

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГАЛАБУРДА ТАРАС ІГОРОВИЧ

УДК 34(477)(091): [343.1(477.83/.86):343.13(436)"1873"(094.4)](043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У ГАЛИЧИНІ ЗА
АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ
1873 РОКУ**

Спеціальність 081 «Право»
Галузь знань 08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т. І. Галабурда
(підпис)

Науковий керівник
Бойко Ігор Йосипович
доктор юридичних наук,
професор

АНОТАЦІЯ

Галабурда Т.І. Кримінальне судочинство у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 року. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктор філософії за спеціальністю 081 «Право» (галузь знань – 08 «Право»). – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021.

У дисертації на підставі аналізу нормативно-правових актів, чинних на території Галичини у досліджуваний період, наукової літератури, архівних документів та інших писемних джерел комплексно досліджено здійснення кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р.

Проведено аналіз історіографічного матеріалу за темою дослідження з'ясовано особливості розробки означеної проблематики. Здійснено класифікацію масиву історіографічної літератури за хронологічним критерієм на три періоди. Характеризується джерельна база дослідження, яка включає нормативно-правові акти, опубліковані матеріали та неопубліковані документи з архівних зібрань.

У дисертації досліджено причини укладення австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. Вказано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. був відображенням трансформації політичної системи в Австрії у другій половині XIX ст. Зміни, які відбулися у Габсбурзькій монархії після революційних подій 1848–1849 рр., опиралися на широкомасштабну реформу політичної та правової системи держави. Одним із перших реформованих кримінально-процесуальних кодексів став кодекс від 17 січня 1850 р., який відходив від застосування інквізиційного процесу та запровадив у систему судочинства принципи сучасного змішаного процесу, в тому числі декларовані конституцією 1849 р. відкритість та усність судового засідання.

Однією з особливостей австрійського Кримінально-процесуального кодексу від 17 січня 1850 р. було те, що хоча він і був затверджений для всієї імперії, не набрав чинності в усіх краях. Територіальне обмеження реалізації ліберальної моделі судочинства випливало з ініціативи австрійського парламенту. Позитивним було те, що Кримінально-процесуальний кодекс 1850 р. довів, наскільки важливим є принцип соціальної справедливості у конституційному забезпеченні незалежності судової влади та суддів. Зазначено, що централізація влади та відхід від демократичних принципів кримінального процесу спричинило до введення Кримінально-процесуального кодексу 1853 р. Кодекс частково повернувся до моделі інквізиційного процесу й сприяв бюрократичному формалізму та зробив центральним елементом кримінального судочинства стадію досудового розслідування, скасував суд присяжних та відновив негативну теорію доказів. Наголошено на тому, що Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р., особливо у контексті досудового розслідування, мав вагомий вплив на розвиток кримінального судочинства та суддів, що вже застосовували австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.

З'ясовано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. перебував у нерозривному зв'язку із попередніми законами, що регулювали кримінальне судочинство Австрії, зокрема, з Кримінально-процесуальним кодексом 1850 р., на підставі якого Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. здійснив повернення до багатьох прогресивних засад та положень. Водночас судова практика і наукова література, що сформувалася за час дії Кримінально-процесуального кодексу 1853 р. в низці тих положеннях, що не були скасовані чинним Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. або встановлені в інших нормативно-правових актах, продовжувала діяти у тих самих правових межах.

Показано період реформ й особливості кодифікаційних робіт над проектами австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р., де важливим чинником став вплив політичної ситуації в країні. Зазначено, що одним із головних мотивів кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства, був чинник суспільного життя, котрий включав

зміцнення національної єдності найрізноманітніших верств населення, припинення конфлікту та примирення протилежних інтересів і поглядів у тогочасному суспільстві.

Конкретизовано джерела, уточнено структуру та всебічно проаналізовано основні положення Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. Вказується, що весь процес кодифікації тривав 13 років, упродовж яких було розроблено 10 законопроектів, більшість з яких навіть не були спрямовані на подальшу роботу. Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. можна вважати одним із найбільш досконалих кримінально-процесуальних кодексів свого часу, який остаточно закріплював сучасний змішаний процес, впровадив доказовий процес в рамках публічного й незалежного судового розгляду. Такий підхід дозволив використовувати норми Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. і новим незалежним державам, котрі постали 1918 р. після розпаду імперії Габсбургів.

Досліджено питання набрання чинності австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р., відповідно до якого австрійський парламент розглядав можливість введення кодексу та інституту присяжних тільки у королівствах та краях імперії, в яких діяв австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1850 р., окрім таких західноукраїнських земель як Галичина й Буковина, у котрих за допомогою окремого закону кодекс та інститут присяжних мав бути введений пізніше. Зроблено висновок, що Галичина й Буковина не стали полігоном для апробації австрійського законодавства, оскільки представники (депутати) від країв за допомогою дискусій в парламенті та багаточисленних клопотань від країв й клопотання від Львівської палати адвокатів домоглися того, щоб Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. та інститут присяжних були введені одночасно на всій території імперії.

Встановлено, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. був створений із використанням засобів нормопроектувальної техніки, які є актуальними й використовуються для розроблення сучасних процесуальних кодексів, зокрема, Кримінально процесуального кодексу України. З'ясовано,

що такими засобами були принципи права (принцип законності (§ 34); принцип об'єктивної істини (§ 3, 34, 69, 241, 282, 283); принцип гласності (§ 228, 231, 258, 440, 456) та ін.); правові презумпції: презумпція знання закону (§ 3, 172, 365), презумпція недопустимості доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону (§ 202) тощо; правові фікції, щодо строків у кримінальному судочинстві (§ 6) та ін.; правові аксіоми: свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї (§ 152), всякий сумнів тлумачиться на користь обвинуваченого (§ 20) та ін.

З'ясовано, що до процесуальних гарантій прав особи за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. належало право підозрюваного / обвинуваченого та інших учасників кримінального провадження мати захисника (адвоката), що гарантувало роз'ясненням йому цього права (§ 3, 41), наданням можливості обрати захисника та запросити його (§ 39, 440), наданням йому у передбачених законом випадках безоплатної допомоги захисника (§ 41, 347) тощо. Важливими гарантіями щодо забезпечення права на захист є надання права прокуророві відмовитися від підтримання обвинувачення (§ 48), а також, якщо приватний обвинувач не подав обвинувальний акт або інші клопотання необхідні для підтримання обвинувачення у встановлений законом строк, або якщо він не з'явився на основне засідання, або якщо не заявив про підтримання обвинувачення на основному засіданні, вважалося, що він відмовився від обвинувачення, що тягнуло за собою закриття судом справи з цієї підстави (§ 46) та ін.

З прийняттям Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. порядок здійснення кримінального судочинства ґрунтувався на принципах законності, об'єктивної істини, усності та безпосередності, гласності, змагальності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, ініціювання судочинства лише за наявності скарги, забезпечення недоторканності права власності, вільної оцінки доказів судом, поваги до людської гідності, недопустимість повороту до гіршого, судового захисту порушених прав тощо.

Вказано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. щодо положень засади вільної оцінки доказів містив тільки один виняток, де вказано, якщо попереднє питання стосувалося дійсності шлюбу, рішення цивільного судді, компетентного у цій справі, повинно використовуватись як основа для судового рішення у кримінальній справі. У цьому випадку вирок у цивільній справі мав преюдиційний характер для кримінального судочинства.

Визначено класифікацію доказів за Австрійським Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., котрі поділялися на докази щодо їх джерела та щодо їх предмета. Докази щодо їх джерела були додатково розділені на прямі докази і непрямі докази. Джерелом прямих доказів могли бути лише висновки, зроблені особисто суддею або третіми сторонами, які потім повідомляли суддю про них, а підставою для непрямих доказів послужили висновки судді, які полягали у встановленні достовірності факту, що були предметом доказів. Докази щодо предмета обвинувачення поділялися на обвинувальні докази та виправдувальні докази. Вказано, що тодішня правова література пов'язувала поняття доказів з поняттям засобів доказування, які розумілися як будь-яка процесуальна діяльність, що дозволяє отримати докази у суді. В австрійському кримінальному судочинстві виділяли такі засоби доказування: огляд, висновки експертів, показання свідків, показання підозрюваного (обвинуваченого), листи й документи та узгодження кількох непрямих доказів тощо. Велику увагу в кодексі було приділено експертам, що мали два завдання: перше – вивчення матеріальних доказів, друге – подання відповідних висновків експертизи та їх обґрунтування. Виклик експертів залежав від волі судді, за загальним правилом суддя викликав двох експертів.

Здійснено порівняння норм кримінально-процесуальних кодексів 1850 і 1853 рр. із нормами Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. щодо юрисдикції суду, звідки випливає, що положення Кримінально-процесуального кодексу 1853 р. по суті містив аналогічні за змістом положення Кримінально-процесуального кодексу 1850 р. про юрисдикцію, оскільки, відповідні процесуальні норми довели свою ефективність на практиці. Австрійський

Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. встановлював загальну й виняткову юрисдикції, критерієм котрих був персональний характер, а саме правовідносини, що вирішувалися у військових судах, а також, правовідносини, що регулювалися міжнародним правом. Охарактеризовано юрисдикцію суду, котра поділялася на територіальну, яка могла бути: звичайною (що ґрунтувалася на загальних положеннях закону) й надзвичайна (базувалася на винятковому положенні, що існувало тільки для певної особливої справи, що стосувалося чисто зовнішніх й випадкових обставин, які вимагали для вирішення конкретної справи залучення іншого суду), а також предметну (родову).

Наголошено на тому, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. вперше врегулював положення про експертний висновок як самостійний доказовий засіб у кримінальному судочинстві, котрі були включені у главі XI, де, також містилися положення про огляд місця події. Водночас простежувалася тенденція замість експертів – приватних осіб залучати державні установи та інститути у деяких сферах, наприклад фінансовій, медичній та ін.

Австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. встановлював чіткі терміни подання скарги – не пізніше шести тижнів з часу скоєння злочину. Згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції від 28 лютого 1879 р. саме дата скоєння злочину, а не дата, коли стало відомо про нього, вважалася вихідною точкою у встановленні граничних термінів. Прокурор був зобов'язаний ознайомитися з усіма повідомленнями щодо злочинів, у т.ч. анонімними. Прокурор також володів правом звертатися до суду щодо початку попереднього судового слідства у справі, клопотати про проведення обшуку будинку. Підтверджено нечіткий розподіл компетенції між слідчим суддею і прокурором у контексті початку досудового слідства, а також те, що впровадження попереднього слідства у процес, яке передувало головному слідству, стало нововведенням австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.

Показано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. був спрямованим на забезпечення максимально короткого судового засідання без зайвих продовжень і перенесень, причиною стало видання рескрипту Міністерства юстиції від 12 грудня 1877 р., яке рекомендувало всім судам, до компетенції яких належав розгляд кримінальних справ, щоби розгляд справ про тяжкі тілесні ушкодження відбувався в один день. Мета такого кроку – заощадження коштів і часу на роботу експертів. Кодекс допускав можливість заочного розгляду кримінальної справи, якщо присутність підсудного не була необхідною з огляду на тяжкість справи, і якщо йому загрожувало не більше п'яти років позбавлення волі (§ 427).

Вирок у справі за участі присяжних міг бути оскаржений в апеляційному й касаційному порядку. Особа, яка мала намір подати апеляцію, зобов'язувалася спочатку виявити цей намір перед судом (не пізніше трьох днів, а після проголошення давалося вісім днів на подання апеляції до того суду, який виніс рішення).

Охарактеризовано стадії судового процесу за Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. до яких відносили: порушення кримінальної справи (тільки за наявності скарги публічної або приватної); дізнання (метою якою було отримання пояснень від підозрюваного, від потерпілого, фіксування доказів у справі) і винесення обвинувального акту (із визначенням кваліфікації вчиненого злочину); підготовка кримінального процесу (суд розглядав клопотання сторін про нові докази, призначав захисника для обвинуваченого, встановлював дату і місце розгляду справи); головне судове засідання (основний етап розгляду кримінальної справи); встановлення покарання для обвинуваченого (як судом самостійно, та і з допомогою суддів присяжних, котрі визначали винуватість / невинуватість підсудного); оголошення вироку (завершальний етап, де вирок визначали на нараді суду); оскарження вироку (подання апеляційної, касаційної скарги у встановлений термін); виконання вироку (врахування особливостей покарання).

Ключові слова: австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., кримінальне судочинство, Австрійська імперія, Австро-Угорщина, Галичина, кодифікація, проєкт кримінально-процесуального кодексу, принципи кримінально-процесуального права, стадії австрійського кримінального судочинства.

ANNOTATION

Halaburda T. I. Criminal proceedings in Galicia under the Austrian Code of Criminal Procedure 1873. – Qualifying scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy, speciality 081 «Law». – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2021.

In the dissertation based on the analysis of normative-legal acts operating in the territory of Galicia in the investigated period, scientific literature, archival documents and other written sources, the implementation of criminal proceedings in Galicia under the Austrian Criminal Procedure Code 1873 was comprehensively investigated.

The analysis of historiographical material on the subject of the study revealed the peculiarities of the development of the identified problems. An array of historiographic literature was classified by chronological criteria for three periods. The key research base is characterized, which includes regulations, published materials and unpublished documents from archival collections.

The dissertation investigates the reasons for the conclusion of the Austrian Code of Criminal Procedure 1873. It is stated that the Austrian Code of Criminal Procedure of 1873 reflected the transformation of the political system in Austria in the second half of the 19th century. The changes that occurred in the Habsburg Monarchy after the revolutionary events of 1848–1849 were based on a large-scale reform of the political and legal system of the state. One of the first reformed codes of criminal procedure was the Code of January 17, 1850, which departed from the Inquisition process and introduced into the judicial system the principles of a modern mixed

process, including the openness and orality of court proceedings declared by the 1849 Constitution.

One of the features of the Austrian Code of Criminal Procedure of 17 January 1850 was that although it was approved for the whole empire, it had not entered into force in all countries. The territorial limits to the implementation of the liberal judicial model had been initiated by the Austrian Parliament. On a positive note, the Code of Criminal Procedure 1850 had proved how important the principle of social justice was in ensuring the constitutional independence of the judiciary and judges. It is noted that the centralization of power and the departure from democratic principles of the criminal process led to the introduction of the Criminal Procedure Code 1853, which partially returned to the model of the inquisition process and promoted bureaucratic formalism and made the stage of pre-trial investigation central to the criminal process, abolished the jury trial and restored the negative theory of evidence. It is noted that the Criminal Procedure Code 1853, especially in the context of pre-trial investigation, had a significant influence on the development of criminal proceedings and judges, had already applied the Austrian Criminal Procedure Code 1873.

It was found that the Austrian Code of Criminal Procedure 1873 was inextricably linked to previous laws governing Austrian criminal procedure, in particular, the Code of Criminal Procedure 1850, under which the Code of Criminal Procedure 1873 had returned to many progressive principles and provisions. At the same time, judicial practice and scientific literature developed since the Criminal Procedure Code 1853, in a number of provisions that were not repealed by the Code of Criminal Procedure 1873 in force or established in other legal acts, continued to operate within the same legal framework.

The period of reforms and peculiarities of the codification work on the projects of the Austrian Criminal Procedure Code 1873, where the influence of the political situation in the country became an important factor, is shown. It was noted that one of the main motives for the codification of the Austrian Code of Criminal Procedure was a factor in public life that included strengthening national unity among the various

population groups, ending the conflict and reconciling opposing interests and views in the then society.

The sources were specified, the structure clarified and the main provisions of the Code of Criminal Procedure of 1873 were comprehensively analysed. It is stated that the entire codification process lasted 13 years, during which 10 draft laws were created, most of which were not even aimed at further work. The Code of Criminal Procedure of 1873 can be considered as one of the most perfect criminal procedure codes of its time, finally establishing a modern mixed process, introducing the evidence process in a public and independent trial. This approach allowed the rules of the Code of Criminal Procedure of 1873 and the newly independent States, which stood in 1918 after the collapse of the Habsburg Empire.

The question of the entry into force of the Austrian Code of Criminal Procedure 1873 was studied, according to which the Austrian parliament considered the possibility of introducing the code and jury institute only in the kingdoms and territories of the empire, where the Austrian Code of Criminal Procedure 1850 was in force, except for such Western Ukrainian lands as Galicia and Bukovina, whereby a separate law the code and jury institute were to be introduced later. It was concluded that Galicia and Bukovina did not become the testing ground for the Austrian legislation, because the representatives (deputies) from the regions through discussions in the parliament and numerous petitions from the regions and the petition of the Lviv Chamber of Advocates ensured that the Criminal Procedure Code 1873 and the institute of the jury were introduced simultaneously throughout the empire.

It is established that the Austrian Code of Criminal Procedure 1873 was created using the means of norm-design and engineering, which are relevant and used to develop modern procedural codes, in particular, the Code of Criminal Procedure of Ukraine. It was found out that such means were the principles of law (the principle of legality (§ 34), the principle of objective truth (§ 3, 34, 69, 241, 282, 283), the principle of publicity (§ 228, 231, 258, 440, 456) and others.) legal presumptions: the presumption of knowledge of the law (§ 3, 172, 365), the presumption of

inadmissibility of evidence obtained in violation of the rules of criminal procedure law (§ 202), etc.; legal fictions concerning the time limits in criminal proceedings (§ 6), etc.; legal axioms: freedom from self-disclosure and the right not to testify against close relatives and family members (§ 152), any doubt is interpreted in favour of the accused (§ 20), etc.

It was established that in the procedural guarantees of individual rights under the Austrian Criminal Procedure Code 1873 belonged to the right of a suspect / accused and other participants in criminal proceedings to have a defence counsel (attorney), which guaranteed him an explanation of this right (§ 3, 41), the opportunity to choose a defence counsel and invite him (§ 39, 440), the provision of free assistance to a defence counsel in cases prescribed by law (§ 41, 347), etc. Important safeguards to ensure the right of the defence are the right of the public prosecutor to refuse to support the prosecution (§ 48), and if the private prosecutor did not file an indictment or other motions necessary to support the prosecution within the statutory time limit, or if he did not appear at the main hearing, or if he did not declare support for the prosecution at the main hearing, it was considered that he refused to support the prosecution, entailed the closing of the case by the court on this ground (§ 46), and others.

With the adoption of the Code of Criminal Procedure of 1873, the procedure for conducting criminal proceedings was based on the principles of legality, objective truth, orality and immediacy, publicity, adversarial proceedings, the presumption of innocence and the provision of proof of guilt, the initiation of legal proceedings only when there is a complaint, the inviolability of property rights, the free evaluation of evidence by the court, respect for human dignity, the inadmissibility of turning to the worst, and judicial protection of violated rights.

It is stated that the Austrian Code of Criminal Procedure 1873, under the provisions of the basis for the free assessment of evidence, contained only one exception, stating that if the previous question concerned the validity of the marriage, the decision of the civil judge competent in the case must be used as the basis for a

judicial decision in a criminal case. In this case, the sentence in the civil case was prejudicial to the criminal proceedings.

The classification of evidence according to the Austrian Code of Criminal Procedure of 1873, which was divided into evidence by its sources and by its subject, was determined. Evidence sources were further divided into direct evidence and circumstantial evidence. The source of direct evidence could only be the findings made personally by the judge or third parties who then informed the judge of the findings, while the basis for circumstantial evidence was the judge's findings, which were to establish the credibility of the fact which was the subject of the evidence. The evidence of the subject of the prosecution was divided into accusatory evidence and exculpatory evidence. It is specified that the then legal literature linked the concept of evidence with the notion of means of proof, which was understood as any procedural activity, allows obtaining evidence in court. In Austrian criminal proceedings, the following means of proof were allocated: examination, expert opinions, witness statements, testimonies of the suspect (accused), letters, documents, and approval of several circumstantial evidence. The code paid great attention to experts, who had two tasks: the first was to examine material evidence and the second was to present the relevant expert findings and their substantiation. The experts' call depended on the judge's will; as a general rule, the judge summoned two experts.

A comparison was made between the rules of criminal procedure codes 1850 and 1853 and those of the Code of Criminal Procedure 1873 on the jurisdiction of the court, from which it follows that the provisions of the Code of Criminal Procedure 1853 essentially contained provisions on jurisdiction similar in content to those of the Code of Criminal Procedure 1850. The Austrian Code of Criminal Procedure of 1873 established general and exclusive jurisdiction, the criterion for which was personal, i.e. legal relations, were decided before military courts and legal relations were governed by international law. The jurisdiction of the court was divided into territorial jurisdiction, which could be: ordinary (based on the general provisions of the law) and extraordinary (based on an exceptional situation, which was only for a certain special case, which concerned purely external and incidental circumstances

requiring another court to decide the case), as well as substantive (generic) jurisdiction.

It was noted that the Austrian Code of Criminal Procedure of 1873 for the first time regulated the provision on expert opinion as an independent means of evidence in criminal proceedings, which were included in Chapter XI, which also contained provisions on the inspection of the scene. At the same time, there was a tendency to involve government agencies and institutions in certain areas, such as finance, medicine, etc., instead of experts.

The Austrian Code of Criminal Procedure 1873 set a clear time limit for filing a complaint – no later than six weeks from the time the crime was committed. According to the explanation of the Ministry of Justice of 28 February 1879, it was the date on which the crime was committed and not the date on which it became known that it was the starting point for setting time limits. The prosecutor was obliged to familiarize himself with all reports of crimes, including anonymous ones. The prosecutor also had the right to apply to the court for a preliminary investigation of the case, to request a search of the house. The unclear division of competences between the investigating judge and the prosecutor in the context of the commencement of the pretrial investigation was confirmed, as well as the fact that the introduction of the pretrial investigation into the process that preceded the main investigation was an innovation of the Austrian Criminal Procedure Code 1873.

It was shown that the Austrian Code of Criminal Procedure 1873 was aimed at ensuring that court proceedings were as short as possible without unnecessary extensions or postponements, the reason being the issuance of a rescript by the Ministry of Justice of 12 December 1877 which recommended that all courts with jurisdiction over criminal cases should have one day to deal with serious injuries. The purpose of this step is to save money and time for the work of experts. The Code allowed for the possibility of hearing a criminal case in absentia if the presence of the defendant was not necessary, given the gravity of the case, and if the defendant was facing up to five years' imprisonment (§ 427).

A verdict in a jury trial could be appealed against at the appeal and cassation. The person intending to appeal was obliged to first reveal this intention before the court (not later than within three days, and after the announcement, eight days were given for appealing to the court that issued the decision).

The stages of judicial process under the Code of Criminal Procedure of 1873 were described as follows: initiation of criminal proceedings (only in the presence of a public or private complaint), inquest (the purpose of which was to obtain explanations from the suspect, from the victim, to record evidence in the case) and indictment (determining the qualification of the crime committed) preparation of criminal proceedings (the court considered the parties' petition for new evidence, appointed a defence counsel for the accused, set the date and place of the examination of the case).

Keywords: Austrian Criminal Procedure Code 1873, criminal proceedings, Austrian Empire, Austria-Hungary, Halychyna, codification, draft Code of Criminal Procedure, principles of criminal procedure law, stages of Austrian criminal justice.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Галабурда Т. І. Передумови кодифікації австрійського кримінального процесуального законодавства (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). *Юридичний вісник Національного університету Одеська юридична академія*. 2017 № 2. С. 213–219.

2. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVI–XVIII ст.). *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Випуск 47. Том. 1. С.7-11.

3. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 58–66.

4. Галабурда Т. І. Джерела та структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Випуск 40. С. 12–16.

5. Галабурда Т. І. Докази й доказування в австрійському кримінальному судочинстві за Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 3. Том 1. С. 36–42.

6. Halaburda T. Submitting a complaint and preparing criminal cases for proceedings under the Austrian Code of Criminal Procedure 1873. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 3. S. 23–27.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Галабурда Т. І. Соціально-політичні та правові передумови кодифікації кримінального процесуального законодавства в Австрійській імперії наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 7–8 лютого 2017 р.). Львів, 2017 р. Ч.1. С. 51–54.

2. Галабурда Т. І. Наукове дослідження кримінального судочинства в Галичині у XIX ст. та його значення для розвитку історико-правової науки. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. *Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін в системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн: матеріали Всеукраїнської наукової конференції* (м. Львів, 19 жовтня 2017 р.). Львів, 2017. Випуск 1. С. 136–140.

3. Галабурда Т. І. Римське право як джерело австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції* (м. Львів, 7–8 лютого 2018 р.). Львів, 2018 р. Ч.1. С. 39–43.

4. Галабурда Т. І. Особливості реалізації права особи на захист за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. *Сучасна юриспруденція Європейського Союзу: взаємодія права, нормотворчості та практики*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Люблін, 17 квітня 2018 р.). Люблін, 2018. С. 26–29.

5. Галабурда Т. І. Застосування австрійського кримінально-процесуального кодексу 1873 р. в ЗУНР.: *Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 1 листопада 2018 р.). Львів, 2018. Випуск 2. С. 266–273.

6. Галабурда Т. І. Особливості створення та функціонування суду присяжних за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2019 р.). Львів, 2019 р. Ч.1. С. 45–49.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.	31
1.1. Історіографія дослідження.....	31
1.2. Джерельна база дослідження.....	45
1.3. Методологічна основа дослідження.....	50
Висновки до Розділу 1:	60
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1873 р.	62
2.1. Причини укладення, джерела та структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.	62
2.2. Принципи австрійського кримінального процесуального права	81
2.3. Докази і доказування у кримінальному процесі	110
2.4. Підсудність кримінальних справ та процесуальні витрати.....	120
Висновки до Розділу 2:	148
РОЗДІЛ 3. СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ОСНОВНА СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ГАЛИЧИНІ ЗА АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1873 р.	151
3.1. Подання скарги та підготовка кримінальних справ до судового розгляду	151
3.2. Порядок судового розгляду	163
3.3. Участь сторін та інших учасників кримінального судочинства під час судового розгляду кримінальних справ.....	183
3.4. Завершення справи та винесення судового вироку	192
Висновки до Розділу 3:	210
ВИСНОВКИ.....	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	222

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах зростає роль наукових досліджень з історії становлення і розвитку судової влади в Україні. Ці дослідження дають змогу об'єктивно вивчити й узагальнити закономірності формування та розвитку суду і судочинства в Україні, а на підставі наукових результатів дійти висновків та пропозицій, важливих для української юридичної науки й практики реформування судової влади та системи правосуддя, яке здійснюється на засадах верховенства права й орієнтується на європейські стандарти. У зв'язку з цим дотепер ще залишаються актуальними наукові дослідження, які дозволяють творчо переосмислити накопичений національний історичний досвід у сфері судочинства, а відтак визначити пріоритети подальшого розвитку сучасної судової системи України. З цих теоретичних і практичних міркувань значний інтерес викликає вивчення історії судової влади в Україні.

Однією з найменш вивчених історико-правових проблем цієї тематики є формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. Попри те, що Австро-Угорщина проіснувала понад п'ятдесят років, австрійським парламентом було розроблено і прийнято ефективний Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., у якому було враховано прогресивні правові досягнення тогочасних провідних європейських держав. У ньому містилися значно досконаліші випробувані юридичною практикою кримінально-процесуальні положення щодо здійснення кримінального судочинства у порівнянні з попередніми періодами, він характеризувався демократично-ліберальними підходами у встановленні істини під час розгляду і вирішення кримінальної справи та високим як для того часу рівнем юридичної техніки. Його можна вважати одним із найбільш досконалих кримінально-процесуальних кодексів свого часу. Цей Кодекс чинний в Австрії

й сьогодні з багатьма змінами і доповненнями, в останній редакції від 9 грудня 1975 р. (зі змінами, внесеними у 2011 р.).

Історико-правові аспекти формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. мають безперечно велике пізнавальне, історико-теоретичне та практичне значення. Дослідження в історико-правовому контексті дає змогу, крім того, заповнити прогалини в історико-юридичному знанні про еволюцію правового регулювання здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. і на цій основі досягти головної мети – створення неупередженої об'єктивної концепції розвитку на українських землях європейського права й держави, поєднання історико-правового досвіду національного права та системи законодавства з розв'язання їх актуальних проблем у сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

Актуальність теми дисертаційного дослідження продиктовано і станом її розробки, недоліками й здобутками, які вимагають об'єктивного й всебічного їх аналізу, глибокого осмислення цієї важливої історико-правової проблеми. Цілком закономірно, що різні аспекти історичного досвіду розвитку формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. привертали увагу різних дослідників, в тому числі істориків держави і права.

Окремі аспекти формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. досліджували австрійські та німецькі науковці і юристи, зокрема, Й. ф. Вюрт, А. Гує-Глунок, Ю. Глязер, Й. Унгер, Ф. Рупф, Е. Ульман, К. Міттермайєр, А. Захарія, Ю. Міттербахер, В. Ноймайєр, С. Маєр, О. Бальцер, А. Хубер та ін., польські вчені, зокрема, Ю. Розенблат, Ю. Макаревич, Е. Кшимуський, С. Гродзиський, А.

Дзядзьо, С. Плаза, М. Матерняк-Павловська, А. Орфін, А. Мужинівський та ін., українські правознавці та історики: І. Бойко, І. Гловацький, В. Гончаренко, О. Кондратюк, В. Кульчицький, М. Никифорак, В. Нор, Ю. Старосольський, П. Стебельський, Б. Тищик, А. Ткач, Х. Моряк-Протопопова, Н. Гриб, Н. Худоба, П. Едер, Н. Панич, М. Шуп'яна, Х. Думич, І. Ковальчук та ін.

Однак, до цього часу не було фундаментального, комплексного історико-правового дослідження проблем формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р., їх ролі й значення для розвитку науки історії права і держави.

На сучасному етапі постає нагальна потреба у нових історико-правових дослідженнях, в яких на основі всебічного аналізу та неупередженого ставлення необхідно вивчити й узагальнити досвід функціонування кримінально-процесуального судочинства на українських землях, зокрема під владою Австро-Угорщини.

З вивченням й узагальненням історичного досвіду здійснення кримінального судочинства в Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. сучасна історико-правова наука одержить змогу об'єктивно переосмислити окремі правові ідеї, положення, принципи, випробувані історичним досвідом, а відтак використати в доцільних межах цей досвід для удосконалення кримінально-процесуального законодавства. Саме ці міркування визначили актуальність теми дослідження та зумовили її вибір.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснювалося в межах науково-дослідної теми кафедри історії держави, права та політико-правових учень юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка «Актуальні проблеми історії державності і права України та зарубіжних країн, правових вчень і української правової думки» (номер державної реєстрації 0118U000623).

Мета дисертаційного дослідження полягає у поглибленні історико-правових знань стосовно формування й функціонування правових засад здійснення кримінального судочинства в Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. (далі – КПК 1873 р.)

Відповідно до поставленої мети, необхідним є вирішення таких **завдань**:

- з'ясувати стан наукової розробки проблеми та проаналізувати джерельну базу дослідження;
- визначити характерні риси становлення і розвитку правового регулювання кримінального судочинства досліджуваного періоду;
- конкретизувати етапи та особливості укладення КПК, проаналізувати його джерела та структуру;
- визначити принципи австрійського кримінального процесуального права в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.;
- проаналізувати процесуальний статус учасників кримінально-процесуальних правовідносин, їх процесуальні права й обов'язки;
- визначити види доказів та процедуру доказування відповідно до КПК;
- проаналізувати підсудність кримінальних справ та процесуальні витрати за австрійським КПК 1873 р.;
- визначити особливості судового розгляду кримінальних справ як основної стадії кримінального судочинства.

Об'єктом дослідження є кримінальне судочинство у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р.

Предметом дослідження є особливості та характерні риси здійснення кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становить комплекс філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів, принципів наукового пізнання та дослідницьких підходів, які застосовувалися на емпіричному, теоретичному і практичному рівнях. Зокрема, дисертаційне дослідження базується на принципах: історизму, системності,

функціональності, об'єктивності, всебічності дослідження, плюралізму. Методи дослідження визначено з урахуванням його мети та завдань, змісту об'єкта і предмета. В основу дисертаційного дослідження покладено діалектичний метод як загальнонауковий метод пізнання соціально-правових явищ, за допомогою якого виявлялися закономірності й особливості становлення кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р. Серед загальнонаукових методів в дисертації застосовано: системний, логічний, історичний, системно-структурний, ретроспективний, метод структурно-функціонального аналізу та ін. Зі спеціально-правових методів дослідження було використано: історико-правовий, порівняльно-правовий, герменевтико-правовий, історико-порівняльний та ін.

Особливості застосування методів цього історико-правового дослідження проаналізовано в підрозділі 1.3.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є одним із перших комплексних спеціальних наукових досліджень кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. У результаті проведеного дослідження сформульовано основні положення і висновки, яким притаманні елементи наукової новизни:

уперше:

– розкрито особливості кримінально-правової політики Австро-Угорської монархії у другій половині XIX ст., показано її еволюцію в межах історико-правового процесу та зазначено, що кодифікація австрійського кримінально-процесуального законодавства відіграла важливу роль у створенні єдиного порядку кримінального судочинства, зокрема щодо розкриття злочинів та призначення судом покарання за їх вчинення;

– уточнено, що однією з найважливіших особливостей становлення і розвитку правового регулювання австрійського кримінального судочинства наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. було те, що на початкових етапах пріоритетною була галузь кримінального права, а норми кримінального

процесу містилися у кримінальних кодексах, але з впливом ідей гуманізму в другій половині XIX ст. законодавець розділив норми кримінального права і процесу в окремі акти. Зміни, що відбулися у Габсбурзькій монархії після революційних подій 1848–1849 рр., опиралися на широкомасштабну реформу політичної та правової системи Австрійської держави. Одним із перших реформованих кримінально-процесуальних кодексів став кодекс від 17 січня 1850 р. (далі – КПК 1850 р.), який відходив від застосування інквізиційного процесу та запровадив у систему кримінального судочинства принципи змішаного процесу, зокрема, декларовані конституцією 1849 р. відкритість та усність судового засідання;

– конкретизовано, що однією з особливостей австрійського КПК 1850 р. було те, що хоча він і був затверджений для всієї імперії, проте не набрав чинності в усіх краях. Територіальне обмеження реалізації ліберальної моделі кримінального судочинства впливало з ініціативи австрійського парламенту. Позитивним було те, що КПК 1850 р. довів, наскільки важливим є принцип соціальної справедливості у конституційному забезпеченні незалежності судової влади та суддів. Зазначено, що централізація австрійської влади та відхід від демократичних принципів кримінального процесу спричинило до введення Кримінально-процесуального кодексу 1853 р. (далі – КПК 1853 р.). Кодекс частково повернувся до моделі інквізиційного процесу й сприяв бюрократичному формалізму та зробив центральним елементом кримінального судочинства стадію досудового розслідування, скасував суд присяжних та відновив негативну теорію доказів. Наголошено на тому, що КПК 1853 р., особливо у контексті досудового розслідування, мав вагомий вплив на розвиток кримінального судочинства та суддів, що вже застосовували австрійський КПК 1873 р.;

– з'ясовано, що австрійський КПК 1873 р. перебував у нерозривному зв'язку із попередніми законами, що регулювали кримінальне судочинство Австрії, зокрема, з КПК 1850 р., на підставі якого КПК 1873 р. здійснив повернення до багатьох прогресивних засад та положень. Водночас судова

практика і наукова література, що сформувалася за час дії КПК 1853 р. в низці тих положеннях, що не були скасовані чинним КПК 1873 р. або встановлені в інших нормативно-правових актах, продовжувала діяти у тих самих правових межах;

– конкретизовано джерела, уточнено структуру та всебічно проаналізовано основні положення КПК 1873 р. Обґрунтовано, що процес кодифікації австрійського кримінально-процесуального права тривав 13 років, упродовж яких було розроблено 10 законопроектів, більшість з яких навіть не були спрямовані на подальшу роботу. КПК 1873 р. можна вважати одним із найбільш досконалих кримінально-процесуальних кодексів свого часу, який остаточно закріплював змішаний процес, впровадив доказовий процес в рамках публічного й незалежного судового розгляду. Такий підхід дозволив використовувати норми КПК 1873 р. і новим незалежним державам, котрі постали 1918 р. після розпаду імперії Габсбургів. З прийняттям КПК 1873 р. порядок здійснення кримінального судочинства ґрунтувався на принципах законності, об'єктивної істини, усності та безпосередності, гласності, змагальності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, ініціювання судочинства лише за наявності скарги, забезпечення недоторканності права власності, вільної оцінки доказів судом, поваги до людської гідності, недопустимість повороту до гіршого, судового захисту порушених прав;

– охарактеризовано класифікацію доказів за австрійським КПК 1873 р., котрі поділялися на докази щодо їх джерела та щодо їх предмета. Докази щодо їх джерела були додатково розділені на прямі докази і непрямі докази. Джерелом прямих доказів могли бути лише висновки, зроблені особисто суддею або третіми сторонами, які потім повідомляли суддю про них, а підставою для непрямих доказів послужили висновки судді, які полягали у встановленні достовірності факту, що були предметом доказів. Докази щодо предмета обвинувачення поділялися на обвинувальні докази та виправдувальні докази. Вказано, що тодішня правова література пов'язувала поняття доказів з

поняттям засобів доказування, які розумілися як будь-яка процесуальна діяльність, що дозволяє отримати докази у суді. В австрійському кримінальному судочинстві виділяли такі засоби доказування: огляд, висновки експертів, показання свідків, показання підозрюваного (обвинуваченого), листи й документи та узгодження кількох непрямих доказів тощо. Велику увагу в кодексі було приділено експертам, що мали два завдання: перше – вивчення матеріальних доказів, друге – подання відповідних висновків експертизи та їх обґрунтування. Виклик експертів залежав від волі судді, за загальним правилом суддя викликав двох експертів;

– здійснено порівняння норм кримінально-процесуальних кодексів 1850 і 1853 рр. із нормами КПК 1873 р. щодо юрисдикції суду, звідки випливає, що положення КПК 1853 р. по суті містили аналогічні за змістом положення КПК 1850 р. про юрисдикцію, оскільки, відповідні процесуальні норми довели свою ефективність на практиці. Австрійський КПК 1873 р. встановлював загальну й виняткову юрисдикції, критерієм котрих був персональний характер, а саме правовідносини, що вирішувалися у військових судах, а також, правовідносини, що регулювалися міжнародним правом. Охарактеризовано юрисдикцію суду, котра поділялася на територіальну, яка могла бути: звичайною (що ґрунтувалася на загальних положеннях закону) й надзвичайна (базувалася на винятковому положенні, що існувало тільки для певної особливої справи, що стосувалося чисто зовнішніх й випадкових обставин, які вимагали для вирішення конкретної справи залучення іншого суду), а також предметну (родову);

– виявлено, що австрійський КПК 1873 р. встановлював чіткі терміни подання скарги – не пізніше шести тижнів з часу скоєння злочину. Згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції від 28 лютого 1879 р. саме дата скоєння злочину, а не дата, коли стало відомо про нього, вважалася вихідною точкою у встановленні граничних термінів кримінального провадження. Підтверджено нечіткий розподіл компетенції між слідчим суддею і прокурором у контексті початку досудового слідства, а також те, що впровадження попереднього

слідства у процес, яке передувало головному слідству, стало нововведенням австрійського КПК 1873 р.;

– показано, що австрійський КПК 1873 р. був спрямованим на забезпечення максимально короткого судового засідання без зайвих продовжень і перенесень, причиною стало видання рескрипту Міністерства юстиції від 12 грудня 1877 р., яке рекомендувало всім судам, до підсудності яких належав розгляд кримінальних справ, щоби розгляд справ про тяжкі тілесні ушкодження відбувався в один день. Мета такого кроку – заощадження коштів і часу на роботу експертів. Кодекс допускав можливість заочного розгляду кримінальної справи, якщо присутність підсудного не була необхідною з огляду на тяжкість справи, і якщо йому загрожувало не більше п'яти років позбавлення волі (§ 427);

– проаналізовано стадії судового процесу за КПК 1873 р. до яких відносили: порушення кримінальної справи (тільки за наявності скарги публічної або приватної); дізнання (метою якою було отримання пояснень від підозрюваного, від потерпілого, фіксування доказів у справі) і винесення обвинувального акту (із визначенням кваліфікації вчиненого злочину); підготовка кримінального процесу (суд розглядав клопотання сторін про нові докази, призначав захисника для обвинуваченого, встановлював дату і місце розгляду справи); головне судове засідання (основний етап розгляду кримінальної справи); встановлення покарання для обвинуваченого (як судом самостійно, та і з допомогою суддів присяжних, котрі визначали винуватість / невинуватість підсудного); оголошення вироку (завершальний етап, де вирок визначали на нараді суду); оскарження вироку (подання апеляційної, касаційної скарги у встановлений термін); виконання вироку (врахування особливостей покарання).

удосконалено:

– наукові знання про КПК 1873 р., який вніс в австрійський судоустрій нові принципи здійснення кримінального судочинства, які застосовувалися зокрема у Галичині в досліджуваній період, до яких віднесено: принцип

законності, принцип об'єктивної істини, принцип здійснення процесу уповноваженими законом органами від імені держави, принципи змагальності, принцип ініціювання судочинства лише за наявності скарги, усності та безпосередності, недопустимість повороту до гіршого та ін.;

– наукові знання про КПК 1873 р., який врегулював положення про експертний висновок як самостійний доказовий засіб у кримінальному судочинстві, котрі були включені у главі XI, де, також містилися положення про огляд місця події. Водночас простежувалася тенденція замість експертів – приватних осіб залучати державні установи та інститути у деяких сферах, наприклад фінансовій, медичній та ін.;

– історико-правові знання, що вказують на особливості проведення попереднього розслідування у кримінальному судочинстві за австрійським КПК 1873 р., яке використовувало слідчу (інквізиційну) засаду, модифіковану принципом скарговості (обвинувачення), яка полягала в тому, що слідчий суддя не мав право розпочати попереднє розслідування без внесення скарги прокурора. Однак, коли таке внесення було зроблено, то слідчий суддя самостійно розпочинав слідство, і його дії спрямовувалися на встановлення обставин кримінально-караного діяння та викриття винного;

– історико-правові знання про вирішення спорів щодо юрисдикції судів у сфері кримінального судочинства у справах, які не належали до його підсудності, які полягали у тому, що навіть у випадку, коли суд до підсудності якого не належала відповідна кримінальна справа проводив розслідування такої справи, оскільки він вважав себе компетентним, не було ніяких підстав заявляти, що такі процесуальні діяння були недійсними, а практика кримінального судочинства вимагала визнання таких діянь дійсними, бо за певних обставин повторення одних і тих самих процесуальних дій було неможливим;

набули подальшого розвитку:

– наукові аргументи про те, що КПК 1873 р. та прийняті інші закони, що регулювали кримінально-процесуальні відносини, займали важливе місце в

правовій системі, де КПК був основним процесуальним законом, що регулював кримінальне судочинство у Галичині до розпаду Австро-Угорщини;

– наукові знання, про те, що за КПК 1873 р. усі сторони володіли рівноправністю, але у дечому права обвинуваченого були навіть ширші – як от право останнього голосу. Суддя вирішуючи кримінальну справу, самостійно тлумачив закон згідно зі своїми переконаннями, не був пов'язаний тлумаченнями інших судів, тобто судження по аналогії не допускалося;

– історико-правові знання про етапи створення КПК 1873 р., порядок набрання чинності та особливості його структури, а також наукові погляди про те, що КПК 1873 р. передбачав демократичний підхід щодо розгляду кримінальних справ за участю присяжних засідателів;

– наукові знання про касаційну скаргу на вирок суду як без, так і за участі присяжних, що подавалася до Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, обґрунтовані у дисертації, сприяють поглибленню та збагаченню української історико-правової науки знаннями стосовно кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. Результати дослідження можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретична база, підґрунтя для подальшого дослідження історії кримінально-процесуального права України;

– *навчальному процесі* – під час викладання навчальних дисциплін та підготовки підручників і навчальних посібників, зокрема таких як «Історія держави і права України», «Судові та правоохоронні органи» «Історія держави і права зарубіжних країн», «Кримінальне право», «Кримінально-процесуальне право»;

– *правотворчості* – для удосконалення законодавства у сфері оптимізації кримінального процесуального законодавства в Україні на основі використання європейського та національного історико-правового досвіду.

Апробація результатів дослідження: Основні положення і висновки дисертації обговорено на засіданнях кафедри історії держави, права та політико-правових учень Львівського національного університету імені Івана Франка і оприлюднено у наукових публікаціях, доповідях на таких наукових та науково-практичних конференціях: XXIII–XXV звітних науково-практичних конференціях «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (Львів, 2017–2019); Всеукраїнській науковій конференції «Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін в системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн» (Львів, 2017); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна юриспруденція Європейського Союзу: взаємодія права, нормотворчості та практики» (Люблін, 2018); Всеукраїнській науковій конференції «Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення (до 100-річчя проголошення)» (Львів, 2018).

Публікації. Положення дисертації відображено в 6 наукових статтях, з яких 5 публікацій у виданнях, що визнані фаховими з юридичних наук в Україні та одній статті у науковому періодичному виданні іноземної держави (Німеччина), а також 6 у збірниках тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація має такі основні структурні елементи: титульний аркуш; анотація; зміст; основна частина, що складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють одинадцять підрозділів; висновки; список використаних джерел; один додаток. Загальний обсяг дисертації становить 251 сторінку друкованого тексту, основний текст викладено на 221 сторінці. Список використаних джерел становить 293 найменування (28 сторінок) та 2 сторінки додаток.

РОЗДІЛ 1.

ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.

1.1. Історіографія дослідження

В українській історико-правовій літературі питання кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. належить до малодосліджених. Кримінальне судочинство у Галичині частково висвітлювали в окремих історичних та історико-правових дослідженнях українські та закордонні науковці із різним, але незначним ступенем деталізації та ґрунтовності. За невеликим винятками, поза увагою українських дослідників також залишаються питання характеристики принципів австрійського кримінального процесуального права та суб'єктів кримінального процесу ХІХ ст. До сьогодні у науковій літературі не вивчалися питання доказів і доказування в австрійському кримінальному процесі, а також питання підсудності кримінальних справ та процесуальних витрат. Недостатньо повно і всебічно розкрито порядок судового розгляду як основної стадії кримінального судочинства за австрійським КПК 1873 р., зокрема на прикладі Галичини.

Історіографічною основою дисертації є наукові праці українських та закордонних правознавців й істориків права та держави. Розробка і дослідження історико-правових аспектів кримінального судочинства в Австро-Угорській монархії – в рамках історико-правової науки – розпочалися у другій половині ХІХ ст. За півтора століття історичною та історико-правовою науками було нагромаджено достатньо велику кількість емпіричного матеріалу, класифікацію якого доцільно зробити за такою схемою: наукові праці, видані до розпаду Австро-Угорщини з 1850–1918 рр.; наукова література, видана з 1918–1991 рр.; праці закордонних та українських учених сучасного періоду після 1991 р.

Наукові праці, видані до розпаду Австро-Угорщини з 1850–1918 рр. У проведенні даного дослідження важливу роль відіграли наукові праці авторів, які досліджували й розвивали кримінально-процесуальне право Австрії та Австро-Угорщини, насамперед потрібно відзначити праці авторів кримінально-процесуальних кодексів 1850, 1853 та 1873 рр.

Австрійський юрист Й. ф. Вюрт [291], автор кримінально-процесуального кодексу Австрії 1850 р., у своїй праці дав загальну характеристику таких принципів австрійського кримінального процесу як гласність та усність, принципу переслідування злочинів державою, розкрив питання позитивної теорії доказів і суду присяжних, здійснив короткий аналіз розвитку кримінально-процесуального законодавства Австрії.

Надруковане в 1854 р. у м. Відні дослідження автора кримінально-процесуального кодексу Австрії 1853 р. А. Гує-Глунека [213], у якому науковець, не здійснюючи постатейного тлумачення норм даного кодексу, схарактеризував окремі інститути та принципи кримінально-процесуального права Австрії такі як: принцип обвинувачення, усність, письмовість, публічність та таємність кримінального судочинства, інститут присяжних, процедуру розслідування злочинів та правопорушень, форми вироки у кримінальних справах, відновлення кримінального провадження та ін.

Праці австрійського юриста-процесуаліста, Міністра юстиції у 1871–1879 рр. Ю. Глязера [198], головним законодавчим досягнення якого стало створення австрійського КПК 1873 р. Разом із Й. Унгером він вважається одним із засновників сучасної австрійської юриспруденції. Як науковець, він найбільше відомий працею «Довідник з кримінального процесу» [197] (1883–1885), який став систематичним оглядом австрійського кримінального процесу з широким спектром порівняльних та історичних приміток.

Вартою уваги є також праця професора Ф. Рупфа [262], у якій автор здійснив огляд законодавчого процесу створення австрійського КПК 1873 р. Особливу увагу приділено основоположним принципам КПК 1873 р. Крім цього, основна частина роботи включає тлумачення статей із застосуванням

чинного на той час законодавства. Також, ще однією ґрунтовною працею є «Практика австрійського кримінального процесу: додатки та доповнення до австрійського Кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 р.» [263], де автор коментував не тільки положення австрійського кодексу, але й питання котрі не мали чіткого юридичного вирішення під час судового розгляду враховуючи рішення Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні, такі як: підсудність кримінальних справ, призначення державою захисника, його повноваження, правонаступництво, попереднє розслідування, обшук осіб, допит свідків, відновлення кримінального провадження та ін.

На окрему увагу заслуговує науковий доробок професора Е. Ульманна, котрий брав активну участь в австрійській реформі кримінального права, а також його праця під назвою «Підручник австрійського кримінально-процесуального права» [281], котра була створена із використанням результатів рішень австрійських судів із найбільш важливих питань у сфері кримінального судочинства, а також з урахуванням чинного на той час кримінального процесуального кодексу та нової наукової літератури. Особлива увага автора була приділена основоположним принципам австрійського кримінально-процесуального права, суб'єктам кримінального судочинства, юрисдикції судів, суду присяжних, представництві сторін, процедурі розгляду справи судом та ін.

У праці німецького юриста, професора К. Міттермайєра, визнаного сьогодні як засновника сучасного німецького порівняльного кримінального права, під назвою «Доктрина доказів у німецькому кримінальному провадженні...» [246], міститься інформація про історичний розвиток поглядів на докази; докази отримані у судовому засіданні; висновки експертів як докази, а також, докази як зізнання обвинуваченого, докази як показання свідків, письмові докази та ін.

Важливим для дослідження стали праці, де досліджувалося австрійське кримінальне судочинство за авторством вченого-правознавця, професора Геттінгенського університету А. Захарія [292]. У цій праці автор здійснив науковий виклад основних принципів кримінального судочинства у поєднанні з

історичними особливостями австрійського кримінального судочинства. Він вважав, що реформоване австрійське кримінальне судочинство, принципи та норми законодавства, що склалися в німецьких землях до 1848 р. були однією із найважливіших умов прогресивного розвитку подальшого законодавства та практики, котре відповідало б німецькій правовій традиції.

У процесі роботи над дисертацією автором були використані наукові праці, у яких досліджувалася історія кримінального судочинства за австрійським КПК 1873 р. Ці праці почали друкуватися після набуття чинності КПК 1873 р. Ґрунтовним аналізом вирізняються коментарі до цього Кодексу.

Значний науковий інтерес становить коментар, виданий тогочасними австрійськими юристами-практиками Ю. Міттербахером та В. Ноймайером під назвою «Пояснення до Кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 р. разом із Законом від 23 травня 1873 р., щодо формування списків присяжних» [245]. Ця праця містить детальні роз'яснення правових норм австрійського КПК 1873 р. для суддів, адвокатів та інших учасників кримінального судочинства. Крім цього, у коментарі висвітлено історичні передумови становлення німецького кримінального процесу, а також проаналізовано історичні витоки австрійського кримінального судочинства.

На особливу увагу заслуговує багатотомна праця австрійського адвоката, професора кримінального права і процесу у Відні С. Маєра, який з 1889 р. працював у Парижі на посаді міжнародного консультанта і юриста посольства Австро-Угорщини, а з 1910 р. працював юристом з міжнародного права у Брюсселі. Активно залучався до кодифікаційних робіт у галузі кримінального і кримінально-процесуального права. У своєму «Довіднику австрійського кримінально-процесуального кодексу» [241; 242], який також з'явився під назвою «Коментар до австрійського кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 р.» [243] автор комплексно опрацював генезис (історію розвитку) формального кримінального права; для коментування норм австрійського КПК 1873 р. автор використовував спеціальну літературу, водночас особливу увагу приділяв детальному розкриттю змісту кримінально-

процесуальних норм. Важливою ознакою відповідної роботи стало те, що коментування норм КПК 1873 р. здійснювалося з використанням попередніх австрійських кримінально-процесуальних кодексів 1850 й 1853 рр. Також, професор С. Маєр опублікував працю «Журі та суди присяжних: внесок у реформу кримінального процесу» [240], де наголошувалося на тому, що справедливий кримінальний процес не може здійснюватися без участі непрофесійних суддів у передбачених законом випадках. Ця робота була продовженням дослідження кримінального судочинства, опублікованого у трактаті «Про реформу кримінального процесу» [244], де розкривається взаємозв'язок норм попереднього австрійського кримінально-процесуального законодавства із нормами КПК 1873 р.

Вагомий внесок у дослідження австрійського кримінального судочинства було зроблено професором Ягеллонського університету Ю. Розенблатом [49] та професором кримінального права Львівського університету Ю. Макаревичем. Ними було видано кілька редакцій КПК 1873 р., а також пов'язаних із ним законів і постанов з постатейним коментарем норм кодексу з врахуванням постанов Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні та чинного на той час австрійського законодавства.

Особливу увагу привертає коментар до австрійського КПК 1873 р. українського правника, професора кримінального права Львівського університету – П. Стебельського, окремі положення якого використовується і сучасним дослідниками, виданий польською мовою [269]. Частина якого була опублікована українською мовою під назвою «Австрійський процес карний» [158] та підручник «Австрійське поступованє карне» [157]. Автор активно працював у Правничій комісії НТШ, займався розробкою й удосконаленням української правничої термінології та перекладами австрійських законів. Досліджував систему австрійського кримінального і кримінально-процесуального права, проблеми судочинства тощо, а також цікавився політичною історією Галичини у першій половині XIX ст.

Розвиток та нормативне регулювання адміністративної реформи в Австрійській імперії та Австро-Угорщині для Галичини розглядали професор. Ю. Дунаєвський, адвокат В. Копфф та доктор юридичних наук Д. Скаржинський [191].

Грунтовною є праця австрійського історика А. Хубера, про становлення державної освіти та публічного права [212]. Основними інтересами А. Хубера була австрійська історія, історія адміністративного та конституційного права країни. У своїй праці автор досліджував такі важливі питання як: процес централізації державного правління в Австрійській державі, наслідком якого стала Прагматична санкція 1713 р., внутрішні реформи за часів правління Марії Терезії, кодифікація кримінального законодавства, реформування судової влади та ін.

Важливий внесок у дослідження історії держави й права Австрії та Австро-Угорщини становлять наукові праці О. Бальцера – професора історії австрійського і польського права Львівського університету у 1887–1933 рр., ректора Львівського університету (1895–1896 рр.) [182].

Значний науковий вклад в дослідження правового регулювання австрійського кримінального права та судочинства належить німецькому правознавцю-криміналісту, професору кримінального права Геттінгенського університету К. фон Бару. Головною темою наукових праць автора було кримінальне право, історія німецького та континентального кримінального права, під його керівництвом була опублікована фундаментальна праця «Історія континентального кримінального права» [183].

Наукова література, видана упродовж 1918–1991 рр. Важливе значення для даного дослідження має наукова праця польського вченого у галузі кримінального права та процесу Е. Кшимуського на тему: «Лекції із кримінального процесу з позиції освіти й права, що діє в колишньому австрійському окрузі, з урахуванням основних відмінностей в інших землях Польщі». Цілком погоджуємося з цим авторитетним дослідником в тому, що

кримінальний процес перебував у межах однієї зі сфер діяльності австрійської держави, орієнтованої на захист правового порядку суспільства [230, с. 4-5].

У науковий доробок юриста С. Будзінські [187] входить ґрунтовне дослідження про злочини, де він здійснив порівняння законів, що діяли у Королівстві Польському та Галичині. Сферу наукових інтересів професора становили проблеми кримінального права та процесу, а також, однією з головних наукових заслуг С. Будзінського було використання ним, одним із перших, порівняльного методу при дослідженні кримінального права.

Крім цього, важливим для нашого дослідження є виданий у 1924 р. суддею Верховного суду Республіки Польща К. Ангерманом [218] австрійський КПК 1873 р., де включено рішення III Палати Верховного суду за останні п'ять років, а також деякі постанови Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні, для того щоб це видання більше відповідало необхідності юристів-практиків і тих хто навчається.

Ціла низка праць професора Ягеллонського університету С. Гродзиського [202; 204; 205] були використані для розкриття питань про історію суспільно-політичної системи Галичини [203] та джерела права, що діяли у Галичині [206].

Під час дослідження соціально-політичних та правових передумов кодифікації кримінального процесуального законодавства в Австрійській імперії привертає особливу увагу фундаментальна праця «Кодифікація як соціо-історичний феномен» (1979), написана Ч. Варгою – почесним професором Католицького університету Угорського інституту правової філософії, почесним професором-дослідником Інституту права Угорської академії наук. Автор вказував на тому, що кодифікація – це інструмент, відомий з самого раннього розвитку права. У контексті нашого дослідження важливим є розділ IV Тенденції кодифікації в епоху освіченого абсолютизму, де, зокрема, проаналізовано кодифікацію права в Австрії й зроблено правильні та обґрунтовані висновки про те, що австрійська кодифікація кримінально-

процесуального законодавства досягнула високого ступеня удосконалення завдяки традиціям доктрини природного права [282].

Історії становлення кримінального процесу присвятив свою увагу відомий український вчений-правник Ю. Старосольський, професор Львівського державного університету (1939). Проходив наукове стажування у провідних європейських університетах: Берлінському, Грацькому та Гейдельберзькому. У своїх працях Ю. Старосольський виступав прихильником правової держави, яку вважав найвищою формою розвитку інституту держави, входив до редакцій правничих часописів «Palestra» (1910), «Життя і Право» (1927/39), «Nowa Palestra» (1935). У праці «Нарис карного процесу» [156] містяться положення щодо поняття карного процесу, етапів розвитку кримінально-процесуальних принципів, основ правосуддя, сторін кримінального судочинства, компетенцію судів та ін.

Професор І. Яворський [215] досліджував історичні аспекти розвитку політичної системи та джерела права Німеччини з 1871 – 1918 рр., кодифікацію права тощо.

У процесі роботи над дисертацією значну увагу було приділено аналізу наукових праць іноземних та українських учених сучасного періоду, в яких міститься об'єктивна характеристика окремих історико-правових аспектів становлення та розвитку австрійського кримінально-процесуального права, а також Габсбурзької монархії, австро-німецького лібералізму, історії судочинства в судах Галичини, входження та перебування Галичини у складі Австрії й Австро-Угорщини та ін.

Наукові праці закордонних та українських учених сучасного періоду після 1991 р. Вагома дослідницька робота належить професору з питань австрійської та Габсбурзької історії Ф. Сабо [272; 273], яка заснована на використанні значного обсягу архівних матеріалів, широкого спектра друкованих першоджерел та іншої історико-правової літератури джерелознавчого характеру. Автор проаналізував політичну кар'єру В. Кауніца, державного канцлера Габсбурзької монархії з 1753 до 1792 рр. під час правління Марії

Терезії та Йосифа II. З праці було використано положення про розвиток освіченого абсолютизму в монархії Габсбургів, що стали спрямовувальним чинником модернізації держави та права.

Важливі закономірності та особливості соціально-політичних та правових передумов кодифікації кримінально процесуального законодавства в Австрії було почерпнуто із роботи видатного британського історика, який спеціалізувався на історії міжнародних відносин і європейської дипломатії XIX і XX ст. А. Тейлора, котрий детально висвітлив історію становлення та розпаду імперії Габсбургів, взаємозв'язок соціально-економічних, політичних та правових чинників розвитку імперії в умовах тогочасної Європейської правової системи та культури [162].

Корисною для дисертанта була також монографія вченого-дослідника Зальцбурзького університету Ф. Чеського [188], в якій важливими для дослідження стали положення про розвиток кримінального судочинства за злочини проти державної безпеки в австрійському кримінальному праві відповідно до австрійського Кримінального кодексу 1852 р. (далі – КК 1852 р.), на підставі отриманих матеріалів суду Зальцбурзького округу, про реформи кримінального права, що були пов'язані в основному з ім'ям Міністра юстиції (1871-1879 рр.) професора Ю. Глазера. Розглядаються стадії кримінального провадження щодо відповідних злочинів такі як: ініціювання провадження, попереднє розслідування, основний судовий розгляд, а також, здійснення правового захисту, апеляція, право імператора на помилування. Автор досліджує відповідну тему з соціальної, культурної, політичної та правової точки зору.

Значне наукове зацікавлення становлять статті доктора історичних наук Р. Томчика. Так, однією із найбільш актуальних статей автора для нашого дослідження є стаття про кримінальний процес у Габсбурзькій монархії від другої половини XVIII ст. до 1918 р., де вчений дійшов висновку про те, що процес становлення монархії Габсбургів відбувався на багатьох рівнях як у соціальній сфері, так і у сфері економічних інновацій. Прогрес примусив

змінити правові рамки, в яких функціонували держава та суспільство. Ідея верховенства права була провідною засадою австрійського КПК 1873 р., саме тому кодекс продовжував застосовуватися після розпаду монархії Габсбургів [280, с. 69–70, 77–78]. Дослідження професора Р. Томчика містять важливу інформацію щодо питання про реформу публічної адміністрації [277] та розвитку державної служби [279, с. 174–175].

Становлення австро-німецького лібералізму, котрий був одним з аспектів проєкту відновлення монархії Габсбургів, міститься у праці викладача сучасної історії в Університеті Ноттінгема, Великобританія – Дж. Квана [232]. Автор аналізує лібералізм в Габсбурзькій Австрії з 1861 р., коли австрійський парламент своїм рішенням скасував цензуру.

У сучасній Польській Республіці авторитетними дослідниками з історії держави й права монархії Габсбургів, а водночас історії судочинства в судах Галичини є професори Ягеллонського університету А. Дзядзьо [192; 193] та С. Плаза [256], котрий також досліджував особливості застосування інквізиційної засади під час здійснення кримінального судочинства в Австрійській імперії.

Окремі аспекти формування австрійського кримінального процесу розглядалися у статтях доктора М. Гондека, де досліджується вплив політичної трансформації Австрії та Австро-Угорщини на законодавчий процес у галузі кримінально-процесуального права [201]. Окрім того, автором здійснено аналіз норм австрійських кримінально-процесуальних кодексів 1850 і 1873 рр. на підставі окремих справ, що були розглянуті судами у Галичині [200]. Також, історико-правові особливості розвитку австрійського кримінального процесу містяться також у працях науковців К. Краузе [225] та С. Салмоновича [208; 265].

У процесі роботи зацікавлення викликали напрацювання польської дослідниці професорки М. Матерняк-Павловської, яка спеціалізується на організації та функціонуванні судовою системи Республіки Польща. Її дослідження частково охоплюють такі теми як: реформи Йосифа II та

верховенство права, де увага зосереджується на окремих адміністративних, судових реформах, а також аналізуються реформи у цивільному та кримінальному праві [237], інститут слідчого судді за нормами австрійським КПК 1873 р. [236], катування та покарання за непокору в австрійських кримінальних кодексах, де було підкреслено, що катування були невіддільним елементом інквізиційного судового розгляду та формальної теорії доказів [238], становлення інституту присяжних судів у ХІХ ст. [239] та ін.

Щодо ефективності кримінального процесу у взаємозв'язку з принципами матеріальної істинності та безпосередності інформативною є стаття магістерки факультету права та адміністрації А. Орфін [252] в університеті Адама Міцкевича у Познані. До сфери дослідження авторки входять ефективність кримінального провадження, витрати на кримінальне провадження, економічний аналіз права. Також, про сутність та принципи кримінального провадження писав відомий польський юрист, фахівець з кримінального судочинства А. Мужиновський [248].

Заслуговують на увагу наукові статті про проведення перевіркової діяльності відповідно до Кримінально-процесуального кодексу Польщі та досудового розслідування за авторством польського прокурора Б. Шипровського [274] й праці професора факультету права, адміністрації та економіки університету Вроцлава – Й. Коредчука щодо становлення інституту приватного обвинувача [221] та досудового розслідування в австрійському кримінальному судочинстві [224].

Значний внесок у дослідження кримінального судочинства у Галичині зробив відомий Львівський вчений-правознавець професор В. Кульчицький [126; 127; 129], який досліджував історію входження та перебування Галичини у складі Австрії й Австро-Угорщини. Дуже корисною стала його праця «Державний лад і право в Галичині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.», видана у Львові 1966 р. [124]. Крім цього, наслідком плідної праці професора В. Кульчицького стала низка вагомих наукових досліджень, де міститься багато матеріалу щодо теми судочинства в Галичині того історичного

періоду [125; 128; 130]. Крім того, у процесі дисертаційного дослідження було використано працю професора В. Кульчицького написану у співавторстві з І. Бойком, І. Настасяком та О. Мікулою [77], де розглянуто діяльність органів суду, прокуратури, адвокатури, інших правоохоронних органів у Галичині, а також особливу увагу приділено характеристиці системи права, яка діяла у Галичині в австрійський період.

Помітний внесок у вивчення питання кримінального судочинства у Галичині та поширення дії австрійського права на її території за часів Австрії та Австро-Угорщини зробив сучасний вчений-правознавець, професор Б. Тищик [164; 165]. Декілька опублікованих його праць присвячені державно-правовому розвитку Австро-Угорщини. У них він проаналізував, зокрема, судову систему у Галичині даного періоду. Значний емпіричний матеріал міститься у монографії професора Б. Тищика «Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права» [163]. Перший розділ монографії містить напрацювання, що стосуються соціально-економічного та правового статусу Східної Галичини у складі Австрії та Австро-Угорщини.

У роботі використано історико-правові дослідження держави й права Австрії й Австро-Угорщини, написані І. Бойком [82; 83; 84; 85; 86]. У його працях розкрито становлення й розвиток правового регулювання цивільних, кримінальних і процесуальних відносин в Україні упродовж усієї її історії та окремо правового регулювання кримінальних відносин на українських землях у складі Австрії й Австро-Угорщини (1772–1918 рр.).

При вирішенні науково-дослідницьких завдань нашого дослідження значно допомогли праці О. Кондратюка [115; 116; 119], котрі, висвітлюють історію судової системи у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) та питання утворення і місця органів прокуратури Галичини в судовій системі Австро-Угорщини [117]. У свої публікаціях науковець розкриває окремі питання, пов'язані з реформуванням судової системи у Галичині, компетенцію судових органів та певні аспекти здійснення кримінального та цивільного судочинства за австрійським процесуальним законодавством [118]. Автор не

приділив достатньої уваги таким питанням австрійського кримінального судочинства, як: підсудність кримінальних справ, докази й доказування, процесуальний статус учасників кримінального процесу, апеляційне та касаційне провадження та ін.

Сучасний дослідник і адвокат-практик І. Гловацький висвітлював організаційні форми та методи діяльності українських адвокатів у політичних судових процесах у Східній Галичині [97]. Автор проаналізував австрійський КПК 1873 р., тому його дослідження було використано для написання розділу «Судовий процес як основна стадія кримінального судочинства...». Значні напрацювання у галузі історії права Австро-Угорщини, в тому числі кримінально-процесуального, зробив український вчений-правознавець радянського періоду А. Ткач [167].

Історико-правові дослідження державного ладу і права на західноукраїнських землях здійснював професор М. Никифорак, котрий висвітлив правове становище Буковини у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини, на підставі чого було видано низку монографічних праць [141] і наукових статей [142]. Окремі статті містять інформацію щодо розвитку австрійського державного права, парламентаризму, конституційних норм.

Для вирішення поставлених у дисертації завдань було залучено також напрацювання науковців та дослідників юридичного факультету Львівського національного Університету імені Івана Франка: Христини Моряк-Протопопової про державний устрій Австро-Угорщини [138]; Романа Петріва про право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки XVIII – 70-ті роки XIX ст.) [150]; Ніни Гриб [100; 101; 102] про Конституції Австрії та Австро-Угорщини і їх застосування у Галичині; Наталії Худоби, про загальну характеристику австрійських кримінально-процесуальних кодексів 1853 та 1873 рр. [173; 174]; Павла Едера про реформи Марії-Терезії [180] й Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині [109] й порядок та особливості розгляду кримінальних справ Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.) та [107; 108; 110]; Назара Панича про анексію Галичини Австрією [146] й становлення

та розвиток інституту прокуратури в Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1849 – 1918 рр.) [147; 149; 148]; Мар'яни Шуп'яної про систему покарань за австрійським КК 1852 р. [176; 177]; Христини Думич [105]; Івана Ковальчука [114] та ін.

Заслужують на увагу праці сучасних науковців у галузі кримінального процесу: В. Нора [143] та А. Павлишина про судові витрати у кримінальному процесі України [144]; Н. Бобечка [81] про правові засоби оскарження й перевірки судових рішень; Н. Поліщак про процесуальні витрати у кримінальному провадженні України [151]; І. Волоско про особливості формування та діяльності суду присяжних в Україні [89] та ін.

Під час роботи над дисертаційним дослідженням використано також новітні наукові праці таких українських правників та істориків як: І. Усенка [161]; О. Аркуші [78]; О. Камінської [112]; Н. Мисак [136] та ін.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельну базу дисертаційного дослідження розподілено на декілька окремих груп: архівні матеріали (документи Центрального державного історичного архіву України у м. Львові); опубліковані австрійські нормативно-правові акти (конституції, кодекси, розпорядження австрійського Міністерства юстиції, рішення вищих судів, декрети та патенти австрійського імператора); та тогочасна преса. Використані нами джерела були не лише допоміжним матеріалом, а основою, на підставі якої здійснювався аналіз кримінального судочинства у Галичині в складі Австро-Угорщини за нормами австрійського КПК 1873 р.

Використано у роботі архівні матеріали хронологічно охоплюють період 1773-1913 рр. і сконцентровані у таких фондах: ф. 146 (Галицьке намісництво), ф. 150 (Вищий крайовий суд), ф. 152 (Крайовий суд), ф. 156 (Вища державна прокуратура), ф. 166 (Крайова табуля), ф. 181 (Лянцкоронські), ф. 360 (Старосольський Володимир-Степан), ф. 663 (Павлик Михайло), ф. 765 (Петрушевич Антоній). У них містяться доповідні записки, меморіали, маніфести, патенти, циркуляри, листи, розпорядження, інструкції, пояснення, листування, формуляри, судові справи, рішення у справах, протоколи засідань, звіти прокурора, обвинувальні акти.

Матеріал використаних архівних справ тематично охоплює: патент австрійської імператриці Марії Терезії про організацію Крайової табулі для Галичини [31]; циркуляри Марії Терезії у зв'язку з приєднанням до Австрії Галичини й Володимерії [32]; розпорядження губернатора Брігідо про права та зменшення повинностей підданих в Галичині [35]; проєкт організаційного устрою і структури губернаторства та формуляри [2]; доповідну записку канцлеру про план адміністративної, державної й суспільно-політичної відбудови Галичини [3]; меморіал губернатора про політичне і соціально-економічне становище Галичини в час її приєднання до Австрійської імперії [1]; маніфест австрійського імператора Фердинанда про опрацювання конституції, створення національної гвардії, ліквідації цензури і переписка з

того приводу [4]; лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінального кодексу [5]; розпорядження, інструкції та пояснення вищих судових установ про порядок ведення судових засідань [6];

Справи про привласнення державних грошей та підробку підписів [11], про виплату заробітної плати службовцям суду [13], про спричинення шкоди життю та здоров'ю осіб [16; 21; 22], власності [17; 18; 20; 25], обвинувачення у хабарництві [24], лихварстві [23], підробці державних грошей [27] та документів [28], обвинувачення в публічній образі імператора [19; 26]. Обвинувальні акти по справах осіб, звинувачених у розбої і підпалі [7], шахрайстві [8], в образі релігії [9], вироки по справах конфіскації газет і журналів [10].

Листування з окружними та повітовими судами [12]; протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону [14]; звіти прокурора Вищого крайового суду про кількість розглянутих справ суддями з означенням характеру злочинів та строків ув'язнення [30]; розпорядження прокуратури [29]; обвинувальний акт державної прокуратури [34].

Основу законодавчої бази дослідження кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р. становлять конституційні акти австрійської держави другої половини ХІХ ст., до яких, зокрема, належать:

«Дарована конституція», затверджена патентом імператора Австрії від 25 квітня 1848 р. [52], в якій гарантувалося, що ніхто не може бути заарештованим, крім як відповідно до встановленої законом форми, за винятком затримання під час вчинення злочину. Упродовж 24 годин після затримання кожному заарештованому повинно бути повідомлено про причини його арешту. Обшук будинку може здійснюватися тільки у випадках та у формі, встановлених законом. Також, встановлювалися принципи публічності та усності судового процесу, здійснення судочинства судами присяжних;

«Нав'язана конституція» (*oktroierte Verfassung*) від 4 березня 1849 р. [44], відповідно до якої судочинство здійснювалося незалежними судами, судочинство та адміністрація повинні бути розділеними та незалежними один від одного, у судовому процесі діяли принципи публічності та усності, а в кримінальному судочинстві продовжував діяти обвинувальний процес та суд присяжних розглядав усі тяжкі злочини вказані у законі (політичні та у сфері преси).

Новорічний патент (*Silvesterpatent*) від 31 грудня 1851 р. [42], який скасував березневу конституцію 1849 р. й відновив абсолютну монархію, відповідно до якого незалежність судової влади не гарантувалася, а система судочинства й адміністрації відокремлювалися тільки починаючи із другої інстанції. Крім того, принцип інквізиційного судочинства вводився як процедурний принцип, судовий розгляд не був публічним, а з починаючи з другої інстанції скасовувався принцип усності. Також, ліквідовувалися суди присяжних, а кримінальне право приводилося у відповідність до приватного права.

Конституційний закон «Про судову владу» від 21 грудня 1867 р. [46], положення якого скасовували низку недемократичних норм новорічного патенту, проголошували ліквідацію інквізиційного та запровадження обвинувального процесу у кримінальному судочинстві, гарантувалася незалежність судової влади та проголошувалося остаточне відокремлення судочинства від адміністрації, відновлювалася юрисдикція присяжних суддів для політичних злочинів і злочинів у сфері преси. Встановлювалася також усність і публічність цивільного та кримінального процесу.

До числа основних правових актів, які регулювали кримінальне судочинство, що здійснювалося судами Австрії та Австро-Угорщини на території Галичини до 1873 р., належать Кримінальний кодекс «Терезіана» від 31 грудня 1768 р. [37], Загальний кримінальний кодекс про злочини та покарання «Жозефіна» від 13 січня 1787 р. [41], Загальний кримінальний кодекс від 1788 р. [247] Кримінальний кодекс від 1 січня 1796 р. [207] Кримінальний

кодекс «Францішкана» від 3 вересня 1803 р. [271] і Кримінальний кодекс від 27 травня 1852 р. [47], а також кримінально-процесуальні кодекси та закони й нормативні акти, що регулювали кримінально-процесуальні відносини: австрійський КПК від 17 січня 1850 р. [291], австрійський КПК від 29 липня 1853 р. [38].

Основним джерелом дисертаційного дослідження став австрійський КПК від 23 травня 1873 р. [185] разом із попередніми рішеннями Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні, доповнювальними та уточнювальними законами й іншими нормативними актами. Одними із найбільш важливих нормативно-правових актів були: Закон «Про компетенції військових судів» від 20 травня 1869 р.; Закон «Про охорону житлового права» від 27 жовтня 1862 р.; Закон «Про охорону таємниці листування та іншої кореспонденції» від 6 квітня 1870 р.; Закон «Про захист особистої свободи» від 27 жовтня 1862 р.; Закон «Про формування списків присяжних» від 23 травня 1873 р.; Закон «Про відшкодування шкоди завданої несправедливим судовим вироком» від 16 березня 1892 р. та ін.

На основі положень кримінальних й кримінально-процесуальних кодексів та на їх виконання австрійський парламент приймав закони, імператор видавав патенти, декрети та листи, австрійський парламент загалом та Міністерства юстиції, фінансів і внутрішніх справ зокрема, ухвалювали розпорядження, положення, постанови та укази. Зазначені правові акти були також використані в процесі написання даної роботи.

Вони визначали основоположні правові засади, концепції, специфіку та зміст австрійського кримінального права та процесу, взаємозв'язок із попередніми кодексами та нормативно-правовими актами, що застосовувалися австрійськими судами у Галичині, рівень розвитку тогочасних досягнень юридичної науки та судової практики. Загалом вони містять значний матеріал для характеристики кримінального судочинства у Галичині в складі Австро-Угорщини.

Серед австрійських періодичних видань опрацьовано польськомовні часописи: «Gazeta Sądowa Warszawska» [65; 66; 67; 194; 195; 216; 217] (1872–1939), «Gazeta Lwowska» [62; 63; 64] (1811–1897 pp.), «Kurjer Lwowski» [68; 69], «Prawnik» [71; 72; 73; 74; 75; 196; 219; 270] та ін. «Głos Sądownictwa» [249; 290; 288] «Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne» [58; 59; 260; 261] й німецькомовну газету «Allgemeine Österreichische Gerichtszeitung» [57] (1850–1918).

Аналіз преси дав багатий фактичний матеріал про практику здійснення кримінального судочинства австрійськими судами у Галичині. У дисертаційній роботі з української періодики використано часописи «Часопис правнича», «Життя і право» [56, с. 9–12; 155] (1928-1939).

Отже, проблематика дисертаційної роботи досліджена на основі різноманітних за характером, змістом, значущістю і вагомістю джерел – і неопублікованих (архівних матеріалів), і опублікованих (закони, кодекси, розпорядження, преса тощо). Їхній аналіз дає змогу об'єктивно висвітлити головні засади, закономірності й тенденції розвитку та соціальну обумовленість здійснення кримінального судочинства у Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським КПК 1873 р.

1.3. Методологічна основа дослідження

Комплексність та багатогранність наукового дослідження кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р., зумовлює необхідність використання різноманітних методів дослідження, які складають основний спосіб пізнання, слугують засобом досягнення поставленої мети, вказують шлях до осмислення явищ практичної або теоретичної дійсності [99, с. 14]. Методологія наукової роботи формується на основі об'єктивних законів і закономірностей дійсності, забезпечує пізнання за допомогою відповідних принципів, методів, правил й норм людської діяльності [104, с. 92]. У своїй сукупності методологія перетворюється не на знання, а на спосіб і культуру мислення [152, с. 382]. Такий підхід забезпечує формування відповідних висновків, що розкривають сутність та взаємозв'язок правових явищ та процесів наукової проблематики дисертаційного дослідження.

Досягнення поставленої мети дослідження, розкриття завдань, неодмінно залежить від оптимально виваженої методології. Тому, наукове дослідження становлення та розвитку австрійського кримінально-процесуального права в ХІХ ст. і його застосування, зокрема у Галичині під час здійснення кримінального судочинства, ґрунтується на методологічних засадах, які визначають сутність історико-правового пізнання.

Історико-правовий аналіз кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р. допоміг не лише дослідити функціонування австрійської правової системи у Галичині, тобто відтворити причини й умови укладення австрійського КПК 1873 р., й у перспективі дав змогу використати історичний правовий досвід для визначення впливу австрійського кримінально-процесуального законодавства досліджуваного періоду на подальший розвиток кримінально-процесуального права в країнах Європи.

Фундаментальну методологічну основу даного дослідження становлять філософсько-правові (концептуальні) підходи. Концептуальний підхід передбачає побудовану на гранично загальних (філософських) категоріях світоглядну аксіоматичну ідею, яка постулює загальну стратегію дослідження,

чіткий відбір досліджуваних фактів та роз'яснення результатів дослідження [170, с. 15]. У процесі роботи були використані насамперед такі філософсько-правові підходи: антропологічний, інституційний, діалектичний, системний, потребовий, цивілізаційний, які визначили саму стратегію даної праці, її загальну спрямованість, зумовили характер і зміст оцінювання отриманих результатів.

У межах проведення наукового дослідження неможливо обійтися без застосування системного методологічного підходу, за допомогою якого здійснюється проникнення наукового пізнання явищ та процесів правової дійсності в якості органічної цілості, забезпечується аналіз у процесі їх динамічного розвитку. При чому принципи та методи пізнання повинні гармонійно розглядатися із відповідними правовими явищами та закономірностями суспільного буття, бути адаптованими й відповідати предмету дослідження, мати засоби для з'ясування закономірностей та особливостей здійснення кримінального судочинства у Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським КПК 1873 р.

Важливу роль у науковому інструментарії в сучасній науці відводиться міждисциплінарному підходу, котрий впливає зі специфіки предмету та завдань нашого дисертаційного дослідження, що дозволив вивчити об'єкт дослідження в його цілості з інтеграцією і взаємодією наукових дисциплін. Його застосування у процесі проведення наукового пошуку дозволяють залучати ті необхідні методи пізнання, які безпосередньо впливають на правдивість результатів проведеної роботи. За допомогою міждисциплінарного підходу можна з'ясувати державно-правові явища поза межами певних ідеологічних стандартів, використовуючи засади гуманізму, плюралізму та справедливості.

Одним із найважливіших концептуальних підходів дослідження є антропологічний підхід. Відповідно до цього підходу як основного творця державно-правових інститутів розглянуто людину. Адже саме людська діяльність є першопричиною тих суттєвих змін, зокрема, у судовій системі, які

відбулися, починаючи з 1848 р. в Австрійській імперії, перетворення Австрії на Австро-Угорську дуалістичну монархію у 1867 р., а також призвела до її розпаду у 1918 р. Людський чинник став визначальним для революції 1848 р. в австрійській імперії та прийняття її першої австрійської демократичної конституції. Особливо сильно це вплинуло на діяльності судових органів, коли у 1849 р. було видано закон про перебудову судової системи. У Галичині тоді було створено 218 судових повітів і організовано повітові одноособові та колегіальні суди, крайові суди й Вищий крайовий суд у Львові.

Антропологічний підхід сприяє розкриттю нового сучасного змісту ідеї прав людини, який, на думку С. Алексєєва, характеризують два основних положення. Перше: саме права людини, виражені в суспільному і державному ладі суспільства, виявилися силою (не виключено, єдиною надійною і рушійною силою), здатною стати перешкодою тиранії та визначити модернізацію суспільства, його розвиток в інтересах людини. Друге: права людини виявилися тим соціальним началом, яке може визначити високий правовий статус людини, що не поступається статусу держави як суверенна – носія політичної влади [76, с. 107–108].

У такий спосіб, антропологічний підхід дав можливість зобразити та зрозуміти роль людини, особистості, індивіда в здійсненні кримінального судочинства, управлінні державними справами, відповідний рівень правосвідомості, реагування на державно-правові проблеми, сутність радикалізму в революційні часи. Австрійське законодавство передбачало правову можливість на оскарження судових рішень, у тому числі в кримінальних справах у вищу судову інстанцію, що мала право переглядати кримінальну справу.

У роботі застосовано інституційний підхід, за допомогою якого комплексно та різносторонньо проаналізовано розвиток інститутів австрійського кримінального процесу, зокрема КПК 1873 р. Даний підхід сприяв ретельному вивченню окремих сфер австрійського кримінального

судочинства у процесі їх становлення в австрійській правовій системі на різних етапах розвитку державності.

Діалектичний підхід застосовано для виявлення та дослідження внутрішніх та зовнішніх чинників, які вплинули на становлення кримінального судочинства у судах Галичини в складі Австрії та Австро-Угорщини. Такий підхід полягає в дослідженні кримінального судочинства за австрійським КПК 1873 р. в контексті різноманітних історико-правових, історичних, соціальних, економічних та інших явищ, аналіз взаємозв'язків між системою судочинства та державною владою, між австрійським КПК 1873 р. і кримінально-процесуальними кодексами 1850 та 1853 рр. В основу цього підходу покладено принцип детермінізму, який полягає у виявленні причинно-наслідкових зв'язків між австрійським КПК 1873 р. й попереднім кримінально-процесуальним законодавством.

Досліджуючи причини кодифікації кримінально-процесуального законодавства у ХІХ ст. із застосуванням діалектичного підходу виявлено причинно-наслідковий зв'язок між революцією 1848 р. та запровадженням державно-правових змін, що спричинили утворення Австро-Угорщини у 1867 р., запровадженням нової судової системи в Австрійській імперії, нових принципів модерного права та досягнень науки та практики у галузі кримінального процесу і переходом до ринкових засад, спрямованих на визнання цінностей людини, її прав і свобод, можливості судового захисту й апеляційного оскарження судових рішень.

Для дослідження австрійського КПК 1873 р. автор використав також потребовий підхід. Відповідно до цього підходу, застосування КПК 1873 р. розглядається як його здатність регулювати кримінально-процесуальні відносини щодо розгляду кримінальних справ. Аналіз соціально-економічних і політичних змін, які відбулися в Австрійській імперії у середині ХІХ ст., дав змогу з'ясувати, що зростання соціально-економічних відносин ринкового суспільства, перебудова політико-правової та адміністративної системи у державі, чинник національності стали причиною кодифікації кримінально-

процесуального права Австрії й Австро-Угорщини з метою упорядкування розгляду і вирішення, захисту прав та інтересів осіб в кримінальному судочинстві у Галичині за австрійським КПК 1873 р.

Важливим для нашого дослідження є цивілізаційний підхід, який полягає у тому, що конкретний період історичного розвитку визначається не стільки об'єктивно-матеріальними, скільки ідейно-духовними та культурологічними чинниками. У межах цього підходу вивчено не лише австрійську правову систему, а й кодифікацію австрійського кримінально-процесуального законодавства. Цивілізаційний підхід допоміг розглядати процес кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства як складне історико-правове явище, що суттєво вплинуло на формування правової свідомості й духовно-моральних і культурних факторів суспільного розвитку галицьких українців, становлення і розвиток їх державної та правової традиції.

Відтак, досліджуючи кримінальне судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщині за австрійським КПК 1873 р., ми послуговувалися множинністю видів наукового пізнання, які можуть бути класифіковані за різними критеріями. Сучасна наукова парадигма визнає існування таких основних груп методів: філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових.

Найбільшою універсальністю характеризуються філософські методи. Вони застосовуються як природничими, так і гуманітарними науками. Для юриспруденції методи даної групи мають виняткове значення, оскільки неможливо без застосування філософського осмислення пізнати державу і право.

Пріоритетним під час написання дисертації застосовувався універсальний діалектичний метод пізнання, який відіграє значну роль у теоретичному осмисленні об'єкта історико-правового дослідження. З його допомогою нам вдалося сформуванати нерозривний зв'язок між теорією та практикою, надаючи в користування принципи пізнання реальності світу, детермінованості явищ, взаємодії зовнішнього і внутрішнього, об'єктивного та суб'єктивного. Саме він

дозволив проаналізувати динаміку становлення та розвитку правового регулювання суспільних відносин, що виникли під час здійснення кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р. Крім цього, цей метод дав змогу показати пряму залежність розвитку кримінально-процесуального законодавства від політичної ситуації в Австрійській імперії та Австро-Угорщині та її вплив на побудову судової та адміністративної системи держави. Діалектичний метод також використано для виявлення основних підстав зміни законодавства, що встановлювало компетенцію австрійських судів, прокуратури, державної поліції та жандармерії.

З допомогою метафізичного методу розглянуто історико-правові явища, процеси та події незалежно один від одного, а їхні внутрішні суперечності відкинуто як такі, що не мають вагомого значення для історико-правового пізнання. На відміну від діалектичного методу метафізичний спосіб пізнання в історичному аспекті – достатньо обмежений і виконує швидше допоміжну роль, оскільки для історико-правової науки важливе не лише саме явище, що вивчається, а й усі чинники, які зумовили його настання.

До найбільш поширених загальнонаукових методів, які використовуються під час вивчення історико-правових проблем, належать: абстрагування та абсолютизація, формалізація та ідеалізація, аналіз і синтез, індукція та дедукція, сходження від конкретного до абстрактного й від абстрактного до конкретного, класифікація і типологізація, а також методи – історичний і логічний, статистичний, аналогії, структурно-функціонального аналізу та ін.

Для цілісного дослідження австрійського КПК 1873 р. як історико-правового явища, застосовувався системний метод. У дисертації системно проаналізовано зміни в австрійському кримінально-процесуальному законодавстві до 1873 р. і після затвердження нового австрійського Кримінально-процесуального кодексу, досліджено їхній вплив на судовий захист прав та свобод громадян у Галичині в складі Австрії й Австро-Угорщини, на розвиток основоположних принципів та становлення провідних інститутів кримінального процесу.

Логічний метод широко використовувався під час проведення наукового дослідження. Він охоплює аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, дедукцію, індукцію, аналогію, екстраполяцію, гіпотезу. Його використано з метою осмислення взаємозв'язку історико-правових, політичних та соціальних явищ і процесів, які впливали на кодифікацію австрійського кримінально-процесуального права та зумовили особливості його застосування у Галичині. Автор врахував різноманітні зовнішні й внутрішні чинники, які призвели до конституційних, державно-правових змін в Австрійській і Австро-Угорській імперіях. Так, проаналізовано становлення і розвиток австрійської правової системи у Галичині в складі Австрійської імперії до 1867 р. та після утворення Австро-Угорської імперії.

Логічний метод як спосіб дослідження допоміг виявити і пояснити подібності в структурних елементах та нормативних положеннях австрійських кримінально-процесуальних кодексів 1850, 1853, 1873 рр., чітко визначити нормативні підстави застосування австрійського КПК 1873 р., дав можливість послідовно розкрити систему інститутів кримінально-процесуального права у їх єдності, взаємозв'язку і взаємозалежності між собою та з іншим кримінально-процесуальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини.

Використання історичного методу передбачило конкретне історичне дослідження причин, наслідків та особливостей кодифікації австрійського кримінально-процесуального права, укладання, а також вивчення джерел, структури й основних положень австрійського КПК 1873 р., його застосування у Галичині тощо.

Метод структурно-функціонального аналізу застосовувався під час дослідження складних систем історико-правових явищ, які складаються із великої сукупності взаємозалежних елементів, що утворюють відносну цілісність. До складних систем у межах цього дисертаційного дослідження відносяться правовий статус українських земель у складі Австрії й Австро-Угорщини, правова система Австрії й Австро-Угорщини, необхідність кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства.

Причому, як стверджують учені-правознавці, метод структурно-функціонального аналізу спрямований і на розкриття внутрішньої структури досліджуваної системи, і на виявлення їхніх функцій і в цьому аспекті є надзвичайно ефективним засобом наукового пізнання [98, с. 9]. З його допомогою розкрито етапи кодифікації кримінально процесуального законодавства в Австрії й Австро-Угорщині, загальні положення кримінально процесуального права за КПК 1873 р., а також схарактеризовано основну стадію кримінального судочинства – судовий розгляд за КПК 1873 р.

Історико-правове дослідження не може обійтися без використання ретроспективного методу, який дав змогу проаналізувати відповідні суспільно-політичні й державно-правові процеси, тогочасні нормативно-правові акти, що були джерелом австрійського кримінально-процесуального законодавства, виділяючи водночас найхарактерніші риси і тенденції для кожного етапу розвитку державного будівництва, судової та правової системи Австрійської та Австро-Угорської імперій та закономірності розвитку австрійського кримінального судочинства.

Використання системно-структурного методу забезпечує цілісне дослідження австрійського КПК 1873 р. як історико-правового явища. У дисертації системно проаналізовано зміни в австрійському кримінально-процесуальному законодавстві до 1873 р. і після набуття чинності новим австрійським Кримінально-процесуальним кодексом у сукупності відношень і зв'язків між ними. За допомогою цього методу проаналізовано структуру КПК 1873 р. і показано місце й взаємодію кодексу в австрійському законодавстві.

Розв'язання проблеми, окресленої представленим дисертаційним дослідженням, неможливе без використання спеціально-правових методів, які застосовуються в конкретній галузі юридичної науки, у даному випадку це ті методи, що притаманні для історико-правового дослідження. До них належать: історико-правовий, порівняльно-правовий, герменевтико-правовий та ін.

За допомогою історико-правового методу здійснювалося ретроспективне пізнання та розкриття властивостей, функцій та змін досліджуваного об'єкта з

метою відтворення його реальної історії, генезису в усій різноманітності фактів, подій, які змінюють один одного в хронологічно послідовній формі та які є виразом внутрішнього закономірного ходу розвитку [140, с. 9]. Саме з допомогою цього методу нам вдалося визначити суспільно-політичні передумови укладення та послідовність створення КПК 1873 р., структуру, основні положення, розкрити процесуальний порядок притягнення до кримінальної відповідальності у процесі судового розгляду й особливості застосування у Галичині в складі Австро-Угорщини. Також, у поєднанні із діалектичним методом дало нам змогу дослідити суспільно-політичні зміни в Австрії та Австро-Угорщині у відповідний історико-правовий період, внутрішні та зовнішні передумови кодифікації кримінально-процесуального законодавства, зміни зовнішньополітичного курсу імперій.

Історико-порівняльний метод давно застосовується в історичних дослідженнях. Взагалі порівняння – важливий і, мабуть, найбільш поширений метод наукового пізнання. По суті без порівняння не обходиться жодне наукове дослідження. Слідом за виявленням та систематизацією емпіричних даних стає можливим – і водночас необхідним – застосування порівняльного методу. Об'єктивною основою для порівнянь є те, що суспільно-історичний розвиток являє собою повторюваний, внутрішньо обумовлений, закономірний процес. Багато його явищ тотожні чи схожі внутрішньою суттю і відрізняються лише просторовою або тимчасовою варіацією форм, а одні й ті ж або подібні форми можуть виражати різний зміст. Тому в процесі порівняння і відкривається можливість для пояснення розглянутих фактів, розкриття сутності досліджуваних явищ. У цьому полягає основне пізнавальне значення порівняння як методу наукового пізнання [113, с. 186]. Використання даного методу дозволило встановити залежність розвитку австрійського кримінально-процесуального законодавства, науки та судової практики від суспільно-політичного курсу розвитку та становлення Австрійської та Австро-Угорської імперій.

Серед згаданих методів значної уваги заслуговує порівняльно-правовий метод. Його сутність полягає у вивченні конкретних правових явищ шляхом зіставлення окремих рис чи властивостей з подібними явищами. Порівняльно-правовий метод використовувався при порівнянні норм австрійського КПК 1873 р. з австрійськими кримінально-процесуальними кодексами 1850 та 1853 рр., щодо досудового розслідування кримінальних справ, принципів кримінального процесу, інституту судів присяжних, винесення вироків, компетенцію прокуратури та ін. У результаті аналізу вдалося виявити спільні та відмінні тенденції, які були характерні для австрійського кримінального судочинства, що здійснювалося на підставі досліджуваних кримінально-процесуальних кодексів.

Герменевтико-правовий метод дав змогу тлумачити положення австрійського КПК 1873 р., законів «Про формування списків присяжних» від 23 травня 1873 р., «Про захист особистої свободи» від 27 жовтня 1862 р., «Про компетенції військових судів» від 20 травня 1869 р., «Про охорону таємниці листування та іншої кореспонденції» від 6 квітня 1870 р. та ін. судових рішень у кримінальних справах, архівних та опублікованих документів, які стосувались особливостей застосування австрійського КПК 1873 р. у Галичині.

Метод тлумачення правових приписів допоміг з'ясувати зміст і правову природу зафіксованих у писемних джерелах правових норм і практику їх застосування австрійськими судами. Автор проаналізував характерну для австрійського процесуального права правничу термінологію та з'ясував правову природу окремих судових вироків у кримінальних справах.

Висновки до Розділу 1:

Здійснений історіографічний аналіз з даної теми дав змогу визначити особливості й стан розробки обраної проблематики в історико-правовій літературі. Історико-правові дослідження систематизовано за трьома хронологічними періодами: наукові праці, видані до розпаду Австро-Угорщини з 1850–1918 рр.; наукова література, видана з 1918–1991 рр.; праці іноземних та українських учених сучасного періоду після 1991 р.

Установлено, що найактивніше кримінальне судочинство за австрійським КПК 1873 р. вивчалось упродовж двох перших хронологічних періодів, що охоплюють першу половину ХХ ст. У радянський період увага науковців до визначеної у дисертації проблематики була незначною. Науковий інтерес вчених до проблеми активізувався лише у незалежній Україні, однак в основі досліджень опинилися тільки окремі аспекти здійснення кримінального судочинства за австрійським КПК 1873 р. Узагальнювальної комплексної праці з названої проблеми в історико-правовій літературі досі не було.

При визначенні джерельної бази дослідження враховувалися певні методологічні орієнтири. Головними серед них є принцип об'єктивності, єдності історичного та логічного, соціально-економічні та політико-правові зумовленості здійснення кримінального судочинства у Галичині за австрійським КПК 1873 р. Водночас враховувалося, що останні чинники мали одне із пріоритетних значень. Тому дане наукове дослідження здійснювалося шляхом комплексного аналізу всієї сукупності джерел, де містилася та чи ніша інформації з проблеми та поставлених завдань у роботі.

Джерельна база дисертації представлена такими блоками: 1) архівні матеріали; 2) опубліковані нормативні матеріали – закони, кодекси та інші нормативно-правові акти; 3) спеціалізовані періодичні видання. З джерел першої групи – матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові – опрацьовано 35 справ з восьми фондів (Галицьке намісництво, Вищий крайовий суд у Львові, Крайовий суд м. Львова, Вища державна прокуратура, Крайова табула, Лянцкоронські, В. Старосольський –

адвокат, колекція Петрушевича). Документи другої групи опубліковані у спеціальних збірниках або ж як основне джерело нашої роботи – австрійський КПК 1873 р. окремим виданням. Третю групу джерел формують публікації польськомовних та україномовних часописів.

Методологію дисертаційного дослідження становить комплекс методологічних інструментів: філософських, загальнонаукових і спеціально-правових методів – діалектичний, історичний, системний, структурно-функціональний, історико-правовий, порівняльно-правовий та ін., принципів та підходів наукового пізнання, логічних прийомів, які застосовувалися на емпіричному, теоретичному та практичному рівнях, та які дали змогу дослідити кримінальне судочинство у Галичині у складі Австро-Угорщини за австрійським КПК 1873 р.

РОЗДІЛ 2.

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ЗА АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1873 р.

2.1. Причини укладення, джерела та структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.

Необхідність реформ наприкінці XVIII ст. була викликана насамперед інтенсивним соціально-економічним розвитком в Австрійській імперії. Значних змін вимагало австрійське кримінальне судочинство. Наполеонівська кодифікація, здавалося, досягала гармонійного балансу між новими прагненнями та репресивними тенденціями попереднього закону. Рецепція керівних принципів французького судочинства у Європі розпочалося після набуття чинності Цивільним кодексом Франції 1804 р. та Кримінальним кодексом Франції 1810 р. Як правило, це відбувалося на територіях, де колись був чинним кримінальний кодекс Кароліна із-за тимчасового перебування під французьким правлінням (наприклад, в Люксембурзі й Рейнській області) або ті, що стали французькими колоніями. Були також такі країни, як Бельгія, котрі прийняли Наполеонівський кодекс добровільно. В інших країнах (за винятком тих, що належали до англосаксонської правової системи) змішана форма процесу послідовно витісняла інквізиційний процес [231, с. 986–988]. Таким чином, форма змішаного процесу в Данії була прийнята у 1845 р., в деяких кантонах Швейцарії з 1850 р., у німецьких державах переважно після 1848 р., в Росії завдяки законодавству Олександра II 1864 р., в Румунії 1864 р., Італії 1865 р., Австрії 1873 р., Туреччині 1879 р., Іспанії 1882 р., Норвегії 1887 р. та ін. У XIX ст. більшість європейських країн мали нові кримінально-процесуальні кодекси [286, с. 106].

У кримінально-процесуальному кодексі Франції 1808 р. була розроблена відома система поєднання, котра зберігала традиційну інквізицію на стадії досудового розслідування, надаючи стадії судового розгляду характер

публічного, усного, обвинувального процесу, що відбувався перед судами присяжних, принаймні за тяжкі злочини та гарантування суттєвих прав на захист. Ця система явно випереджала уявлення того час, тільки після 1848 р. під імпульсом революції, яка в Парижі повалила Липневу монархію, ці положення про судовий розгляд стали загальновизнаними в Європі. Майже відразу технічна складова, що була характерною для матеріально-правових кодексів другою половиною XIX ст. використовувалася й у сфері процесуального права. Особливо це стосувалося австрійського КПК 1873 р., котрий законодавчо санкціонував так звану систему процесуальних реформ. Таким чином, у кодекс, що ґрунтувався на основоположних принципах французького кодексу 1808 р., було внесено цілу низку техніко-правових нововведень, зокрема щодо юрисдикції, усного здійснення судового розгляду, публічного проголошення судового рішення, функціонування присяжних судів та правових методів оскарження [181, с. 355–356].

Таким чином, під час революції 1848–1849 рр. основні принципи сучасного кримінального процесу були запозичені з Франції й закріплені у КПК Австрії 1850 р. Функція обвинувачення перейшла від судді до прокурора, судовий розгляд відповідав принципам гласності, усності та вільної оцінки доказів.

Професор кримінального права у Віденському університеті С. Майер у другому томі своєї праці «Довідник австрійського кримінального процесуального права» вказував на: «зв'язок найважливіших доктрин права між австрійським та німецьким кримінальним процесом і заснованим на ньому тогочасним німецьким кримінальним законодавством» [243, с. 7]. Не менш виправданим, на думку автора, було: «вказати у порівнянні з австрійським законодавством про кримінальний процес, законодавство французьке, англійське, італійське та ін., але особливо із кримінально-процесуальним законодавством Німецької імперії, правові інститути якого у багатьох випадках були подібні до австрійських або тісно пов'язані із такими» [243, с. 7].

Одним із головних тверджень автора було те, що: «австрійський КПК 1873 р. перебував у нерозривному зв'язку із попередніми законами, що регулювали кримінальне судочинство Австрії, зокрема, КПК 1850 р.» [91, с. 13]. Це підтверджується тим, що професор С. Майєр у своїй праці використовував відповідні положення та напрацювання наукової літератури й судової практики, що з'явилися за час застосування КПК 1850 р. Наприклад, рішення Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні на підставі КПК 1850 р., котрі однаково добре зарекомендували себе за формою і змістом, у багатьох випадках стали основним джерелом інформації, що сприяла вдосконаленню відповідних положень у КПК 1873 р. [91, с. 13].

Разом з тим, судова практика і наукова література, що сформувалася за час дії КПК 1853 р. в усіх тих положеннях, що не були скасовані чинним КПК 1873 р. або встановлені в інших нормативно-правових актах, продовжувала діяти у тих самих правових межах. Тому, автор доклав усіх зусиль для того, щоб якомога повніше використати відповідну літературу та судову практику враховуючи відповідні застереження, оскільки чинний КПК 1873 р. міг бути правильно інтерпретованим й прокоментованим тільки у тому випадку, якщо враховувався зв'язок із попереднім австрійським законодавством і наскільки це можливо при їх відмінностях, використовувати їх як пряме (основне) джерело права [243, с. 8].

Практика у галузі австрійського кримінального судочинства постійно розвивалася й потребувала внесення відповідних змін у законодавство. Тому, під впливом основних конституційних законів Австрійської імперії, деякі положення КПК 1853 р. були перероблені й доповнені. Так, було видано відповідні нормативно-правові акти: Закон про охорону особистої свободи від 27 жовтня 1862 р.; Закон про охорону «домашнього вогнища» від 27 жовтня 1862 р., котрий містив у собі постанови, щодо домашньої ревізії (обшук), у частині запобігання самовільної діяльності суддів. Новела від 15 листопада 1867 р. скасувала такий вирок суду, що залишав підсудного в підозрі (*absolutio ab instantia*), що позитивно вплинуло на розвиток кримінального процесу

Австро-Угорщини. Отже, кримінальне судочинство надалі використовувало тільки дві форми кримінальних вироків: звільняючі та засуджуючі.

Також було прийнято Новелу від 6 квітня 1870 р. про охорону таємниці листування, що ввела у дію норми, на підставі яких у кримінальному провадженні могла застосовуватися конфіскація листів [177, с. 99]. Новела від 23 липня 1871 р. привнесла важливі зміни, щодо правових засобів (можливостей), а саме: право надзвичайної апеляції, відклику [157, с. 20–21]. У такий спосіб законодавець прагнув врегулювати найбільш важливі кримінально-правові та процесуальні норми у відповідний період, упродовж якого діяв КПК 1853 р. Відповідними рішеннями парламенту було досягнуто позитивних змін, але все ж таки проблеми кримінального судочинства були й потребували розробки та прийняття нового, досконалішого кримінально-процесуального кодексу Австрійської імперії.

Кодифікаційні роботи завжди залежали від загальної ситуації в державі. У цьому випадку історія нового австрійського закону про кримінальне судочинство безпосередньо залежала від трансформації політичної системи, яка відбулася в Австрії у другій половині XIX ст. Також, із правовими змінами нерозривно пов'язана особа Ю. Глазера, видатного юриста, який керував роботою комісії із кодифікації кримінального процесу із самого початку. Саме йому належить підготовка остаточної форми законопроекту [201, с. 39].

У 1861 р. австрійський Міністр юстиції К. Пратобеввер видав доручення професорові Ю. Глазеру підготувати проєкт нового кримінально-процесуального кодексу [284, с. 19]. Ю. Глазер, на основі відповідного доручення, видав Меморандум про майбутню реформу кримінального процесу (*Denkschriftbetreffend die bevorstehende Reformdes Strafverfahrens*). Так, був створений 1 проєкт кодексу, що став підставою наступних кодифікаційних праць. Незабаром вийшов 2 проєкт комісії, де було враховано зміни та уточнення до 1 проєкту професора Ю. Глазера. У 1861 р. Ю. Глазер представив 3 проєкт, а у 1862 р. – 4 проєкт кримінально-процесуального кодексу і тим був завершений перший період реформ і кодифікаційних робіт [91, с. 13].

Другий період реформування кримінально-процесуального законодавства було розпочато 1863 р., коли австрійський міністр судівництва др. Тайн закликав Ю. Глазера представити зміни свого 4 проєкту. Як наслідок, автор представив 74 тези, що стали предметом розгляду наради, а на підставі рішення наради, було видано того ж року 5 проєкт, що в історії кримінального процесу називався «міністерським проєктом» від 1863 р. У даному проєкті було змінено декілька правових положень, а на підставі тих змін видано 6 проєкт, а у 1864 р. – 7 проєкт.

Особливістю другого періоду реформ, який був розпочатий 1863 р., було те, що проєкти цього періоду були майже ідентичні. Тому, 1867 р. Міністр юстиції А. Глунек подав державній раді 8 проєкт, що ґрунтувався на попередніх напрацюваннях. Однак, 1869 р. вибрана державною радою комісія зупинилася на цьому проєкті й потім, внесла деякі зміни й доповнення, подала 9 проєкт, т.зв. «комісійний». Тим часом державну раду було розпущено, але спочатку 1872 р. Глазер подав 10 проєкт, що мав за основу 9 проєкт. Таким чином, 10 проєкт був уже прийнятий найперше у комісії, а пізніше у парламенті. Так, 23 травня 10 проєкт отримав імператорську санкцію і став називатися кодексом із загальнообов'язковою силою [245, с. 26].

Варто зазначити, що весь процес кодифікації тривав 13 років, упродовж яких було розроблено 10 законопроєктів. Більшість з них навіть не були спрямовані на створення нового кримінально-процесуального кодексу, однак два найбільш важливих, тобто проєкт 5 від 1863 р. та проєкт 9 з 1869 р., заслуговують на увагу.

Проєкт номер 5 послужив основою для розробки проєкту 9, який у свою чергу, лише з незначними поправками, був остаточно схвалений і прийнятий як кримінально-процесуальний кодекс. Відмінності між проєктами 5 та 9 були такими: 5 відхилив, а 9 вніс допоміжну скаргу; відповідно до проєкту 5, присяжні засідателі мали розглядати справи про незначні правопорушення та проступки, 9 не передбачав такої процедури; проєкт 5 виключав можливість подачі апеляції на вирок повітових судів щодо обвинувачення, а 9 таку

можливість припуслав; за проєктом 5 прокурор мав можливість використовувати різні правові заходи на користь обвинуваченого, а 9 заборонив це; проєкт 9 не дозволяв проводити головне слухання проти відсутньої особи, тоді як проєкт 5 передбачив таку можливість. Зрештою, форма нового кодексу була результатом описаних правил та положень. Було вирішено використати перші три положення, а два останніх відхилити [228, с. 73].

У контексті вище викладеного, потрібно звернути увагу на один із головних мотивів кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства, а саме те, що ні один чинник суспільного життя не підходив так добре для зміцнення національної єдності найрізноманітніших верств населення, припинення конфлікту, врахування інтересів і поглядів, зокрема, як кримінальний процес. Як стверджував професор С. Маєр: «Якщо нам вдасться довести, що наш кримінальний процес враховує правовий статус представників всіх національностей, задовольняє всі потреби, то ми зможемо забезпечити стабільність для Австрії упродовж багатьох десятиліть. З розвитком громадського суспільства, розвиток кримінально-процесуального законодавства йдуть паралельно. Історія містить відповідні докази того, що велич держави знаходилася у прямому взаємозв'язку із якістю кримінального судочинства [280, с. 78]. Авторитет державної влади помітно зростатиме за умови, що правовий і моральний порядок держави будуть на високому рівні розвитку і якщо цьому буде сприяти впевненість у безпечному, справедливому й однаковому здійсненні кримінального судочинства, де враховуватимуться окремі інтереси кожної особи у вирішенні проблемних завдань» [243, с. 2]. Таким чином, після встановлення передумов конституціоналізму в Австрії, нова епоха вимагала погашення «боргу з відсотками від попереднього режиму правління» [243, с. 7].

До певної міри австрійський КПК 1873 р. відновив основні засади КПК 1850 р., однак, з урахуванням змінених обставин, недоліків і прогалин, виявлених під час його застосування, а також у наукових та законодавчих роботах, всі вищевказані умови пройшли ретельну перевірку й доопрацювання

аби бути запровадженими у новому кодексі. Форма обвинувального акту, а також принципи публічності та усності судочинства повністю були перейняті КПК 1873 р.

Таким чином, 23 травня 1873 року було прийнято новий кримінально-процесуальний кодекс [285, с. 40], який можна вважати одним із найбільш досконалих кримінально-процесуальних кодексів свого часу [184, с. 152]. Цей кодекс 1873 р. діє і сьогодні з багатьма змінами і доповненнями, в останній редакції від 9 грудня 1975 р. (*Strafprozeßordnung* 1975), зі змінами, внесеними у 2011 р. [153, с. 153].

Австрійський Кримінально-процесуальний кодекс набув чинності з 1 січня 1874 р., як виключний кодекс для кримінального судочинства у справах про злочини, провини й проступки та всіх інших кримінально караних діянь, які підлягають вирішенню у судах [157, с. 21–23]. На нашу думку, питання про набрання чинності австрійським КПК 1873 р. є вартим окремої уваги. Так, Закон про введення кримінально-процесуального кодексу, що був прийнятий 23 травня 1873 р., а оголошений 30 червня 1873 р. [258, с. 397] містить у § 1 положення, відповідно до яких цей кримінально-процесуальний кодекс набрав чинності через шість місяців після його оголошення у всіх цивільних судах як єдиного письмового акту щодо провадження у справах про злочини, проступки та інші кримінально карані діяння [218, с. 6]. Отже, відповідні положення свідчать про наступне: 1) дату набрання чинності кодексом, 2) суб'єктивну та об'єктивну міри застосування нового кодексу, 3) взаємозв'язок нового кодексу з раніше прийнятими законами. Важливо зазначити, що в суб'єктивному відношенні кодекс застосовувався тільки до тих осіб, що не підпадали під кримінальну юрисдикцію військових судів [245, с. 2]. Також, розрахунок набрання чинності здійснювався відповідно до календарних днів. Головним фактом у даному випадку було те, що кодекс набрав чинності на всій території Австро-Угорщини одночасно і без виключення (наголошуємо на цьому, оскільки окремі юридичні нововведення могли впроваджуватися у Галичині в дещо інші, ніж в інших частинах імперії, часові рамки – Т. Г.).

Важливе значення для прийняття нового кодексу мали дебати, щодо вступного закону, поданого австрійським парламентом. На цих дебатах обговорювалися два актуальні питання, котрі виникали на кожному етапі створення попередніх проєктів кодексу й парламент розглядав їх як вирішальний фактор для запровадження єдиного кримінально-процесуального кодексу для всієї імперії. Перше питання стосувалося того, чи повинен новий кодекс одночасно набути чинності у всіх королівствах та краях імперії, а також чи повинен суд присяжних бути введеним на всій території імперії або тільки у тих королівствах й краях, в яких діяв КПК 1850 р., окрім Далмації, Галичини та Буковини. Друге питання, котре повинно було вирішитися у вступному законі, стосувалося тих кримінально караних діянь, котрі слід віднести до компетенції судів присяжних, щодо якої виникали розбіжності у попередніх проєктах [241, с. 271], а саме у § 14 проєкту 8 від 1867 р., й § 14 проєкті 9 від 1869 р. Також, відповідні положення були включені до проєкту 10, але розміщувалися у вступному законі, оскільки, як заявив Міністр юстиції Ю. Глазер: «це було пов'язано із можливістю прийняття нового кримінального кодексу Австро-Угорщини і якби це сталося, то положення про компетенцію судів присяжних регулюватиметься окремим законом, без необхідності внесення змін у кримінально-процесуальний кодекс» [241, с. 271–272].

Варто зазначити, що вступний закон (парламентський проєкт 10 від 1872 р.) містив у § 1 положення про те, що кримінально-процесуальний кодекс повинен набути чинності тільки в тих королівствах і краях, у котрих діяв КПК 1850 р.

Як бачимо, під час робіт над австрійським КПК була спроба парламенту визначити за допомогою окремого закону, за яким новий кримінально-процесуальний кодекс у королівствах Далмації, Галичини та Лодомерії із Великим князівством Краківським й Буковині повинен був набрати чинності пізніше ніж в інших територіях країни. Міністр юстиції Ю. Глазер обґрунтував цю пропозицію на засіданні Палати представників від 19 лютого 1872 р., де представив проєкт кодексу, наступними словами: «Цей ввідний закон показує

ще одну особливість, яку я сьогодні не можу не відмітити. Як я вже зазначав, по суті, йдеться про повернення до КПК 1850 р. Як відомо, цей КПК, хоча і був призначеним для всієї імперії, не застосовувався у всіх краях, що і зараз пропонується зробити у ввідному законі. Щодо тих країн, в котрих КПК 1850 р. набрав чинності, то уже можна визначити на підставі цього коли й де набере чинності новий КПК. В інших територіях країни, навпаки, тобто в королівствах Далмації та Галичини, а також на Буковині, момент, набрання чинності новим КПК, має бути визначений пізнішим ввідним законом. Ідея, котра була оголошена в парламенті, полягає в тому, що після прийняття цього кодексу на відповідних територіях країв планується провести спостереження з метою з'ясування, чи нові правові інститути введені у новому КПК, можуть застосовуватися на відповідних територіях під час здійснення кримінального судочинства. Оскільки, на цих територіях можуть виникнути труднощі із введенням нових інститутів і буде бажано періодично вносити відповідні поправки до кодексу або пропонувати інші міри по вирішенню проблемних питань застосування окремих положень кодексу. Якщо, спостереження дадуть такий результат, то у ввідному законі, котрий був би внесений тут, в австрійському парламенті, буде враховано все, те, що було б характерне для відповідних правових перешкод під час введення нового КПК для відповідних країв. Таким чином, з одного боку, правову єдність буде захищено від будь-яких відхилень, зумовлених свавіллям та випадковостями, а з іншого боку, буде надана можливість врахувати особливі умови територій, вимоги, що пред'являються правовими, соціальними, економічними та іншими чинниками, котрі у деяких випадках стають причиною таких перешкод» [241, с. 254].

Відповідна ідея, якою керувався австрійський парламент і яку Міністр юстиції Ю. Глазер оголосив на засіданні Палати представників, щодо введення нових інститутів кримінально-процесуального кодексу у судах вищевказаних країв та процедуру внесення змін й поправок, щодо проблем їх застосування на практиці, мала місце в усіх попередніх проектах кодифікаційної комісії аж до проекту 8 від 1867 р., котрий проголошував набрання чинності кодексом на

всій території імперії, також відповідні положення були перейняті проєктом 9 від 1869 р. [241, с. 271].

Щодо першого питання, то представники трьох країв (кожний з яких був представлений членом парламенту др. Томащук від Буковини, Ясінський від Галичини, Войнович від Далмації) у яких кодекс не повинен був набрати чинності відповідно до положень ввідного закону, заявили, що вони не вважають виправданими заперечення парламенту проти запровадження кодексу на всій території імперії й проголосували у комітеті парламенту про внесення поправки до § 1 проєкту 10 від 1872 р., про те, щоб кримінально-процесуальний кодекс набрав чинності на всій території імперії через 6 місяців з моменту оголошення.

Однак, парламентський комітет (доповідач др. Штрасс) не вважав заяви представників трьох країв узгодженими між собою, оскільки парламент не міг ігнорувати переконаність у тому, що представник від Буковини або Галичини був менш знайомим з особливими умовами Далмації й, навпаки, що депутат від Далмації менш знайомий з особливими умовами двох країв – Галичини й Буковини. Тому, комітет вважав найбільш доцільним дотримуватися пропозиції парламенту і рекомендувати прийняття § 1 без відповідних змін, але це питання залишив відкритим і надав усім членам парламенту трьох країв право внести свої аргументи, про те, чи вважали вони належними умови цих країв, до введення нового кримінально-процесуального кодексу.

Разом з тим, доповідач у комітеті др. Штрасс з цього приводу вніс клопотання від Львівської палати адвокатів про важливість введення у дію кримінально-процесуального кодексу та інституту присяжних у Галичині. У цьому клопотанні вказувалося, що запровадження інституту присяжних на всій території імперії передбачалося Ст. 11 «Закону про судову владу» Австрійської конституції від 21 грудня 1867 р. Зазначалося, що населення Галичини не поступається населенням інших країв та провінцій Австро-Угорщини в тому, що стосується інтелектуального потенціалу, а у Галичині, як і в інших частинах імперії існувала судова практика щодо злочинів й проступків, вчинених у сфері

друку та тяжких злочинів. Ще одним аргументом, було те, що при запровадженні інституту присяжних вирішальним фактором був не стільки рівень освіти населення, скільки рівень правової свідомості як у Галичині, так і у будь-яких інших частинах монархії [241, с. 272–273].

У зв'язку з виниклими питаннями про набрання чинності кримінально-процесуальним кодексом та введенням інституту присяжних відбулася дискусія з приводу положень § 1 вступного закону, на якій кожен представник від Далмації, Галичини та Буковини висловили власні зауваження та пропозиції.

Так, др. Томащук, представник від Буковини навів такі аргументи, котрі полягали у тому, що парламент хотів ввести кримінально-процесуальний кодекс відповідно до § 1 вступного закону у трьох краях згаданих вище, тільки у випадку, коли дізнається про умови та стан цих країв. Однак, якщо представники відповідних країв уже скористалися можливістю висловити однозначне переконання про важливість введення кодексу та інституту присяжних у цих частинах імперії, то така причина була б ліквідована. Депутат вказав, що він міг заявити від імені всіх депутатів, які представляли відповідні краї, що вони одногolosно проголосували за впровадження інституту присяжних та нового кримінально-процесуального кодексу і між ними не було розбіжностей. Депутати відповідних країв вказали на те, що ними була висловлена громадська думка кожного із країв з приводу відповідних питань.

Розглядаючи причини, відповідно до яких інститут присяжних не повинен запроваджуватися у Далмації, Галичині та Буковині, котрі полягали нібито у низькому рівні освіченості та різноманітності населення тощо, були наведені аргументи що спростовували їх. Так, усі заперечення, які, як правило, наводилися проти запровадження інституту присяжних у трьох краях, були частково відсутніми або були такими як і в інших частинах імперії. Таким чином, це також визнавалося позитивним доказом того, що перешкоди, які могли б виправдати тимчасове виключення цих країв з переліку § 1 вступного закону, були відсутніми. Також, від імені представників відповідних країв депутат др. Томащук подав петицію з пропозицією включити до переліку

частин імперії, де кримінально-процесуальний кодекс набуде чинності після спливу шести місяців із моменту оголошення, також Далмацію, Галичину та Буковину.

Важливо вказати, що депутати у петиції наголошували на тому, щоб усі королівства та краї Австро-Угорщини, де кодекс мав набрати чинності були перерахованими у законі, оскільки існувала можливість того, що тільки в одній з частин імперії кодекс буде введено пізніше і, що вони ні в якому разі не мали наміру скасувати рішення Палати парламенту. Якщо буде прийнято рішення про набрання чинності кодексом на всій території імперії, то питання буде полягати виключно у редагуванні відповідного положення аби усунути подання всього списку країв у кодексі.

Депутат Ясінський від Галичини, який вважав себе зобов'язаним додати до «вичерпних й відмінних» аргументів доповідача від комітету, щодо питання введення кодексу в Галичині, що саме ситуація яка склалася у цьому краї повинна бути врахована на користь запровадження кодексу. Представник від Галичини наголошував на тому, що твердження, про те, що метою кримінального законодавства є захист публічного порядку, необхідно поставити під сумнів, зокрема, посиляючись на щорічний незадовільний стан громадської безпеки в Галичині, що значною мірою залежало від чинного австрійського КПК 1853 р. І це викликає розчарування, якщо край представником якого він є, буде позбавлений можливості використовувати один із найдосконаліших кодексів через різницю в умовах краю відносно інших частин Австро-Угорщини. Завершуючи свою промову від імені всіх делегатів з Галичани, депутат Ясінський підсумував: «що ми розглядаємо введення нового кримінально-процесуального кодексу у цьому краї як нагальну потребу і я можу висловити сподівання, на те, що враховуючи одностайну думку всіх представників Галичини, Міністр Юстиції буде змушений проголосувати від імені парламенту за клопотанням меншини, і таким чином, як можна швидше надати краю можливість використовувати кодекс» [241, с. 273–274].

До цієї промови приєднався депутат Шьонбах (Буковина), який також виступав за одночасне запровадження кодексу на всій території імперії, вказуючи на те, що в трьох згаданих краях буде дуже легко відновити інститут присяжних, як це відбулося за австрійським КПК 1850 р. Депутат зазначив, що на даний момент уже виносилися судові вироки за участі присяжних за злочини у сфері преси у згаданих краях і відповідна судова практика могла здійснюватися й надалі, як і в інших частинах імперії. Також, представник від Буковини вказував на мовне питання, що розглядалося як перешкода для негайного запровадження інституту присяжних і навів тезу про те, що введення цього інституту підвищило б гарантії захисту мовних прав населення й що, судові перекладачі також будуть нести відповідальність перед суспільством.

Депутат Войнович (Далмація) вказував на те, що: «з одного боку, необхідно переконатися у належних умовах у цьому краї, де суди присяжних були раніше впроваджені для розгляду справ у сфері преси упродовж багатьох років, а з іншого боку, що реалізація закону не зустрінє перешкод, які могли б виключити впровадження інституту присяжних» [241, с. 274]. Депутат визнав, що: «запровадження судів присяжних у минулому було складним рішенням для законодавця і що, присяжні цього краю готові до такої відповідальності» [241, с. 274].

Таким чином, відповідно до запитів депутатів вищезгаданих територій країни, а також, на основі «багаточисленних клопотань», щодо незмінного застосування положень про судову владу, що містилися у Ст. 11 «Основного державного закону про судову владу» від 21 грудня 1867 р. австрійський КПК 1873 р. набрав чинності одночасно на всій території держави як основний кримінально-процесуальний закон, що регулював здійснення кримінального судочинства [245, с. 1–2].

Як бачимо, кодифікаційна комісія мала на меті обмежити запровадження у королівствах Далмації, Галичини, а також на Буковині інститут присяжних, котрий підпадав би під положення ввідного закону, але врахувавши те, що всі правові інститути кримінально-процесуального кодексу, повинні бути

введеними й поширюватися на всю територію імперії без виключення, відмовилась від цієї ідеї. Внаслідок цього, було прийнято закон, що дозволяв тимчасово призупиняти суди присяжних на підставі наказу, виданого Міністром Юстиції й підтверженого Державною радою [51]. Таке призупинення було передбачено для конкретного судового округу на певний період часу (максимум до одного року) на підставі заява про те, що «з'явилися факти, які свідчать про необхідність цього кроку для забезпечення безстороннього та незалежного правосуддя» (§ 1) [185, арк. 311]. У такому випадку суд присяжних мав бути замінений судом першої інстанції в розширеному складі з шести суддів.

Таким чином, такі західноукраїнські землі як Галичина та Буковина не стали полігоном для апробації австрійського кримінально-процесуального законодавства, а через представників від краю за допомогою дискусій в австрійському парламенті та багаточисленних клопотань від країв й клопотання від Львівської палати адвокатів домоглися того, що КПК 1873 р. та інститут присяжних були введені одночасно на всій території імперії.

Структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 р. має свої особливості, що відрізняли його від тогочасних кримінально-процесуальних кодексів інших європейських держав. Так, самому тексту кодексу передуює закон від 23 травня 1873 р., що впроваджує (вводить) закон про кримінальне судочинство. Цей акт розміщено в офіційному бюлетені держави, у книзі XLII № 119, що був виданий та розповсюджений 30 червня 1873 р. Ця ввідна частина складається із 9-ти статей, позначених римськими цифрами. У ній вказується сфера дії (застосування) кримінально-процесуального кодексу і межі юрисдикції судів.

Кодекс складається із 494 параграфів вміщених у 27 розділів. Структурну систему можна відобразити такими головними частинами: Загальні положення (розділ I. § 1–7). Особи, що беруть участь у кримінальному судочинстві, про оголошення судових рішень, про перегляд матеріалів справи (розділ II–VIII, § 8–83). Про сам спосіб кримінального судочинства, а саме: про звичайне

судочинство у справах про злочини та правопорушення (розділи IX–XX. § 84–364) про судочинство щодо приватних скарг (розділ XXI § 365–379); про витрати у кримінальному судочинстві (розділ XXII. § 389–395); про виконання судових рішень (розділ XXIII. § 396–411); 5) про судовий процес за відсутності обвинуваченого (розділ XXIV. § 412–428); про спеціальне провадження (розділ XXV. § 429–446); про провадження у справах про правопорушення (розділ XXVI. § 447–482); про провадження у справах із питань друку (розділ XXVII. § 483–494) [230, с. 38].

Разом з тим, австрійське кримінальне судочинство, окрім КПК 1873 р., застосовувало положення інших нормативно-правових актів, що мали пряме відношення до кодексу, таких як: Закон «Про компетенції військових судів» від 20 травня 1869 р., № 78 (§ 60 КПК 1873 р.); Закон «Про охорону житлового права» від 27 жовтня 1862 р., № 88 (§ 139–142); Закон «Про охорону таємниці листування та іншої кореспонденції» від 6 квітня 1870 р., № 42 (§ 146–149); Закон «Про захист особистої свободи» від 27 жовтня 1862 р., № 87 (§ 175, 180 і 452); Закон «Про формування списків присяжних» від 23 травня 1873 р., № 12 (§ 302); Закон «Про відшкодування шкоди завданої несправедливим судовим вироком» від 16 березня 1892 р. № 64; Закон «Про відшкодування шкоди завданої ув'язненням» від 18 серпня 1918 р. № 318 та інші.

Отже, австрійський КПК 1873 р. – це четвертий кодекс, який був оприлюднений в Австрії з початку XIX ст. Під час здійснення кодифікаційних робіт щодо розроблення проєкту нового австрійського кримінально-процесуального кодексу визначальна роль належала Міністру юстиції Ю. Глазеру, котрий бувши доповідачем у кількох комісіях, 16 лютого 1872 р. зробив великий внесок у підготовчу роботу, подавши до Палати депутатів проєкт майбутнього кодексу. Цей проєкт був подібним до проєкту комітету Палати депутатів 1869 р., однак він відрізнявся однією ключовою особливістю. Так, проєкти кодифікаційних комісій 1867 р. і 1869 р. були тісно пов'язаними з проєктом нового кримінального кодексу, поданим у той час до палат парламенту. Натомість проєкт 1872 р. жодним чином не стосувався проєкту

кримінального кодексу, від якого потім відмовилися. Завдяки цій відокремленості проєкт Глазера став остаточним варіантом, котрий надалі із відповідними виправленнями та доповненнями отримав 23 травня 1873 р. імператорську санкцію та був опублікованим у Віснику законів 30 червня 1873 р.

Внаслідок того, що кодифікаційна комісія врахувала те, що всі правові інститути австрійського КПК 1873 р. повинні бути введені та поширюватися на всю територію монархії без виключення було прийнято закон що дозволяв тимчасово призупиняти суди присяжних.

Аналіз тексту австрійського КПК 1873 р. вказує, що кодекс був створений із використанням засобів нормопроектувальної техніки, які є актуальними й використовуються для розроблення сучасних процесуальних кодексів, зокрема, КПК України. З'ясовано, що такими засобами були принципи права (принцип законності (§ 34), принцип об'єктивної істини (§ 3, 34, 69, 241, 282, 283), принцип гласності (§ 228, 231, 258, 440, 456) та ін.), правові презумпції, правові фікції, правові аксіоми та ін.

Відповідно до принципу законності прокурор був зобов'язаний здійснювати кримінальне переслідування, якщо йому ставало відомо про обставини, що вказували на вчинення кримінально-караного діяння [49, с. 57–58].

До правових презумпцій належать: презумпція знання закону – усі органи влади, що брали участь у кримінальному провадженні були зобов'язані інформувати обвинуваченого про його права, навіть, якщо це прямо не було встановлено (§ 3), інформувати потерпілу особу про можливість реалізувати право на приєднання до кримінального провадження (§ 172, 365); презумпція невинуватості (§ 206); презумпція недопустимості доказів, отриманих із порушенням норм кримінально-процесуального закону – органам безпеки й державним службовцям для отримання доказів проти підозрюваного заборонялося підбурювати його до вчинення, продовження або завершення кримінально-караного діяння чи вимагати від нього зізнання за допомогою

таємно підсланих осіб, які потім могли бути викликані до суду для дачі показань. Заборонялося використовувати обіцянки, обман, погрози або інші засоби примусу, щоб спонукати підозрюваного / обвинуваченого до визнання або дачі показань. Також, попереднє розслідування не повинно було затягуватися, аби отримати зізнання підозрюваного (§ 202) та ін.

Прикладом правової фікції є положення § 6 КПК 1873 р., відповідно до якого строки встановлені в цьому Законі, не можуть бути продовжені, якщо прямо не зазначено інше. При обчисленні строків з певного дня, не брався до уваги той день, від якого починався строк. Підраховувалися неділі та святкові дні, а також ті дні, протягом яких лист доставлявся до суду. Також початок і кінець строку не переривався державними святами та неділями. Якщо кінець строку припадав на неділю або державне свято, наступний робочий день слід вважати останнім днем строку [218, с. 14–15] та ін.

Прикладом правової аксіоми є положень КПК 1873 р., відповідно до яких обвинувачений і його родичі звільнялися від обов'язку давати показання, які могли стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні кримінально-караного діяння (§ 152) [269, с. 246–247]. Також, із презумпції невинуватості, відповідно до якої особа, яка підозрюється у вчиненні кримінально-караного діяння вважалася невинною до того часу, поки її вину не буде доведено у порядку, передбаченому законодавством впливало, що у всякий сумнів тлумачиться на користь підозрюваного / обвинуваченого [283, с. 33]. Так, під час прийняття рішень у кримінальній справі відповідно до положень § 20 у випадку однакової кількості голосів завжди приймалося рішення на користь обвинуваченого [218, с. 27] тощо.

До процесуальних гарантій прав особи за австрійським КПК 1873 р. належало право підозрюваного / обвинуваченого та інших учасників кримінального провадження мати захисника (адвоката), що гарантувало роз'ясненням йому цього права (§ 3, 41), наданням можливості обрати захисника та запросити його (§ 39, 440), наданням йому у передбачених законом випадках безоплатної допомоги захисника (§ 41, 347) тощо.

Важливими гарантіями щодо забезпечення права на захист є надання права прокуророві відмовитися від підтримання обвинувачення (§ 48), а також, якщо приватний обвинувач не подав обвинувальний акт або інші клопотання необхідні для підтримання обвинувачення у встановлений законом строк, або якщо він не з'явився на основне засідання, або якщо не заявив про підтримання обвинувачення на основному засіданні, вважалось, що він відмовився від обвинувачення, що тягнуло за собою закриття судом справи з цієї підстави (§ 46) та ін.

У кодексі було задекларовано право підозрюваного / обвинуваченого під час судочинства користуватися рідною мовою. В судових органах українці могли вільно користуватися українською мовою, як усною, так і письмовою [269, с. 28–29], що гарантувалося ще Ст. 19 Основного державного закону про загальні права громадян для королівств і земель, представлених у Рейхсраті від 21 грудня 1867 р. [45]. Окрім того, Ст. 8 Австрійської конституції гарантувала, що будь-який незаконний або тривалий арешт зобов'язував державу відшкодувати шкоду потерпілому, також, § 1–10 Закону «Про відшкодування шкоди завданої несправедливим судовим вироком» від 16 березня 1892 р. № 64 регулювали порядок відшкодування шкоди завданої особі незаконним засудженням [218, с. 346–348] та ін.

Звернуто увагу на правила структурування КПК 1873 р., де однією з особливостей є те, що норми прикінцевих й перехідних положень згруповані в окремому Законі про введення кримінально-процесуального кодексу від 23 травня 1873 р. на відміну від сучасних кримінально-процесуальних кодексів. Так, до норм прикінцевих положень відноситься порядок набрання чинності австрійського КПК 1873 р. (арт. 1) [49, с. 1], а перелік нормативно-правових актів, що втратили чинність міститься у коментарі професора П. Стебельського до австрійського КПК 1873 р. [269, с. 1] та ін., а до норм перехідних положень відноситься положення про зворотну дію в часі (арт. 2–4) [49, с. 2–3] тощо.

Отже, розробка і прийняття австрійського КПК 1873 р. стало важливою подією в історії австрійського кримінально-процесуального права. Однією з

позитивних рис цього кодексу було те, що в ньому було враховано прогресивні правові досягнення тогочасних провідних європейських держав. Цей Кодекс містив значно досконаліші випробувані юридичною практикою кримінально-процесуальні положення щодо здійснення кримінального судочинства у порівнянні з попередніми періодами, він характеризувався демократично-ліберальними підходами у встановленні істини під час розгляду і вирішення кримінальної справи та високим як для того часу рівнем юридичної техніки. Важливість історико-правового аналізу змісту цього Кодексу визначена також тим, що він упродовж тривалого часу застосовувався на території Галичини і Буковини у складі Австро-Угорщини під час здійснення кримінального судочинства.

2.2. Принципи австрійського кримінального процесуального права

У доктрині кримінального процесу XIX ст. процесуальним принципам (засадам) приділялася значна увага [234, с. 60]. Спроби пояснити ці поняття в теорії кримінального процесу того часу були зроблені вченими-правознавцями Е. Кшимуським і Ю. Глазером, котрі визначали процесуальні принципи на рівні судової системи [267, с. 148–150], форми процесу і форми процесуальної діяльності.

Варто зазначити, що КПК 1873 р. на відміну від чинного Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України) не закріплював в окремому розділі чи параграфі переліку принципів кримінального судочинства. Вони містилися в окремих параграфах кодексу, а також в Австрійській конституції від 21 грудня 1867 р.

Академік В. Тацій справедливо відзначає, що: «закріплення принципів (засад) в окремій главі КПК має виключно важливе значення, оскільки вони відображають сутність, зміст, структуру та форму кримінального провадження, характеризують його історичний тип, національні традиції, є керівними положеннями для закріплення його завдань, побудови стадій, окремих проваджень та інститутів, визначають предмет і метод процесуального врегулювання, рівень розвитку наукової думки та національної культури, панівну ідеологію та інші об'єктивні фактори» [103, с. 62]. Тому він визначає загальні засади кримінального провадження як «закріплені в нормах права визначальні, фундаментальні положення щодо закономірностей і найбільш суттєвих властивостей кримінального провадження, які обумовлюють їх значення як засобу для захисту прав і свобод людини і громадянина, а також для врегулювання діяльності органів та посадових осіб, які ведуть кримінальний процес» [103, с. 62].

Цікаві думки висловлює академік В. Нор щодо засад кримінального провадження, під яким розуміє: «закріплені в Конституції України, загально визнаних міжнародних актах та у кримінальному процесуальному законодавстві фундаментальні (базові) керівні для учасників провадження

положення, що виражають і визначають найістотніші властивості провадження, вимоги до правил і способу діяльності насамперед органів і службових осіб, які ведуть кримінальне провадження та є гарантіями забезпечення дотримання прав, свобод, законних інтересів тих учасників провадження, які залучаються до нього, а в підсумку – виконання завдань кримінального провадження» [121, с. 39].

Процесуальні принципи є своєрідними правовими принципами, що мають характер певної загальної правової декларації, виконання якої у всіх частинах кримінального процесу вимагає їх забезпечення [248, с. 100] через конкретні процесуальні гарантії (наприклад, гарантія щодо принципу змагальності на стадії підготовчого провадження будуть положення, що вимагають оголошення акту про пред'явлення обвинувачення – *Т. Г.*) або відповідні юридичні установи [226, с. 207].

Австрійський КПК 1873 р. передбачав принцип об'єктивної істини, принцип здійснення процесу уповноваженими законом органами від імені держави, принципи змагальності, принцип ініціювання судочинства лише за наявності скарги, усності та безпосередності, а також принцип вільної оцінки доказів судом [220, с. 357], недопустимість повороту до гіршого та ін.

Принцип об'єктивної істини (принцип матеріальної правди). Є одним із найважливіших принципів кримінального процесу. Цей принцип містився і в австрійському КПК 1873 р. Залежав від задання кримінального судочинства, яким було забезпечення захисту громадян та держави від кримінально караних діянь [266, с. 198].

Для виконання завдань кримінально судочинства суд встановлював: 1) чи обвинувачений дійсно був винен у скоєнні кримінально караного діяння у вчиненні якого його обвинувачували. 2) яка норма кримінального закону повинна бути застосована і яке покарання повинна понести така особа. Перше завдання кримінального судочинства відносилось до фактичної сторони кримінального процесу. В австрійській науці кримінального процесу вказувалося на те, що вирішити перше завдання могла кожна (дієздатна)

людина, що мала відповідний життєвий досвід. Але, вирішувати друге завдання могла тільки та особа, що мала відповідну професійну освіту – суддя [197, с. 10].

В обов'язки судді входила оцінка злочинного діяння, в якому обвинувачувалася відповідна особа. Суддя повинен був спрямовувати свої дії на встановлення матеріальної істини у кримінальній справі [157, с. 35–36]. У цьому полягає головна відмінність між цивільним й кримінальним процесом. Матеріальна істина безумовна й абсолютна для всіх. Натомість формальна істина, котра стосується цивільного процесу, може суперечити фактичному стану справ. Вона залежить від волі сторін, що наділені свободою діяння у цивільному процесі. Встановлення матеріальної істини означало, що тільки особа винна у вчиненні злочинного діяння повинна понести заслужене покарання і, щоб таке покарання встановлене вироком суду могло бути застосовано виключно до винної особи. У такому випадку, обвинувальний вирок, а також, інші судові рішення в австрійському кримінальному судочинстві вважалися істинним (*res iudicata pro veritate habetur**), натомість вирок суду у цивільному судочинстві становив лише право між сторонами, що брали участь у процесі (*ius facit inter partes***). Тому, у кримінальному судочинстві вирок стосувався прав свобод та інтересів інших осіб. Принцип об'єктивної (матеріальної) істини містився у § 3 австрійського КПК 1873 р.: всі органи влади, які брали участь у кримінальному судочинстві, повинні однаково враховувати обставини, що викривають так, і ті, що виправдовують обвинуваченого, і вони були зобов'язаними інформувати обвинуваченого про його права, навіть якщо це прямо не передбачено [49, с. 16]. Професор кримінального права Львівського університету Ю. Макаревич, також наголошував на тому, що у цьому параграфі виражався один із принципів кримінального розслідування т.зв. принцип матеріальної істини у кримінальному судочинстві, що полягав у тому, що суд за власної ініціативи

* Судове рішення визнається за істину

** Право між сторонами

повинен був досліджувати всі обставини на користь і проти обвинуваченого, навіть у тому випадку, коли обвинувачений не посилався на певні обставини, що спростовували його вину [49, с. 21]. Положення цього параграфу також стосувалося державного обвинувачення, де, згідно з § 34 КПК 1873 р., повинні бути належним чином використані всі засоби для встановлення істини, а також, відповідно до § 282 та 283 КПК 1873 р., могли бути подана скарга про недійсність судового рішення (касаційна скарга) та апеляційна скарга (відклик) [39, с. 30].

Варто зазначити, що відповідні положення австрійського КПК 1873 р. містили окрім принципу об'єктивної істини, також принцип *презумпції невинуватості*, хоча прямо це не було вказано. Презумпція невинуватості сьогодні є загальновизнаним принципом міжнародного права, конституціями всіх демократичних країн її положення імплементуються в усі інститути кримінального процесуального та інших галузей права [134, с. 162]. Норми Конституції України та чинного КПК України також містять принцип презумпції невинуватості як гарантії всебічного, повного, неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження.

Окрім того, цей принцип впливав із § 206 австрійського КПК 1873 р.: зізнання обвинуваченого не звільняло слідчого-суддю від обов'язку встановити об'єктивну істину у справі. Вказувалося на те, що зізнання (*confession*) не зупиняло введення слідства, а натомість обов'язком судді було встановити чи таке зізнання було правдивим та чи воно ґрунтувалося на відповідних доказах у справі. Якщо, такі обставини підтверджувались й попереднє слідство вказувало на правдивість такого зізнання, то подальший розгляд справи залежав від окремого клопотання прокурора. Як відомо, визнання вини обвинуваченим у кримінальному судочинстві вважалося найбільш надійним засобом доказування (*regina probationum**), проте, за австрійським КПК 1873 р. це не звільняло прокурора від встановлення об'єктивної істини [49, с. 283], що впливала із доказового матеріалу.

* Цариця доказів

Одним з основних принципів австрійського кримінального судочинства був принцип здійснення процесу уповноваженими законом органами від імені держави. Цей принцип ґрунтувався на тому, що держава самостійно або через уповноважені на те органи ініціювала розгляд діянь, що були предметом кримінального судочинства.

За австрійським КПК 1873 р. розпочати кримінальне судочинство можна було двома способами: 1) ініціювати початок кримінального судочинства могла потерпіла особа від злочинного діяння, а скарга подана такою особою називалася *приватна скарга*. Особа у цьому випадку виступала у характері обвинуваченого і не було окремого органу, котрий мав право внести таку скаргу. Варто зазначити, що поняття кримінальної скарги (заяви) було внесено до літератури кримінального процесу вченим М. Бренером, з метою відрізнити її від скарги (позову) (*Klage*) у цивільному судочинстві [197, с. 27]. На відміну від позиції юриста Р. Гнейста [199, с. 45–47], який виступав проти передачі концепції, що відповідала цивільному праву, поняття кримінальної скарги поширилося за межами Німеччини та Австрії, включаючи як публічну скаргу, так і приватну скаргу (*Privatklage*). Остання, на відміну від цивільної скарги (також відомої як *Privaklage*), була названа Ю. Глазером приватною скаргою (*Privatstrafklage*) [197, с. 11]. Також, в австрійській літературі синонімом кримінальної скарги був термін «обвинувачення» (*Anklage*). Наступний 2) спосіб вказував на те, що держава також мала право виступити зі скаргою без участі потерпілої особи, а й навіть проти її волі. Держава через уповноважені на те органи вносила скаргу публічну (*offentliche Klage*).

У випадку, коли право внесення скарги належало державі, ініціювання процесу доручалося або прокуратурі, як окремому органу публічного обвинувачення, або суду який виступав зі скаргою. У першому випадку, коли прокуратура іменем державної влади вносила скаргу, то кримінальне судочинство в якому діяв принцип ініціювання процесу уповноваженими законом органами називався у науці скарговим процесом або обвинувальним (акузаційним). Таким чином, у такому кримінальному процесі суддя виконував

тільки суддівські функції, право вносити скаргу належало прокурору, позивач мав право залучити представника (захисника). Така модель судочинства діяла за австрійським КПК 1873 р.

У другому випадку, коли суд самостійно ініціював кримінальне провадження через подання скарги, такий процес називався слідчим або інквізиційним, застосовувався, наприклад за австрійським КПК 1853 р. Суд поєднував дві функції: функцію обвинувачення й судову функцію та виносив вирок. Поєднання цих двох функцій негативно вплинуло на розвиток кримінального судочинства, тому законодавець скасував інквізиційні принципи судочинства, а натомість впровадив скаргову засаду [157, с. 40–42].

Разом з тим в правовій системі європейських держав існував також третій спосіб розпочати кримінальне судочинство, котрий передбачав, що внести скаргу мав право будь-хто, кожен член суспільства, а така скарга називалася *скарга суспільна (action popularis)*, що не була передбачена КПК 1873 р. Тобто, кожний повноправний громадянин мав право ініціювати кримінальне судочинство через внесення відповідної скарги. Наприклад, у період античності та середньовіччя кримінальне право мало характер приватного права, тобто, держава не здійснювала обвинувачення за злочини і не було окремого органу для внесення обвинувачення й таке право належало виключно потерпілій особі або його родині [157, с. 42]. Вчений-юрист І. Я. Фойницький також вказував що: «наш давній процес мав приватно-позовний характер» [172, с. 32], також, Руська Правда містила положення про те, що кримінальна справа завжди розпочиналася на підставі позову (заяви).

У австрійському кримінальному судочинстві за КПК 1873 р. було скасовано рівність ініціювання кримінального процесу (між судом та прокуратурою) уповноваженими законом органами від імені держави (*ex officio*). Суддя тільки мав обов'язок розпочинати розгляд та вирішення кримінальної справи. Внести кримінальну скаргу мав право прокурор або приватний обвинувач. Державний обвинувач (прокурор) подавав скаргу, на відповідні кримінально карані діяння, що були предметом публічного

обвинувачення. Натомість приватний обвинувач мав право подати скаргу на ті кримінально карані діяння, що могли ініціюватися лише за бажанням потерпілої особи, а субсидіарний обвинувач тоді, коли прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення у суді. Так, відповідно до розділу 1 «Загальні положення» пункту 1 § 2 австрійського КПК 1873 р. судове переслідування злочинів відбувалося лише за заявою прокурора [158, с. 18]. За цим кодексом суд не мав права ініціювати кримінальне переслідування самостійно. Пункт 2 § 2 вказував, що здійснення приватного обвинувачення у справах які, згідно з кримінальними законами, можуть бути піддані судовому переслідуванню можливо лише за клопотанням зацікавленої сторони [49, с. 16], тобто через подання приватної скарги. А пункт 3 § 2 зазначав, що усі інші злочини підлягають державному обвинуваченню, розгляд яких спочатку повинен бути ініційований державною прокуратурою, а замість прокурора могли бути ініційовані цивільною стороною на підставі § 48 австрійського КПК 1873 р. Отже, через субсидіарного обвинувача. Таким чином, тільки деякі правопорушення, що містилися у кримінально-правових законах були предметом приватного обвинувачення т.зв. *Privatanklagedelichte*, а саме: 1. § 463 австрійського КК 1852 р. – крадіжки та розкрадання між подружжям, родичами, дітьми й ріднею, що довгий час спільно проживали і вели спільне господарство; 2. § 467 австрійського КК 1852 р. злочини, що посягають на інтелектуальну власність; 3. § 487–492, 496, 497, австрійського КК 1852 р. – провини й проступки проти безпеки честі; 4. § 493 австрійського КК 1852 р. – провини проти безпеки пересування; 5. § 502 і 503 австрійського КК 1852 р. – чужоложство; 6. § 504 і § 505 австрійського КК 1852 р. – обезчещення неповнолітньої особи членом сім'ї або розпусні дії слуги з малолітньою особою, що проживали разом; 7. § 524 австрійського КК 1852 р. – систематичне п'янство; 8. § 525 австрійського КК 1852 р. – проступок проти публічної моралі та звичаїв; 9. § 1 Закону від 6 квітня 1870 р. № 42 «Про охорону таємності листів та іншої друкованої кореспонденції». 10. Провини, що містилися у Законі від 6 січня 1890 р. № 19 «Про охорону товарних знаків»; 11. Провини

або проступки, що містилися у § 51 і § 52 Закону від 26 грудня 1895 р. № 197 «Про авторські права»; 12. Провина, що містилася у § 97 Закону від 11 січня 1897 р. № 30 «Про охорону винаходів» [49, с. 16–17] та ін.

Чинний КПК України містить вичерпний перелік кримінальних правопорушень приватноправового характеру закріплених у ст. 477, натомість в австрійському КК 1852 р., перелік злочинів приватноправового характеру містилися, крім самого кодексу, ще й у відповідних законах.

Необхідно відразу ж зазначити, що рішення, прийняте в австрійському законодавстві, було визнано таким, що не відповідало тогочасним правовим вимогам (анахронічним) [221, с. 189], і сам вчений-правознавець Е. Кшимуський заявляв, що: «найбільш підходящим принципом для кримінального судочинства був принцип здійснення процесу уповноваженими законом органами від імені держави (*ex officio*)» [223, с. 90–91], тобто за таких умов приватна особа не мала право ініціювати початок розгляду кримінальної справи щодо вчиненого злочину приватно-правового характеру. При чому, австрійські кримінально-процесуальні кодекси 1850 й 1853 рр. також містили аналогічні положення, щодо злочинів приватного обвинувачення, що, на нашу думку, було позитивним явищем для розвитку тогочасного кримінально-процесуального судочинства, оскільки не допускали монополію прокуратури на здійснення обвинувачення.

Професор В. Нор слушно зазначає, що: «переважність принципу публічності (засади державності) для кримінального процесу є неминучою і доцільною, проте, при вчиненні деяких злочинних посягань на права та законні інтереси фізичних осіб законодавець не може не рахуватися з думкою потерпілого щодо притягнення до кримінальної відповідальності й покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення» [143].

Також, потрібно вказати, що інститут приватного обвинувачення є однією з найдавніших форм організації кримінально-процесуальної функції захисту прав і свобод людини, історичною першоосновою зародження та розвитку обвинувачення [175, с. 51]. Цілком погоджуємося з думкою О. Михайленка в

тому, що: «приватне обвинувачення виникло раніше від публічного, пройшло у різних країнах свій складний шлях зародження і розвитку, і продовжує удосконалюватися, реформуватися на сучасному етапі державотворення та суспільного розвитку» [137, с. 40]. На території України на законодавчому рівні приватне обвинувачення було вперше закріплено у Руській Правді, де були встановлені особливості здійснення приватного обвинувачення, зокрема, що справа розпочинається на підставі позову; позивач самотійно підтримує своє обвинувачення; сторони самотійно збирають і подають докази, які формально підтверджують пред'явлені суду вимоги [133, с. 185]. Також, інститут приватного обвинувачення, що згадувався в Статуті кримінального судочинства 1864 р. котрий діяв на українських землях у складі Російської імперії, отримав свій подальший розвиток у кримінально-процесуальному законодавстві союзних республік 1922–1927 рр. і Основ кримінального судочинства Союзу РСР, був збережений у КПК 1960 і 2012 рр. Вищезазначене свідчить про те, що інститут приватного обвинувачення має глибоке історичне коріння, власну історію та періодизацію розвитку [154, с. 155].

Положення інституту приватного обвинувачення містилися, наприклад і у німецькому Кримінально-процесуальному кодексі 1877 р. Так, допоміжний обвинувач (*Nebenkläger*) мав право клопотати про винесення судового рішення, якщо прокурор не задовольнив заяву на подачу публічної скарги або припиняв провадження у справі після закінчення розслідування. За Статутами кримінального судочинства 1864 р. права потерпілої сторони у справах публічного обвинувачення не були широкими. Однак, система притягнення до кримінальної відповідальності відрізнялася у провадженні перед мировими судами, де потерпіла сторона мала право подати скаргу (змагальний процес) незалежно від органів поліції та адміністративних органів [221, с. 188–189].

Наступним провідним принципом австрійського кримінального судочинства був *принцип ініціювання судочинства лише за наявності скарги* (§ 2), інша назва – скаргова засада (акузаційна), котра була протилежною до слідчої засади (інквізиційної). Даний принцип обвинувачення можна

охарактеризувати часто цитованою у німецькій літературі фразою: «якщо нема жодного позивача, то нема і судді» [189, с. 15]. Таким чином, принцип обвинувачення – це процесуальна норма, котра дозволяла здійснювати судове переслідування за вчинення конкретного кримінально-караного діяння тільки за бажання особи, яка постраждала внаслідок вчинення цього діяння. Натомість принцип розслідування – це процесуальна норма, відповідно до якої переслідування злочинів було виключною компетенцією держави. Отже, незалежно від того, чи був запит потерпілого у кримінальній справі, переслідування здійснювалося при будь-яких обставинах і було обов'язком відповідних органів та осіб з кінцевою метою встановлення матеріальної істини. Право на внесення скарги потерпілою особою [245, с. 1–2] застосовувалося в австрійському кримінальному судочинстві за КПК 1873 р. і сьогодні є загально визнаним принципом в кримінальному провадженні.

Отже, аби досягнути об'єктивної істини був здійснений поділ функцій між учасниками кримінального судочинства. У кримінальному процесі виділялися три функції: 1) функція обвинувачення, ціллю якою було ініціювання кримінального переслідування на підставі внесеної скарги; 2) функція захисту; 3) функція судочинства. Тому, законом було встановлено, що відповідні функції у кримінальному судочинстві мали своїх представників, вони не були об'єднані в одній особі, бо тоді втрачалася гарантія того, що вирок суду буде об'єктивним. Отже, обвинувач мав функцію обвинувачення, захисник, захищав обвинуваченого. Вони представляли справу судді. Тільки таким способом суддя мав право виконати функцію судочинства, тобто винести вирок, відповідне рішення або ін. Цього вимагало раціональне здійснення кримінального судочинства і таким вимогам відповідав лише той процес, що опирався на принцип обвинувачення, тобто скаргову засаду [230, с. 18–23].

Варто зазначити, за австрійським КПК 1850 р. прокуратура переважно здійснювала порушення кримінальної справи, але суд також мав право розпочати попереднє розслідування без запиту державного прокурора. Крім того, суд мав право спрямувати досудове розслідування на діяння, що не

охоплювалися внесеною скаргою, і суд приймав рішення про припинення розслідування, якщо прокурор і слідчий суддя не могли дійти згоди з цього питання. Також, не прокурор, а суд приймав рішення про передачу обвинувального акту до суду за допомогою відповідного рішення [250, с. 151].

Отже, змагальний (скарговий) процес ґрунтувався на тому, що суддя на підставі розглянутої кримінальної справи, де сторони були рівноправними, виносив вирок. З цього випливає те, що сторони, які брали участь у змагальному процесі, були рівноправними учасниками, де суддя виступав незалежною третьою стороною.

Поряд зі скарговою засадою також існувала у XVI – XVIII ст. слідча (інквізиційна) засада. До впровадження КПК 1873 р. в Австрійській імперії кримінальне судочинство використовувало елементи інквізиційного процесу. У такому кримінальному судочинстві всі три функції належали судді, а саме суддя самостійно ініціював кримінальне розслідування, тобто суддя не чекав внесення скарги, а його обов'язком було розпочати кримінальне переслідування, якщо йому ставало відомо про вчинення кримінально-караного діяння. Збиранням доказів також займався суддя. Його обов'язком було збирання доказів, котрі доводили вину й котрі спростовували вину обвинуваченого, бо суддя в інквізиційному процесі також виконував функцію захисту. Процес, що здійснювався на принципах інквізиційного судочинства не гарантував справедливого судового вироку тому що, об'єднував протилежні та взаємовиключні функції судді. Таким чином, суддя, котрий мав обов'язок в однаковій мірі довести або спростувати вину часто виносив вирок, котрий не ґрунтувався на матеріальній істині. Обвинувачений був об'єктом кримінального судочинства, тому в інквізиційному процесі суддя використовував проти нього будь-які примусові заходи аби добитися зізнання. Варто зазначити, що в інквізиційному процесі був відсутній захисник, котрий мав би право захищати інтереси обвинуваченого, також, був відсутній уповноважений обвинувач, ним виступав суддя. Від волі судді залежало, як розпочинати так й закінчувати кримінальне судочинство [256, с. 155].

Як було вище зазначено, у кримінальному судочинстві за австрійським КПК 1873 р. діяла скаргова засада. Але ця засада стосувалася тільки судового розгляду справи, оскільки *досудове слідство* спиралося на слідчу засаду. По-перше, Ст. 10 Основного державного закону про судову владу від 21 грудня 1867 р. встановлювала, що кримінальне судочинство повинно ґрунтуватися на скарговій засаді [254, с. 651–652], по-друге, це також підтверджувалося у пункті 1 § 2 КПК 1873 р. За ним судовий розгляд кримінально-караного діяння розпочинався на підставі внесення скарги «управненим» (далі – повноважним) обвинувачем, яким виступав або прокурор або приватний обвинувач, коли внести скаргу до суду вирішувала особа самотійно у передбачених законом випадках. Отже, суддя самотійно не мав право внести скаргу.

Прикладом слугує § 92 підрозділ 1 «Ініціювання попереднього розслідування та статус слідчого судді в ньому» розділу 10 «Попереднє розслідування злочинів та правопорушень» КПК 1873 р., де застосовувалась скаргова засада. Так, слідчий суддя мав право ініціювати попереднє розслідування лише проти таких караних діянь та тих осіб, щодо яких він отримав запит уповноваженого обвинувача. Запит уповноваженого обвинувача містив інформацію, щодо кримінально караного діяння та підозрюваної особи. Тому, досудове слідство було направлено тільки на вказане у скарзі злочинне діяння і відповідних осіб і вийти за межі скарги слідчий суддя не мав права. Для прикладу професор П. Стебельський вказав такий випадок: «мало місце вчинення крадіжки особою «А»; скарга прокурора поширювалася тільки, щодо особи «А», а також, на крадіжку. Якщо, під час досудового слідства виявилось, що інша особа, про котру у скарзі не було вказано, вчинила крадіжку, або особа «А» котру, була обвинувачена у крадіжці, скоїла ще інший злочин, то в скарговому процесі слідчий суддя не мав права спрямувати проведення слідства, щодо такої особи у першому випадку, або у другому випадку на інший злочин, поки цього не вимагав прокурор чи приватний обвинувач» [157, с. 53].

Підтвердженням тому, що австрійське кримінальне судочинство базувалося на скарговій засаді, вказували наступні положення кодексу. Так,

згідно § 90 розділу 9 «Розслідування кримінальних правопорушень і попереднє розслідування злочинів та проступків» якщо після ознайомлення зі скаргою чи проведення попереднього розслідування, прокурор заявляв, що не знаходить підстави до внесення обвинувального акту, то кримінальне переслідування припинялося [49, с. 165]. Отже, проти волі прокурора чи приватного обвинувача кримінальне судочинство не могло бути продовжене тому що, це б суперечило скарговій zasadі. Суддя не мав права перешкоджати таким діям прокурора. Підтвердженням цьому був § 109 підрозділу 3 «Скасування або завершення попереднього розслідування» [269, с. 192–193], який вказував, що попереднє розслідування повинно бути припинено наказом слідчого-судді, як тільки прокурор відкликає клопотання про кримінальне переслідування або подає клопотання про припинення попереднього слідства або заявляє, що немає підстав для подальшого переслідування (§ 112 п. 3 р. 10) [49, с. 183–184], навіть якщо слідчий суддя мав протилежну думку і був переконаний у вині обвинуваченого, слідство на прохання повноважного обвинувача повинно було зупинитися. Також, з § 207 розділу 16 «Подання обвинувального акту» впливає, що внесення обвинувальної скарги здійснював обвинувач, а слідчий суддя виступав посередником між обвинувачем й обвинуваченим. Таким чином, внесення обвинувальної скарги не належало судді, а входило у компетенцію уповноваженого обвинувача, тобто прокурора або приватного обвинувача. Одним із головних положень § 207 було те, що коли повноважний обвинувач відмовився від обвинувачення перед початком судового розгляду (головної розправи), то кримінальне судочинство припинялося, а коли мала місце відмова під час судового розгляду, то на підставі пункту 2 § 259 підрозділу 7 «Рішення суду» розділу 18 «Про основне слухання (головний судовий розгляд) перед судами першої інстанції та правові засоби проти їх рішень» суддя повинен був видати виправдувальний вирок [157, с. 54]. Отже, вказані параграфи КПК 1873 р. містили норми скаргової zasadі, що були обов'язковими до застосування в австрійському кримінальному судочинстві.

У австрійському КПК 1873 р. містилися також положення, що суперечили скарговій засаді. Наприклад, відповідно до пункту 2 § 48 розділу 5 *«Приватний обвинувач і зацікавлена приватна сторона»* у деяких випадках трибунал другої інстанції мав право внести обвинувальну скаргу [49, с. 78]. У такому випадку, подання обвинувачення належало суду, а не повноважному обвинувачу, котрому належало таке право. Так, якщо прокурор відмовлявся від підтримання обвинувачення до того, як підозрюваний обвинувачувався у судовому засіданні, зацікавлена сторона повинна бути сповіщена про це і вона мала право упродовж трьох днів після повідомлення подати заяву усно або у письмовій формі слідчому судді, проте те, що вона підтримує обвинувачення. Якщо, потерпіла особа від кримінально караного діяння не була офіційно повідомлена про відкликання державного обвинувачення, то вона мала право зробити це упродовж трьох місяців після того, як провадження було скасовано. Тут сторона виступала субсидіарним обвинувачем. В обох випадках таке внесення потерпілого повинно було подаватися разом з усіма матеріалами справи до трибуналу другої інстанції, котрий вирішував чи були підстави для подальшого судового переслідування обвинуваченого або відновлення попереднього слідства. Якщо обвинуваченого вже було допитано за обвинуваченням проти нього, суд другої інстанції мав право, на підставі заяви приватного обвинувача, негайно заявити про кримінальне переслідування. Таке рішення суду другої інстанції заміщало обвинувальну скаргу і тому суперечило скарговій засаді. Також, § 114 підрозділу 4 *«Правові засоби захисту проти рішень слідчого-судді та Палата Ради»* розділу 10 *«Попереднє розслідування злочинів і проступків»* вказував: коли Палата Ради* (*Ratskammer*) зупиняє кримінальне судочинство, а трибуналу другої інстанції ставало відомо про таке зупинення, при тому, що обвинувачений був уже заслуханий, то трибунал мав право оскаржити такі дії [269, с. 197–198]. У цьому випадку, оскарження ініціювалося суддею, а не уповноваженим обвинувачем, що суперечило також скарговій засаді.

* Збір суддів, створений головою суду першої інстанції

Наступні положення вказують на те, що у прокурора була можливість використати правові засоби оскарження аби вирок суду був виданий на користь обвинуваченого. Так, на підставі § 282 підрозділу 2 «Засоби оскарження рішення суду» розділу 18 «Основний судовий розгляд у судах першої інстанції і засоби оскарження їх рішень» прокурор мав право подати касаційну скаргу. Крім цього, прокурор мав право подати апеляційну скаргу на користь обвинуваченого, що випливало із § 283, а також клопотати про відновлення судового розгляду (§ 354). Такі положення також суперечили скарговій zasadі, бо сторони мали б у кримінальному процесі мати рівні права й кожна сторона повинна була самостійно використовувати свої правові можливості, тому не було потреби прокуророві надавати можливості вносити апеляційну чи касаційну скарги на користь обвинуваченого [49, с. 383–386].

Також, КПК 1873 р. зберіг у попередньому розслідуванні *слідчу* (інквізиційну) *засаду розслідування злочинів та правопорушень* (§ 96) [49, с. 172]. Відповідно до цього параграфу слідчий суддя не мав право розпочати попереднє розслідування без внесення скарги прокурора. Однак, коли таке внесення було зроблено, то слідчий суддя самостійно розпочинав слідство, і його дії спрямовувалися на встановлення обставин кримінально-караного діяння та викриття винного. У такому випадку збирався доказовий матеріал, що підтверджував й спростовував обвинувачення. З § 96 виходить, що попереднє розслідування ініціювалося слідчим суддею самостійно «*ex officio*», тому суперечило скарговій zasadі, де сторонам на попередньому розслідуванні доводилося збирати докази самостійно, а суддя займав нейтральну позицію. Наприклад, як в англійському процесі, відповідно до якого збирання доказового матеріалу у попередньому розслідуванні належало сторонам, а не судді [157, с. 58–59].

Наступними провідними принципами австрійського кримінального судочинства були *принципи усності та безпосередності*, що протиставлялися до zasady писемності, котра застосовувалася в інквізиційному процесі [252, с. 74].

Для порівняння ми розглянемо випадки, коли суддя виконував покладені на нього функції й виносив вирок спираючись на вищевказані засади. Так, суддя мав право винести вирок на основі доказового матеріалу розглянутого і дослідженого на судовому розгляді безпосередньо, або на письмовому матеріалі зібраним слідчим суддею. У другому випадку після закінчення попереднього розслідування один із членів суду, який представляв справу основував своє обвинувачення на підставі матеріалу зібраного слідчим суддею, а суд на основі того виносив вирок.

У кримінальному судочинстві, де застосовувалася засада писемності не було безпосереднього слухання свідків та експертів тому, що був відсутній судовий розгляд, зате мала місце т.зв. кінцева розправа (засудження обвинуваченого). Проте, таке судочинство не давало гарантії справедливого судового вироку на відміну де застосовувався принцип усності й безпосередності [252, с. 77]. Тому, що у кримінальному судочинстві із використанням засади писемності, де суддя виносив свій вирок на підставі письмових матеріалах не було можливості переконатися чи такий доказовий матеріал, зібраний слідчим суддею, дійсно відповідав фактичному станові справ. Протилежним був кримінальний процес зорганізованим на принципі усності та безпосередності. Принцип усності й безпосередності вимагав того, щоб всі докази, які суд мав намір покласти в основу вироку повинні сприйматися судом в усній формі на судовому розгляді (головна розправа (*Hauptverharhandlung*)), де суд заслуховував безпосередньо обвинуваченого, свідків, експертів та збирав доказовий матеріал. Оскільки, тільки шляхом безпосереднього дослідження обставин справи суд мав можливість встановити істину та реалізувати завдання кримінального судочинства. При чому, докази зібрані слідчим суддею під час досудового розслідування не мали ніякого впливу на суддю і не зобов'язували його до якихось дій, тому метою попереднього розслідування була підготовка до головної розправи. Також, принцип безпосередності вимагав, щоб кожна справа була розглянута в одному й тому ж складі суду. У випадку, коли була причина через яку суддя не міг бути

присутнім, то судовий розгляд призупинявся або залучався заступник судді, котрий мав був присутнім від початку розгляду справи судом [157, с. 60–61].

У кримінальному судочинстві, де застосовувався принцип усності й безпосередності, була виключена можливість подати апеляцію на вирок суду щодо вини. Це пояснювалося тим, що така апеляція повинна була розглядатися вищестоящою інстанцією, а в такому випадку мав відбутися новий розгляд справи. Як наслідок, ця вищестояща інстанція, що не проводила судовий розгляд повинна була ґрунтувати свій вирок на такому доказовому матеріалі, що не був представлений їй безпосередньо і могла виникати така ситуація, що суд який першим розглядав цю справу був краще обізнаний зі станом справи як друга інстанція, тому була допустима тільки апеляція щодо призначення покарання [157, с. 62].

Положення австрійського законодавства щодо засади гласності й усності судового розгляду містилися в Ст. 10 Основного державного закону про судову владу від 21 грудня 1867 р. «головна розправа перед судом має бути явна й усна», крім винятків передбачених законом. На виконання того положення в австрійському КПК 1873 р. був § 258, у якому вказувалося, що суд при винесенні вироку повинен враховувати лише те, що відбулося під час головного слухання [49, с. 338]. Письмові акти могли зараховуватися як докази, якщо вони були зачитані на головному слуханні, тому суд ні в якому випадку не мав право ґрунтувати свій вирок на доказовому матеріалі, що був зібраний під час проведення попереднього розслідування, однак не був представленим на головному судовому розгляді. Були відповідні письмові акти, котрі, як правило, не могли бути зачитані на суді, до них відносилися: протоколи про допит співучасників злочину та свідків, висновки експертів. У § 252 містилися винятки із цього правила, так протоколи про допит співучасників злочину та свідків, висновки експертів могли бути зачитані на головному судовому розгляді у таких випадках: 1) коли заслухані особи померли, якщо їхнє місцеперебування було невідоме або їх особиста присутність виключалась через вік, хворобу чи інвалідність або через віддалене розташування або з

інших обґрунтованих причин така присутність була не можливою [49, с. 331]. Як зазначив професор П. Стебельський слова «з інших обґрунтованих причин така присутність була не можливою» [157, с. 63] – у цьому випадку, суддя мав вирішити чи дійсно така причина була важливою підставою; 2) якщо показання осіб на судовому розгляді істотно відрізнялися від їхніх попередніх зізнань, тоді, ті зізнання могли бути оголошеними, щоб вказати їх суперечність; 3) якщо свідки не мали такого права (свідчити на судовому розгляді) або якщо співучасники відмовлялися від дачі показань під час судового засідання, а робили це вкінці; 4) якщо обвинувач й обвинувачений погоджувалися на зачитування якогось акту або протоколу [49, с. 331].

На судовому засіданні повинні були зачитуватися такі акти процесуального характеру як: протоколи судових перевірок і обшуку житла, їх висновки, урядові свідоцтва, минулі судові рішення проти обвинуваченого, а також документи та записи іншого виду, котрі були важливими для справи, якщо обидві сторони не відмовлялися від цього (§ 252).

Таким чином, принцип усності й безпосередності вимагав аби свідки експерти та співучасники кримінально караного діяння з'являлися особисто та давали показання перед судом, а їх показання могли бути зачитаними, тільки у тому випадку, якщо мав місце один із винятків, встановлених у кодексі. Винятки із принципу усності допускалися тільки у тому випадку і в тій мірі, в якій вони видавалися необхідними для здійснення судочинства.

Принцип безпосередності містився й у § 257 австрійського КПК 1873 р., де вказувалося – якщо голова суду заявляв, що судовий розгляд закінчився, то судді поверталися до нарадчої кімнати для винесення вироку. Отже, після закінчення доказової частини судового розгляду, суд не мав права відстрочити видання вироку, а безпосередньо приступав до його видання [252, с. 72]. Також § 273 покладав обов'язок на суд, котрий вирішував справу, приступити до видання рішення, а судовий процес, якщо він був розпочатий міг бути відкладений лише, коли голова суду буде вважати це необхідним для відпочинку осіб які брали участь у ньому або до невідкладного подання

відповідних доказів [49, с. 363]. З цього приводу у коментарі до австрійського КПК 1873 р. зазначалося, що необхідно було розрізняти перерву під час слуханням та його відкладення. У випадку перерви під час слухання судовий розгляд міг бути продовжений, а у випадку відстрочки судовий розгляд повинен був розпочинатися заново. Також, закон не регламентував тривалість перерви судового засідання. Однак, довготривалі перерви погіршували якість судового засідання, тому їх необхідно було уникати [49, с. 364].

Не дотримання принципу усності та безпосередності ставало підставою визнання недійсності цілого кримінального судочинства. Так, відповідно до пункту 1 § 281 якщо не усі судді були присутніми упродовж судовому розгляду, то це ставало причиною визнання недійсності судового вироку [218, с. 156]. Відповідно до абзацу 1 § 344 якщо не усі судді та присяжні були присутніми упродовж усього слухання справи судом, то це ставало підставою недійсності судового вироку [269, с. 554].

Отже, якщо були випадки передбачені § 280 і 283 щодо недійсності судового вироку, то кодекс передбачав можливість подати апеляцію або скаргу недійсності. Апеляція була допустима тільки щодо призначеного покарання. Як вище зазначалося, апеляція на судовий вирок, щодо вини була не можливою [157, с. 65]. Відносно скарги недійсності, то вона могла бути подана на підставі помилки у судовому вирокі.

У кримінальному судочинстві за австрійським КПК 1873 р. принцип гласності протиставлялася принципу таємності. Саме інквізиційний процес опирався на принцип таємності, тобто попереднє розслідування й судові вирішення справи відбувалися таємно. Як було зазначено кримінальне судочинство за австрійським КПК 1873 р. опиралося на принцип скарговості та гласності, виходячи із тієї позиції, що гласність була частиною засади усності та безпосередності й була запорукою справедливості вироку.

Гласність судочинства могла бути двох видів: внутрішня, котра стосувалася сторін й суду і зовнішня, котра стосувалася гласності цілого процесу судочинства. Зовнішня гласність могла бути обмеженою до судового

розгляду, тому у цьому випадку тільки судовий розгляд за загальним правилом був гласним, а попереднє розслідування залишалось таємним. КПК 1873 р. вказував на таємність попереднього розслідування (§ 97). Абзац 2 § 97 ні повноважний обвинувач, ні захисник не могли бути присутніми при офіційному допиті підозрюваного або свідків слідчим суддею. А відповідно до § 162 кожний свідок індивідуально допитувався слідчим суддею без присутності прокурора, захисника, підозрюваного або інших свідків [49, с. 241]. Принцип таємності у попередньому розслідуванні був запозичений австрійським КПК 1873 р. із моделі німецького й французького кримінального судочинства. У англійському процесі попереднє розслідування було гласним, допит свідків, підозрюваного був також гласним [157, с. 65–66].

Професор П. Стебельський ставив питання, яке значення мала гласність судочинства? Чи гласність судочинства справді була гарантією справедливого судового вироку у кримінальному судочинстві? І навів до прикладу таке роз'яснення: «у цьому випадку потрібно було розуміти, що, коли ціле кримінальне судочинство, а головне, судовий розгляд здійснювався під публічним контролем і коли допит обвинуваченого, свідків, експертів, збирання доказового матеріалу відбувалося під публічним наглядом, коли судовий вирок мав бути публічно оголошеним, то й довіра до суду тим самим зростала, бо усе судочинство відбувалося під публічним контролем. Далі свідок, що допитувався на судовому розгляді, у присутності не лише суду, але й інших осіб, давав правдиві показання, а тому що, боявся аби хтось із присутніх не вказав, що він говорив неправду. Зокрема, самі судді, коли вели головне слухання відповідальніше застосовували постанови та положення кримінального судочинства, цілий судовий розгляд проводився у встановленому законом порядку, судді не використовували примусові способи та засоби допустимими в інквізиційному процесі, котрі слугували для вимушеного визнання вини обвинуваченим. Наприкінці судового розгляду як звільнення, так і засудження обвинуваченого відбувалося публічно, бо принцип гласності вимагав того, коли у судочинстві виявлялося, що винний дійсно

вчинив кримінально-каране діяння, у якому його звинувачували, аби судовий вирок був публічно оголошений. З іншої сторони, коли встановлювалося, що обвинувачений був невинний, то судовим вирокком публічно підтверджувалося його невинність» [157, с. 66–67]. У тогочасній науці кримінального процесу існувало питання, чи принцип гласності судочинства повинен був застосовуватися тільки на головному слуханні чи також і у попередньому розслідуванні. Це питання не було вирішено на той момент. Законодавець, що впровадив таємність попереднього розслідування, виходив з тих міркувань, що у випадку прийняття гласності попереднього розслідування обвинувачений через порозуміння зі свідком або експертом міг спричинити шкоду меті розслідування або мати можливість приховати сліди кримінально-караного діяння. І для того прийняли таємність попереднього розслідування.

Під час проведення таємного попереднього розслідування у захисника була можливість переглядати акти, але дозвіл на це надавав слідчий суддя. Щодо судового розгляду, то процесуальний кодекс опирався на засаду гласності. Так, відповідно до § 228 головний розгляд був публічним, якщо порушувався принцип гласності, то головний розгляд визнавався недійсним [49, с. 306]. Доступ до головного розгляду був дозволений лише дорослим та беззбройним особам, проте із цього правила був виняток – держслужбовцям, які зобов'язані були носити зброю, не дозволялося забороняти доступ до головного судового розгляду. Гласність головного слухання могла бути виключена тільки з підстав моралі (розголошення відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують честь і гідність особи) й публічного порядку*. Виключення засади гласності проводилося на підставі рішення суду і то, якщо було подання обвинуваченого або повноважного обвинувача. Суд на таємному засіданні обговорював це питання й потім постановляв рішення, котре мало бути у письмовому вигляді та містити

* Принцип гласність обмежувався якщо у ході судового розгляду могла бути розголошена державна таємниця. Сюди відносилися такі злочини: державна зрада, шпигунство, підробка державних цінних паперів, якщо це могло спонукати інших до вчинення аналогічних злочинів. Гласність також виключалася, як правило, у випадках образи імператора, релігії та ін.

причини такого рішення. Проти такого рішення не можна було подати апеляцію. Відповідно до § 230 таке рішення зачитувалося на головному засіданні. У випадку запровадження таємності головного слухання доступ до такого слухання дозволявся особі, права якої були порушені (цивільна сторона), суддям, урядовцям прокуратури й Міністерства юстиції та особам, що були захисниками [49, с. 307].

Наступним принципом кримінального судочинства був *принцип вільної оцінки доказів судом за внутрішнім переконанням*, у протиставленню до легальної (формальної) системи оцінки доказів в інквізиційному (слідчому) процесі, що передбачала наявність певного правила та чіткий алгоритм дій і прийняття рішення [88, с. 116].

Вперше вираз «вільна оцінка доказів за внутрішнім переконанням» з'явився в англійському кримінальному судочинстві у 1670 р. Щодо цього принципу були розроблені поняття належності та допустимості доказів, способів доведення, тягара доведення і презумпції (спростовні й неспростовні правові та спростовні фактичні) [169, с. 553–565]. У континентальній Європі система вільної оцінки доказів за внутрішнім переконанням з'явилася після перемоги революції 1789 р. у Франції. У німецькій літературі даний принцип згадувався як *теорія вільної волі*, тобто внутрішня віра судді (*Prinzip der freien Beweiswürdigung*) і почав відігравати особливу роль саме у XIX ст. Як пише професор Е. Груза цей принцип впливає із непохитної віри в людський розум, його гнучкість та непогрішність, що дозволило більше довіряти судді, ніж процесуальним доказам [209, с. 74]. В австрійському кримінальному процесі цей принцип вперше був введений у 1848 р. і був закріплений у КПК 1873 р. [87, с. 16].

У законі було передбачено певні правила та положення, на підставі яких суд мав право встановлювати відповідні факти як правдиві (істинні). Такі правові положення зобов'язували суддю до вчинення чи не вчинення певних дій – це *легальна теорія доказів* [172, с. 180], або законодавець міг дозволити самостійно оцінювати суддям доказові засоби – *теорія вільної оцінки доказів*.

Наприклад, деякі законодавці виходили із того положення, що т.зв. «*plena probatio*» – повний (істинний) доказ наступав тоді, коли два свідки підтверджували правдивість певного факту. У цьому випадку, було встановлено правові положення, котрі зобов'язували карного суддю. Суддя міг бути переконаний в істинності якогось факту, але, якщо його правильність підтверджував тільки один свідок, коли був тільки «*semiprobatio*» – півдоказ – то суддя не мав права прийняти того факту за істину, бо закон вимагав підтвердження правдивості факту двома свідками. Інакше було б, якби суддя мав свободу в оцінці доказових засобів, тоді він мав право прийняти за істину якийсь факт, хоча правдивість його підтверджував тільки один свідок, бо тоді, оцінка доказової сили свідка залежало від судді [157, с. 73–74].

Першу теорію називали у науці кримінального процесу легальною теорією (або формальною) тому, що законодавцем встановлювались правові норми, від котрих залежало прийняття правдивості або неправдивості певного факту, маючи у процесі вирішальне значення у протиставленню до принципу вільної оцінки доказів, де відсутні наперед встановлені законодавцем правові положення, які б зобов'язували суддю [268, с. 118].

Легальна теорія доказів поділялася на: концепцію позитивної допустимості доказів та концепцію негативної допустимості доказів. Концепція позитивної допустимості доказів зобов'язувала суддю виносити засуджуючий вирок за наявності встановлених у законі доказів, не допускаючи у цих випадках виправдання обвинуваченого. Концепція негативної допустимості доказів, навпаки, не допускала звинувачення за відсутності необхідних доказів, також заздалегідь встановлених у законі [171, с. 185].

Згідно з концепцією позитивної допустимості доказів, суддя зобов'язаний був визнати той чи інший факт достовірним, не залежно від внутрішнього переконання, якщо відповідні критерії достовірності доказів були наперед встановлені законом [90, с. 40]. Наприкінці XVIII ст. вона була замінена концепцією негативної допустимості доказів, відповідно до якої суд не мав право засудити обвинуваченого, якщо, наприклад, у нього не було показань

двох дорослих і заслуговуючих довіри свідків, і навіть якщо у нього були такі показання, він не мав право зразу винести обвинувальний вирок. Ця концепція знайшла своє відображення, наприклад, в австрійському законодавстві в кодексах, які діяли в період 1803-1874 рр., з невеликою перервою між 1850 і 1853 рр. [287, с. 250].

З цієї причини, закон встановлював не тільки види різних доказів, але і заздалегідь визначав, яке значення має той чи інший доказ, за яких умов або ознак та чи інша обставина повинна бути прийнята суддею і як саме повинна бути оцінена [90, с. 40].

Таким чином, легальна теорія доказів заміняла принцип вільної оцінки доказів наперед встановленими правилами закону, що мали загальнообов'язковий характер для всіх суб'єктів, які реалізували ці норми. Як і концепція позитивної допустимості доказів, так і концепція негативної допустимості доказів обмежували суддю. Перша концепція обмежувала щодо звільнення (виправдання) чи засудження обвинуваченого, друга концепція тільки щодо засудження. Обидві концепції опиралися на правових засадах або фікціях, концепція позитивної допустимості доказів на встановленні вини, концепція негативної допустимості доказів на встановленні невинуватості у вчиненому [157, с. 74–75]. Легальна теорія доказів була штучним творінням, що було результатом свідомої діяльності законодавця. Не випадково вона набула найбільшого поширення в тих країнах, де була встановлена абсолютна монархія, оскільки це був один з інструментів обмеження суддів та їх підпорядкування правителю [222, с. 90].

У австрійському КПК 1873 р. принцип вільної оцінки доказів містився в абзаці 2 § 258 суд повинен був ретельно та сумлінно оцінювати засоби доказування з точки зору їхньої істинності та доказової сили як окремо, так і у сукупності. Щодо питання, чи обставину належало прийняти як доведену не вирішували судді тільки згідно із законодавчими положеннями, а й на підставі вільного переконання, котре ґрунтувалося на вільній оцінці всіх доказових засобів, що вказували як за, так і проти обвинуваченого [49, с. 443].

Крім вище зазначеного, у КПК 1873 р. є § 326 відповідно до якого під час судочинства, за участю присяжних судів, останні повинні були отримати роз'яснення про те, що закон не вимагав від присяжних суддів обговорювати причини їх переконання. Також, не передбачалося жодних правил, відповідно до яких необхідно оцінювати, чи були докази повним й достатніми. Закон закликав їх лише ретельно та сумлінно оцінювати всі засоби доказування, котрі вказували на користь й проти обвинуваченого, і щоб самі себе спитали як вони оцінювали докази наведені на головному слуханні проти обвинуваченого і яке враження отримали від доказів його захисту. Тільки відповідно до внутрішнього переконання, яке суд присяжних отримував на підставі засобів доказування, вони мали право винести вердикт про вину або невинуватість обвинуваченого [269, с. 754].

За австрійським КПК 1873 р. розслідування у кримінальній справі та оцінка доказів поширювалися також на питання приватно-правового характеру. За загальним правилом рішення суді у цивільній справі не мало преюдиційного характеру для судді у кримінальній справі.

Відносно тих положень, що кодекс опирався на принцип вільної оцінки доказів було тільки одне виключення, котре містилося в абзаці 3 § 5 кодексу, де вказано, якщо попереднє питання стосувалося дійсності шлюбу, рішення судді у цивільній справі, компетентного у цій справі, повинно використовуватись як основа для судового рішення у кримінальній справі. Якщо таке рішення ще не було прийнято, але справа вже велася, або якщо суддя у кримінальній справі самостійно спричинив розгляд справи судом з тієї причини, що були виявлені обставини, котрі становили перешкоду для вступу у шлюб, яку необхідно враховувати, то суддя у кримінальній справі повинен був зачекати рішення судді у цивільній справі, а у разі необхідності, наполягати на його прискоренні [39, с. 31]. У цьому випадку рішення у цивільній справі мало преюдиційний характер для кримінального судочинства. Суддя у кримінальній справі повинен був ґрунтувати свій вирок на рішенні судді у цивільній справі, він мав прийняти правдивість фактів на основі тих обставин, які встановлено у

цивільному процесі. Причиною прийняття таких положень, зокрема абзацу 3 § 5, полягало у тому, що провадження у справах сімейних опиралося на декреті надвірнім від 1819 р. У тому судочинстві використовувалася слідча (інквізиційна) засада, тобто суддя у цивільній справі у провадженні у справах сімейних не був обмеженим внесенням відповідної скарги сторонами, мав право самостійно ініціювати провадження й встановлювати матеріальну істину. Відповідно до декрету надвірного від 1819 р. суддя у цивільній справі зобов'язаний був призначити захисника шлюбу «*defensor matrimonii*» і тому, власне суддя у кримінальній справі був зобов'язаним ґрунтувати свій вирок, враховуючи рішення судді у цивільній справі [157, с. 77–78].

У австрійському кримінальному судочинстві одним із провідних принципів був *принцип участі народу в реалізації судової влади*. Це пояснювалося тим, що тодішній лібералізм у правовій системі Австро-Угорщини надавав більшу самостійність й активність використання своїх прав та свобод громадянам у всіх галузях публічного життя, це стосувалося також кримінального судочинства. Це дало змогу суспільству брати активну участь у здійсненні судочинства у кримінальних справах через непрофесійних суддів, котрі мали відповідну кваліфікацію, непрофесійну освіту, але які виходили із вільного вибору того чи іншого рішення. Участь таких суддів було більшою запорукою справедливого судового вироку на противагу державним суддям, котрі керувалися тільки буквою закону і не завжди розглядали усі обставини за яких могло бути вчинено кримінально каране діяння [278, с. 86].

Участь непрофесійних суддів у кримінальному судочинстві бувала двох видів: 1) суд присяжних, 2) суд лавничий. Перша і друга форми здійснення судочинства мала свої прихильників серед науковців. Наприклад, професор Ю. Глазер виступав за суд присяжних, професор С. Маєр був прихильником суду лавничого. Представники, інституту суду присяжних й інституту суду лавничого, погоджувалися у тому, що участь непрофесійних суддів, не призначених державою, тобто залучених із суспільства, котрі приймали рішення на основі вільного вибору, була гарантією справедливих судових

рішень. А судді, що призначалися державою, більше використовували й довіряли закону і котрі інколи не мали можливості й не прагнули досліджувати індивідуальні особливості кожної кримінальної справи. Хоча справедливе рішення у кримінальному судочинстві повинно було врахувати всі обставини пов'язані з обвинуваченою особою. У даному випадку залучення непрофесійних суддів з різною освітою та життєвими поглядами для встановлення істини у справі ставало підставою того, що кримінальна справа, яка була предметом судового розгляду, була детальніше й добросовісно оцінена [157, с. 79–80].

Варто зазначити, що у КПК 1873 р. містився також такий важливий процесуальний принцип як *недопустимість повороту до гіршого*. Так, відповідно до ст. V супровідних положень (вступний закон) кодексу якщо кримінальне провадження відновлювалося і когось знову притягали до відповідальності за нововиявлені кримінально-карані діяння, то застосовувався КПК 1873 р. за умови, що попередній кримінально процесуальний кодекс, згідно із яким було завершено кримінальне судочинство не був більш сприятливим для відповідача [49, с. 3].

Закон «Про захист особистої свободи» 27 жовтня 1862 р. № 87 встановлював деякі важливі процесуальні принципи, що знайшли своє відображення у положеннях КПК 1873 р. (§ 175, 180 і 452). Відповідний закон для того, щоб захистити свободу особи від неправомірних дій органів державної влади, визначав наступне: § 1 ніхто не міг бути позбавлений права на розгляд його справи у суді – *принцип судового захисту*, § 2 арешт особи міг бути здійснений тільки на підставі мотивованого судового рішення. Таке рішення доставлялося заарештованому негайно або ж упродовж наступних 24 годин (§ 1). Відповідно до § 4 державні правоохоронні органи мали право, у випадках передбачених законом, утримувати особу під вартою, але вони повинні були або звільнити таку особу або передати компетентному органу упродовж наступних 48 годин. Ніхто не мав права утримуватися у певному місці без юридично обґрунтованих підстав та ін. (§ 5). Відповідно до Ст. 8

Основного державного закону про загальні права громадян для королівств і земель, представлених у Рейхсраті від 21 грудня 1867 р. свобода особи гарантувалася і вищезазначений закон «Про захист особистої свободи» оголошувався складовою частиною австрійської конституції й вказував на те, що будь-який незаконний або довготривалий арешт зобов'язував державу виплатити компенсацію за спричинену шкоду потерпілій стороні [40, с. 254–256].

Право на суд як універсальне право, що належить кожній особі, був відносно молодим правовим принципом, джерелом якого стали ідеї Просвітництва, розроблені у ХІХ ст. [190, с. 108] З одного боку, це означало скасування станового партикуляризму і надання такої можливості індивідууму без будь-яких суб'єктивних обмежень, у тому числі незалежно від походження й соціального статусу. З іншого боку, це дало можливість отримати вирішення власного питання у відповідному судовому органі, незалежному від адміністративної влади. Процес переходу від тимчасових судових форм до постійних форм і від станового до загального здійснення судочинства відбувався на території Галичини в три етапи: перший у 1772–1784 рр., який був тимчасовим синтезом старопольської судової системи з партикулярним австрійським законодавством; другий, як спроба введення у 1785–1855 рр. перших судових реформ, що об'єднували судову систему і надавали кожному право на суд; третій – після 1855 р. – виправлення попередніх реформ, в яких судова система була незалежною від адміністративної влади [275, с. 93–94].

Отже, КПК 1873 р. закріплював такі основоположні принципи кримінального процесу, як принцип об'єктивної істини, принципу усності та безпосередності, принцип здійснення процесу уповноваженими законом органами від імені держави, принципи змагальності, принцип ініціювання судочинства лише за наявності скарги, а також принцип вільної оцінки доказів судом, недопустимість повороту до гіршого, принцип судового захисту та ін.

Закріплення відповідних принципів призвело до зміни процесуального становища обвинуваченого, який, як і прокурор, виступав самостійним

учасником кримінального провадження на кожному етапі судового розгляду кримінальної справи.

Усне проведення судового процесу та його відкритість для громадськості стали можливими під час розгляду справи й частково у ході слухання оскарження вироку. Попереднє розслідування залишалось протокольною і таємною процедурою.

2.3. Докази і доказування у кримінальному процесі

Норми австрійського кримінально-процесуального законодавства, якими регулювалися питання доказів і доказування під час здійснення кримінального судочинства, ґрунтувалися на таких основоположних правових засадах: 1) врахування суспільних інтересів та необхідність того, щоб жодна винна особа не unikнула покарання (відповідальності); 2) повага до захисту індивідуальної та громадянської свободи, яка може бути піддана обмеженням у результаті здійснення кримінального процесу, щоб жодна невинна особа не постраждала від дій, вчинених органами, що здійснювали кримінальне судочинство. Відповідні правові засади містяться й у сучасному законодавстві різних держав, зокрема, і в Україні, на підставі яких здійснюється кримінальне провадження. Таким чином, перша засада не повинна була обмежувати якимось чином рішення суддів, а навпаки – сприяти притягненню до кримінальної відповідальності винних осіб відповідно до закону, у той час як, законодавець повинен був збільшити перелік доказів, за допомогою котрих здійснювалося обвинувачення й відповідні норми не повинні були містити жорстких положень щодо вимог достовірності кожної частини доказів, оскільки відсутність хоча б якоїсь незначної частини доказів часто приводила до того, що винна особа уникала відповідальності. Такі умови були своєрідним законним захистом, який використовували особи, що притягалися до кримінальної відповідальності [246, с. 6].

Друга засада, спонукала законодавчий орган враховувати, те, що менш кваліфікований суддя, котрий ще за відсутності практичного досвіду не завжди міг під час здійснення кримінального судочинства розібратися у достовірності деяких доказів і це призводило до того, що суддя міг помилково надати перевагу таким доказам [253, с. 48]. Тому, ця друга засада сприяла тому, що законодавець встановив більше правових вимог достовірності індивідуальних доказів, а у загальних нормах кримінально-процесуального законодавства було детальніше прописано рекомендації та зауваження, які повинні були враховувати судді під час оцінки конкретних доказів у справі [246, с. 6]. Про це

свідчать, наприклад положення, які законодавчий орган встановив для розгляду непрямих доказів у справі. На думку юриста К. Міттермайєра: «можливо було б доцільно проінформувати суддів і зазначити, що має бути збіг непрямих доказів. Але якщо законодавець зробить такі положення абсолютно обов'язковими вимогами доказової сили, то процесуальні можливості судді будуть цим обмежуватися і йому прийдеться виправдати дійсно винних осіб» [246, с. 6–7]. Такі обмеження щодо можливості порушити права невинних осіб стане наслідком максимального обмеження доказів, на основі котрих суд здійснював судочинство. В даному випадку існувала проблема того, що законодавець чим більше надавав перевагу першій або другій правовій zasadі, тим більше розширеною або обмеженою буде теорія доказів, яку він встановлював. Якщо законодавець встановлював основною другу zasadу, де здійснювати обвинувачення на основі тільки зібраних доказів було не доцільним, через те, що «штучні» докази часто виявлялися на практиці неправомірними, то законодавець беручи до уваги важливість покарання винної особи та збереження безпеки громадянського суспільства, залишав за собою право на внесення відповідних змін у законодавство і намагався уникати якихось абсолютних або заборонних правових норм, за допомогою яких здійснювалося кримінальне судочинство [252, с. 76].

Судді повинні були слідувати букві закону й покладатися на власний набутий досвід, а також, з відповідальністю враховувати ті чи інші обставини, що слугували доказом у кримінальній справі. Таким чином, питання про силу доказів виникало не тільки у кінцевій стадії кримінального судочинства, де обговорювалося ґрунтовність обвинувачення й існування вини, але й упродовж здійснення всього слідства і в різних стадіях кримінального процесу, в мірі того, як слідчому потрібно було вирішити: чи існувала достатня ймовірність вчиненого злочину або винність підсудного, щоб суддя мав право зробити ті чи інші процесуальні дії. Подібні питання виникали: 1) коли потрібно вирішити питання про початок розслідування проти певної особи; 2) чи необхідно

провести арешт особи; 3) чи існували необхідні умови для того, щоб поставити особу у стан підсудного та передати його до суду [246, с. 7–8].

Основна класифікація доказів, як і в сучасних правових системах, поділялася на докази щодо їх джерела та щодо їх предмета. Докази щодо їх джерела були додатково розділені на прямі докази (*direkte Beweise*) і непрямі докази (*indirekte Beweise*). Джерелом прямих доказів могли бути лише висновки, зроблені особисто суддею або третіми сторонами, які потім повідомляли суддю про них. У ті часи ці докази називалися природними доказами (*natürlicher Beweis*) у науці кримінально-процесуального права. Також, розглядалося питання непрямих доказів. Згідно з тодішніми міркуваннями, підставою для непрямих доказів послужили висновки судді, які полягали у встановленні достовірності факту, що були предметом доказів. Тому, факти, що були предметом такого висновку, визначалися як непрямі докази. І непрямі докази визначались як обставини, які безпосередньо не підтверджували достовірність факту, що був доказом, але події, з яких можна було лише зробити висновок про достовірність відповідного факту. Отже, прямі докази, зазвичай, визначалися як непрямі докази або штучні докази (*Künstlicher Beweis*) [229, с. 370–372].

Докази стосовно предмета обвинувачення поділялися на обвинувальні докази (*Anschuldigungsbeweise*) та виправдувальні докази (*Anschuldigungsbeweise*). Перша група доказів включала усі факти, на котрих ґрунтувалося обвинувачення. Друга група доказів – усі факти представлені стороною захисту до суду. Тому, такий подібний розподіл побічно походив із § 3 австрійського КПК 1873 р., де законодавець чітко встановив, що всі органи влади, які діють у межах кримінального судочинства, повинні однаково розглядати обставини, що використовувалися як для засудження, так і для захисту обвинуваченого. Отже, суд був зобов'язаним «*ex officio*» розглянути всі докази як за, так і проти обвинуваченого [48, с. 16].

Тодішня правова література пов'язувала поняття доказів з поняттям засобів доказування (*Beweismittel*), які розумілися як будь-яка процесуальна

діяльність, що дозволяє отримати докази у суді. В австрійському кримінальному судочинстві виділяли такі засоби доказування: огляд, висновки експертів, показання свідків, показання підозрюваного (обвинуваченого), листи й документи та непрямі докази тощо [229, с. 238, 371].

Сам закон не давав визначення поняттю огляд. У ньому тільки вказано, коли проводилася така процесуальна дія як огляд. Відповідно до § 116 огляд проводився, коли з'являлася необхідність пояснити важливі обставини для розслідування. Навпаки, у літературі передбачалося, що огляд був процесуальним актом, коли суддя перевіряв конкретні об'єкти, щоб встановити фактичні обставини, що мали важливе значення для майбутнього розгляду кримінальної справи [92, с. 39].

Завдяки особливому значенню кримінально-процесуального кодексу, закон врегулював здійснення огляду у казуїстичний спосіб. Тобто, закон не розмежовував огляд місця події, людей та об'єктів між собою. Тільки згодом, такий поділ огляду на окремі види отримав визнання. Проведенням огляду керував слідчий суддя або окружний суддя. Суддя був зобов'язаним залучити двох свідків, які допомагали йому під час огляду. Свідки могли бути допитані судом пізніше, щодо всіх обставин, пов'язаних з проведенням огляду. У конкретних випадках підозрюваний та його захисник могли брати участь у проведенні огляду (§ 116). Необхідно було скласти протокол огляду, який повинен був бути точним й детальним та повинен був відображати об'єкт огляду в істинній формі. Малюнки, ескізи або плани додавалися до протоколу огляду (§ 117) [92, с. 39].

Особлива увага у КПК 1873 р. була присвячена зовнішньому огляду трупа, при підозрі, що смерть настала у результаті злочину. У таких випадках ідентифікація та огляд як трупа, так і місця його знаходження проводилися у першу чергу. Ідентифікація проводилася шляхом допиту свідків. Якщо ідентифікація не могла бути здійснена таким чином, то точний опис тіла повинно було бути оголошено в пресі. У протоколі огляду необхідно було вказувати особливо точний опис трупа, одягу загиблого та можливих слідів на

ньому, рани на тілі та їхній тип, а також знаряддя, за допомогою яких були нанесені рани, якщо це було можливо. Наступним кроком було проведення розтину тіла, яке, як і огляд, проводилося двома лікарями (§ 127–129) [49, с. 201–205]. Питання огляду й розтину трупа регулювалося «Інструкцією про посмертний огляд і розтин трупа», введеної постановою Міністерства внутрішніх справ і юстиції від 28 січня 1855 р. (№ 26) [53].

Огляд тілесних ушкоджень, отриманих живими людьми під час вчинення злочину, проводилося двома лікарями або лікарем разом із хірургом (§ 132). Що стосується жінок, то КПК 1873 р. передбачав виняток – цей акт міг бути здійснений акушерками, а у разі невеликої тяжкості – акушерками (§ 133) [269, с. 223].

Велику увагу у кодексі було приділено також експертам (*Sachverständigen, periti, experti*). Загалом, вони мали два завдання. Перше – це вивчення матеріальних доказів. Інше – подання відповідних висновків експертизи та їх обґрунтування. Кодекс передбачав, що суддя повинен був викликати двох експертів. Залучення одного експерта було достатнім, якщо справа була не складною або якщо очікування прибуття іншого експерта перешкоджатиме меті розслідування (§ 118). Також Розпорядженням Міністерства юстиції від 26 березня 1886 р. № 11, яке захищало фінанси імперії, запроваджено правило про те, що експерти викликалися лише у випадку суттєвої необхідності. Крім того, судді зобов'язувалися чітко визначати завдання для експертів [48, с. 193].

Експертів залучали у таких випадках, якщо: 1) встановлення фактів вимагали спеціальних наукових, технічних або інших спеціальних знань; 2) необхідно винести експертну думку про зв'язок або наслідки певних фактів, наприклад, чи настала смерть внаслідок отриманих травм [262, с. 146].

Суддя викликав експертів, які були внесені у реєстр відповідного суду. Це реєстр був дійсними з 1858 р. на основі Розпорядження Міністерства юстиції від 1 червня 1858 р., № 9744.

Виклик експертів залежав від волі слідчого судді. Постійні експерти вносилися у реєстр суду для роботи за певною галуззю знань. Інших експертів

залучали у випадку існування затримки проведення експертизи або якщо здійснювалося втручання у законну діяльність постійних експертів або якщо у конкретному випадку експерта підозрювали в упередженості. Якщо експерт не з'являється на запрошення суду через невідомі причини або відмовляється брати участь у проведенні експертизи, то суд мав право накладати штраф у розмірі від 5 до 100 австрійських гульденів*. На практиці викликалися всі, хто, як відомо, мав необхідну професійну кваліфікацію. Наприклад, довідник слідчої служби поліції Австрії рекомендував викликати ковалів або слюсарів у разі крадіжки зі зломом, зброярів у разі використання зброї та вчителів у випадку листів з погрозами [186, с. 362]. Оскільки австрійський КПК 1873 р. ґрунтувався на положеннях загального експертного обов'язку (§ 118–126), де, як експерт, зобов'язувався діяти кожен, хто був залучений судом. Закон розрізняв дві категорії експертів: постійних експертів, встановлених у суді для певної галузі та експертів призначених для конкретної справи. Все, що виявляв експерт під час здійснення експертизи, відразу реєструвалося. Таким чином, експертний звіт був усним, тільки, якщо про це було зазначено, але він мав право підготувати звіт й у письмовій формі, для якого суд встановлював строк.

Якщо були якісь сумніви з приводу експертизи, у випадку виникнення помилок або протиріч у висновках експертів суд мав право у кінцевому підсумку викликати нових експертів. Тому, якщо фахівці були лікарями або хіміками, суд мав право звернутися до медичного відділу з проханням дати свій висновок. Так, відповідно до § 136 КПК 1873 р. у важливих та важких випадках компетентне медичне відділення могло бути безпосередньо залучене для винесення власної думки із відповідних питань кримінальної справи (§ 136) [49, с. 210]. Потім цей відділ розглядався як комісія експертів на чолі з головним лікарем, що очолював відповідний відділ. Це впливало з постанови Міністерства юстиції від 18 травня 1874 р [48, с. 199–200].

* Гульден (флорин) дорівнював 100 крейцерам. У 1890 р. некваліфікований робітник у Перемишлі отримував 68 крейцерів за день, тоді як майстер-муляр – 1,5 гульдена (флорина). У 1902 р. будівельні робітники за 10-годинний робочий день отримували заробітню платню між 70 крейцерами і 1 гульденом 50 крейцерами.

Як правило прокурор, так й обвинувачений мали повідомлятися про вибір й залучення експерта для проведення експертизи, оскільки вони мали право заперечувати проти обрання відповідного експерта у справі. Головуючий суддя повинен був розглянути такі заперечення і якщо він встановлював, що заперечення були виправданими для справи, то суддя мав право залучити інших експертів [245, с. 282].

Кодекс також врегулював детальні питання, пов'язані з викликом експертів у випадках вбивств та тілесних ушкоджень та проведення по них експертизи (§ 127–133). Примітно, що кодекс чітко визначив, що у разі передбачуваного отруєння потерпілого також необхідно викликати експертів-хіміків, окрім лікарів (§ 131). Але, кодекс чітко не встановлював питання, на які повинні були відповісти експерти після проведення огляду та розкриття тіла (§ 129–130), а також те, як мав виглядати судово-медичний висновок про тілесні ушкодження потерпілого. Австрійському законодавцю не вистачало точності щодо правил, пов'язаних з наданням судово-психіатричних висновків у справах. Лише один розділ був присвячений цій проблемі (§ 134) [49, с. 206–208]. У таких питаннях тільки лікарі могли висловити свою думку. Вони були зобов'язані визначити, зокрема, чи була обстежена особа психічно хворою, коли він чи вона вчиняла дію, у якій його чи її обвинувачують, і яка хвороба це була. Роз'яснення про те чи була обстежувана особа осудною чи неосудною у момент вчинення кримінально караного діяння, вказувалося у висновку лікаря [233, с. 31].

В австрійському кримінальному судочинстві була затверджена процедура встановлення достовірності документів або автора конкретного документа. У таких ситуаціях суддя мав право, але не був зобов'язаний, віддавати розпорядження про проведення відповідних експертиз, що полягали у порівняльному вивченню рукописного тексту (§ 135) [49, с. 209]. Тут варто зазначити, що КПК 1873 р. не містив визначення поняття документа. У теорії кримінального процесу було декілька визначень поняття документа. Судова практика зазвичай припускала, що цей документ був або листом, що

підтверджував достовірність події, або лист, складений для підтвердження настання події, що спричинила юридичні наслідки. У теорії також підіймалося питання, про те, що документи ніколи не були окремим засобом доказу. Таким чином, документи повинні були перевірятися за допомогою інших засобів доказування у кримінальній справі [229, с. 371–372].

Процесуальні дії у разі підозри, щодо підробки або фальсифікації державних цінних паперів та підробки грошей регулювалося окремими нормами КПК 1873 р. Суддя був зобов'язаним направити державні цінні папери у Міністерство фінансів, щоб отримати відповідь, чи були вони справжніми чи ні, і як вони були сфальсифіковані та чи використовувались спеціальні інструменти для цього. Крім того, Міністерство фінансів надавало інформацію про те, чи були цінні папери державної позики в обігу раніше. І коли виникала підозра у підробці банкнот, перевірка проводилася у штаб-квартирі Національного Банку Австрії Комітетом з розгляду підроблених банкнот. Що стосувалося підозри у підробці монет, то обов'язково було звертатися до Головного відділу монетного двору у Відні (§ 136). У випадку підозри щодо підробки іноземних грошей слідчий суддя повинен був звернутися безпосередньо до Міністерства юстиції, яке ініціювало відповідні процедури по даній справі [49, с. 211].

Експертів доводилося викликати й в разі пожежі. Їхня роль полягала у з'ясуванні причин пожежі, чи були використані якісь засоби, де і в який час доби влаштовано пожежу, чи існувала безпосередня загроза життю та здоров'ю людей, а також розмір збитку, заподіяного пожежею (§ 137) [218, с. 87].

Положення про огляд й виклик експертів закінчувалися своєрідним загальним застереженням, оскільки закон допускав проведення огляду та виклик експертів також і у будь-якому іншому випадку скоєного злочину проти життя чи здоров'я, а також у разі заподіяння шкоди майну, для встановлення обставин, пов'язаних із вчиненням злочинного діяння (§ 138) [92, с. 41].

Якщо злочин або правопорушення залишили сліди, то такі докази досліджувалися шляхом проведення експертизи, відповідно до положень глави

XI Експертиза та експерти австрійського КПК 1873 р. Предмети, щодо яких або за допомогою яких було вчинено злочин або які, як вважали, злочинець залишив на місці злочину, а також, предмети, які обвинувачений чи свідок повинен був розпізнати, або які в іншому випадку могли слугувати доказом вилучалися в процесі судового розслідування. Такі предмети поміщалися або в конверт і скріплювали печаткою суду, або накладали на них судовий знак, який перешкоджав їх переміщенню чи заміні (§ 98).

Відповідно до § 161 слідчий суддя допитував кожного свідка окремо без присутності прокурора, приватного обвинувача, обвинуваченого, інших свідків та ін. Свідку дозволялося сидіти під час допиту. Під час допиту свідка крім обвинуваченого не мав бути присутнім його захисник [49, с. 241].

Також, необхідно зазначити те, що у випадку, коли свідок не був приведений до присяги через його неприязність до обвинуваченого, суд, який розглядав справу, мав право на свій розсуд при оцінці достовірності показань свідка, прийняти його показання як правдиві. При чому, питання про те, чи була певна міра доказів достатньою для забезпечення достовірності факту доказування, вирішувалося виключно суддею, котрий виносив рішення у справі. Розгляд доказів, щодо їх доказової сили перед Верховним судовим і касаційним трибуналом у Відні було неприпустимо [218, с. 141– 142].

За австрійським КПК 1873 р. зізнання обвинуваченого не звільняло слідчого суддю від обов'язку розслідувати вчинене кримінально-каране діяння. Якщо зізнання детально викладене й підтверджено іншими доказами слідства, то проведення подальшого розслідування залежало від прокурора (§ 206). У даному випадку зізнання було непрямым доказом, котре не звільняло слідчого суддю від подачі доказів, що становили предмет розслідування [269, с. 301].

Отже, із прийняттям австрійського КПК 1873 р. розпочався новий етап розвитку кримінального судочинства. Одним із позитивних положень, що містилися у кодексі були положення про розслідування злочинів, котре ґрунтувалося не тільки на показаннях свідків і визнанням вини обвинуваченим, а й на матеріальних слідах злочинну. Австрійський КПК 1873 р. вперше

врегулював положення про експертний висновок як самостійний вид доказів у кримінальному судочинстві, котрі були включені у главі XI, де, також містилися положення про огляд місця події та ін. Це дало змогу визначати та регулювати форму експертної діяльності у кримінальному провадженні у правових системах тих країн, де кодекс продовжував діяти, зокрема у Польщі. Таким чином, починаючи із 1873 р. сутність експертного висновку як доказу в кримінальній справі була передбачена КПК і почала інтенсивно розвиватися. Водночас простежувалася тенденція замість експертів – приватних осіб залучати державні установи та інститути у деяких сферах, наприклад фінансовій, медичній та ін.

2.4. Підсудність кримінальних справ та процесуальні витрати

Як відомо, термін юрисдикція стосується повноважень суду розглядати відповідну справу, при чому, обставини вчиненого злочину визначають який саме суд має право розглядати й вирішувати відповідну справу. Тому, питання юрисдикції відіграє важливу роль не тільки у самому судочинстві, а й в його кінцевому результаті.

Варто зазначити, що § 27 Конституції Австрійської імперії від 4 березня 1849 р. закріплювала принцип відповідно до якого всі австрійські громадяни були рівні перед законом і на них поширювалася загальна судова юрисдикція, а привілейовану (особливу) підсудність дворян, духовенства, державних службовців котрі працювали в органах державної влади та викладачів університетів або викладачів ліцеїв було скасовано [291, с. 163].

Порівнюючи норми попередніх кримінально-процесуальних кодексів, що діяли в Австрійській імперії щодо юрисдикції, то КПК 1850 р. відповідно до § 61, 62 встановлював, що, за загальним правилом, вчинене кримінально-каране діяння підпадало під юрисдикцію відповідного суду, де було його скоєно. Кодекс дозволяв розгляд й вирішення кримінальної справи за місцем проживання або перебування підозрюваного у двох випадках [291, с. 157–159]: 1) якщо потерпіла особа повідомляла про злочинне діяння до суду юрисдикція котрого поширювалася на місце проживання або місце перебування підозрюваного, і жодна зі сторін не вимагала розгляд справи за місцем вчинення злочину; 2) якщо потрібно було провести розслідування й притягнути особу до кримінальної відповідальності у межах території держави за злочин вчинений за кордоном (§ 65).

Відповідно до § 66 австрійського КПК 1850 р. юрисдикція суду поширювалася на місце затримання особи обвинуваченої у вчиненні злочину за кордоном у тому випадку, коли така особа не проживала і не перебувала на території Австрійської імперії. Крім загальної юрисдикції, австрійський КПК 1850 р. містив також особливу юрисдикцію: 1) у фактичному відношенні юрисдикція Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні, щодо

злочинів державної зради відповідно до § 106 Австрійської Конституції 1849 р. і ст. 7 ввідного указу; 2) щодо певного кола осіб (персональна), котра також поширювалась на: а) осіб, що підпорядковувалися військовому трибуналу (державні службовці, які працювали в армії на час війни, військовослужбовці незалежно від рангу та типу служби, офіцери, шпигуни та ін.) відповідно до § 117 Австрійської Конституції 1849 р.; б) осіб, що володіли дипломатичним імунітетом закріпленим принципами міжнародного права. Іноземні посольства та персонал посольств не підпадали під юрисдикцію державних органів та судів Австрійської імперії відповідно до § 73 австрійського КПК 1850 р. [245, с. 163].

КПК 1853 р. по суті містив аналогічні за змістом положення КПК 1850 р. «про юрисдикцію судів», оскільки відповідні процесуальні норми, довели свою ефективність на практиці. Варто звернути увагу на думку австрійського юриста А. Глунека, котрий у своїй праці «Керівні принципи австрійського кримінально-процесуального кодексу від 29 червня 1853 р.» вказував, що: «закріплені положення про юрисдикцію судів у КПК 1853 р. були спрощеними, досконалішими за змістом і використовувалися у більш впорядкованій системі судочинства, але у деяких випадках ще залишалися сумніви, прогалини та невизначеності, щодо таких норм, тому положення КПК 1853 р. відрізнялися від норм попереднього кодексу» [213, с. 129]. КПК 1853 р. також проводив розмежування між загальною та спеціальною юрисдикціями (§ 38–49).

Загальна юрисдикція поділялася на чотири види: місце вчинення кримінально-караного діяння; місце затримання підозрюваної особи; місце проживання або перебування обвинуваченого; місце юрисдикції через зв'язок декількох справ між собою. Загальна юрисдикція залежала також від об'єктивних та суб'єктивних обставин. Виключна компетенція Вищого крайового суду у Львові поширювалася на такі злочини як державна зрада, образа його величності, членів імператорського дому і порушення громадського порядку [245, с. 163].

Кримінальне судочинство щодо певного кола осіб здійснювалася за аналогічними положеннями КПК 1850 р., а саме: військові трибунали

розглядали кримінальні справи військовослужбовців відповідно § 47 КПК 1853 р. і юрисдикція австрійських судів не поширювалася на іноземних послів та членів їх сімей відповідно до встановлених норм міжнародного права [245, с. 163].

Компетентним судом називався суд, котрий мав право розглядати й вирішувати справу у порядку визначеному законом. Під юрисдикцією також розуміли, що за встановлену кримінальну відповідальність за діяння передбачені кримінальним законодавством, котре зобов'язувало громадян не вчиняти такі діяння, такі особи повинні були відповісти перед законом згідно з діючою процедурою розгляду та вирішення кримінальної справи відповідним судом [49, с. 170]. Тому, було проведено розмежування між територіальною та предметною юрисдикцією, з яких перша поділялась на звичайну і надзвичайну. Це пояснювалося тим, що досягнення мети кримінального судочинства у більшості випадків залежало від оперативного проведення розслідування, що у свою чергу обумовлювалося доцільним вибором відповідного суду, та найбільш точним визначенням останнього відповідно до юрисдикції встановленої законодавцем [245, с. 161]. Згідно з цим, доктрина юрисдикції судів у кримінальному судочинстві мала особливе значення.

У межах австрійського КПК 1873 р. під юрисдикцією суду (*fori competentia*) розуміли право й одночасно обов'язок суду виключно здійснювати свої повноваження у конкретній справі. Юрисдикція суду поширювалася на всіх осіб у відповідному окрузі, а кожна особа зобов'язувалася з'явитися на прохання суду й відповісти на поставлені запитання і виконувати накази суду (т.зв. право примусу). Однак із зобов'язаннями це одночасно давало право кожному громадянину, гарантоване основними законами, можливість вимагати, щоб відповідну справу розглядав тільки компетентний суд, до юрисдикції якого вона була віднесена процесуальним законом [158, с. 145].

За австрійським КПК 1873 р. кримінальна юрисдикція здійснювалася різними типами судів – згідно з чинним на той час законодавством повітовими судами, судами першої інстанції та судами присяжних – і кожен з цих судів

розглядав певне коло кримінально караних діянь для винесення відповідного судового рішення, у даному випадку мова йде про предметну юрисдикцію, положення якої містилися у § 8, 9, 10 і § 14 [49, с. 28–34]. Тому протилежною до предметної юрисдикції була територіальна, тобто котра включала компетенцію аналогічних судів різних округів. А співіснування кількох судів у державі, які мають однакове коло повноважень, обумовлювалося необхідністю регулювання юрисдикції або компетенції подібних судів для конкретної справи в об'єктивному та суб'єктивному відношенні через відповідні правові норми встановлені законодавцем. Втілення цих норм було юрисдикцією в об'єктивному розумінні як зазначав професор німецького кримінального та кримінально-процесуального права у Геттінгені та Ганновері – А. Захарія [292, с. 353].

Законодавчі норми, що стосувалися юрисдикції судів були частиною публічного права, тому вони не могли бути змінені за волею сторін (*jus publicum privatorum pactis mutari non potest*), кримінальна справа як «*causa publica*» виключає «*prorogatio fori*»* або договірну підсудність (*forum conventionale*) [158, с. 146].

Австрійський КПК 1873 р. встановлював загальну (§ 51–55) й виняткову юрисдикції (§ 62 і § 63). Варто зазначити, що види юрисдикцій були подібними до тих, котрі закріплював австрійський КПК 1853 р., так, до загальної юрисдикції належали: місце вчинення кримінально-караного діяння (§ 51); місце проживання або перебування обвинуваченого або затримання (§ 52); місце юрисдикції, на підставі інформації про скоєний злочин (§ 53); місце юрисдикції за зв'язком справ (§ 57) [49, с. 95].

Відповідно до КПК 1873 р. до виняткової юрисдикції належали правовідносини критерієм котрих був персональний характер, а саме правовідносини, що вирішувалися у військових судах, а також, правовідносини, що регулювалися міжнародним правом (наприклад, якщо обвинувачений володів дипломатичним імунітетом). Також, виняткова юрисдикція містилася у

* У Речі Посполитій принцип вибору суду сторонами, що дозволяв суду вирішувати суперечку незалежно від територіальної юрисдикції або особистих якостей осіб.

§ 62, 63, які надавали судам другої інстанції та Верховному судовому і касаційному трибуналу у Відні право розглядати й вирішувати кримінальні справи, що належали до підсудності інших судів в окремих випадках або делегувати їх розгляд й вирішення іншим судам [245, с. 164].

Юрисдикція суду поділялася на територіальну (*örtliche Zuständigkeit*), якщо вона поширювалася на певну географічно визначену територію, у межах якої здійснювалося судочинство, а також предметну (родову) (*sachliche Zuständigkeit*), до того часу, поки певний тип кримінальних справ або процесуальних дій встановлених законом поширювався на певний суд (злочин, проступки, порушення).

Згідно з КПК 1873 р. передбачалася така територіальна юрисдикція:

а) звичайна (*forum ordinarium, ordentlicher Gerichtsstand*), що ґрунтувалася на загальних положеннях закону, могла бути загальною або універсальною (*forum commune, allgemeiner Gerichtsstand*) або спеціальна (*forum singulare vel privilegiatum, besonderer Gerichtsstand*) враховуючи те, чи у системі судочинства створювала правило, чи на оборот була винятком із правила, що опиралася на «*jus singulare*», котре установлювало сталі виключення із загальної системи правил щодо деяких осіб (*fora specialia personarum*) або для певних категорій кримінальних справ (*fora specialia causarum*). Такі винятки із правил могли бути для обвинуваченого як позитивними (*privilegium favorabile*) так і менш сприятливими (*privilegium odiosum*) [269, с. 146].

б) надзвичайна (*forum extraordinarium, ausserordentlicher Gerichtsstand*) базувалася на винятковому положенні, що існувало тільки для певної особливої справи, що стосувалося чисто зовнішніх й випадкових обставин, які вимагали для вирішення конкретної справи залучення іншого суду. Таким чином, ця властивість була надзвичайною та винятковою, наприклад, у разі делегування повноважень, щодо вирішення відповідних питань.

Положення предметної або родової юрисдикції містяться у § 8–14 австрійського КПК 1873 р., а положення територіальної юрисдикції, що стосується злочинів, проступків та правопорушень охоплює VI розділ кодексу

«Про компетенцію судів та об'єднання декількох кримінальних справ». Положення цього розділу відносяться до підстав загальної підсудності § 51–56, норми за допомогою яких визначали підсудність кримінальної справи – § 57–64, для обґрунтування особливої підсудності – § 60 й § 61, для надзвичайної (виняткової) юрисдикції застосовувалися положення § 62, § 63, і положення, які визначали офіційну діяльність, яку здійснювали некомпетентні суди § 65–66 [158, с. 146].

Отже, положення австрійського КПК 1873 р., що містилися у § 51–59 відносилися до загальної юрисдикції (*forum commune*); § 60 й § 61 до спеціальної юрисдикції (*forum privilegiatum*); § 62 й § 63 до виняткової юрисдикції (*extraordinarium forum*) [49, с. 125].

«*Forum delicti commissi*» вважався суд, котрий був покликаним здійснювати судочинство у кримінальній справі. Юрисдикція місця вчинення злочину мала перевагу над іншими юрисдикціями внаслідок того, що встановити об'єктивну сторону злочину у найшвидший й найефективніший спосіб вдавалося у місці скоєння такого злочину [158, с. 147]. Для забезпечення ефективного здійснення кримінального судочинства на слідчого суддю, у межах округу якого було вчинено злочин, покладалося проведення кримінального розслідування.

У даному випадку необхідно розглянути поняття «місця вчинення злочину» і притаманні йому особливості. Так, австрійський законодавець місцем вчинення злочину вважав місце, де було скоєно злочинне діяння, тобто місце, де діяння було розпочате або де настали наслідки злочинного діяння, а підготовчі дії самі по собі не становили місце вчинення злочину, якщо відповідно до закону не вважалися «*delictum sui generis*»* (за сучасним правом – злочин з усіченим складом).

Таким чином, ми можемо навести визначальні ознаки, що вказували на місце вчинення закінченого злочину, а саме: це місце, де винна особа завдала комусь фізичної шкоди (отруїла або ін.), навіть за умови, що потерпілий помер

* Кримінальна відповідальність за готування до злочину (кримінально-каране діяння).

в іншій місцевості; де було закінчено останні діяння (дії або бездіяльності), безпосередньо спрямовані на вчинення злочину [269, с. 110]; при злочинах, скоєних змістом публікації (преса), місцем вчинення такого злочину вважалося місце друку (якщо воно було відомим) і включало в себе територію цілої країни, у межах якої діяв австрійський КПК 1873 р., а у випадку, коли таке місце було невідомим або знаходилося поза межами дії кодексу – місцем розповсюдження у відповідному окрузі (§ 486) [235, с. 625]. Окрім того, місцем злочину, котрий складався з кількох тотожних злочинних діянь (продовжуваний злочин), вчинений у кількох місцях, вважали місце, де злочин був вчиненим й вважався закінченим відповідно до законодавства. Якщо кримінально правові ознаки конкретного злочину залежали від декількох видів діяльності, із котрих перші вважалися кримінально-караними, якщо вчинялися наступні, то місце, де відбулася остання дія, вважалося місцем вчинення злочину. Наприклад, при вчиненні такого злочину як шахрайство § 197 і 199 австрійського КК 1852 р. місцем вчинення даного виду злочину вважалося не те місце, де було здійснено підроблення документа, а те місце, де такий документ було використано. У випадку триваючого злочину, будь-яке місце, де вчинялися одиничні кримінально-карані діяння вважалося місцем вчинення злочину і тому, кожен із судів в окрузі якого вчинялися такі діяння мав право здійснювати судочинство щодо такого злочину [158, с. 147–148]. Прикладом вищевказаного слугують такі положення із практики кримінального судочинства: так, у випадку спричинених тяжких тілесних ушкоджень, дефектною конструкцією устаткування, привезеного на місце вчинення злочину, місцем здійснення злочину не буде місце його виготовлення та відправлення, а місце, де було завдано шкоди фізичній недоторканності тіла людини, що перебувала під охороною закону, тобто місце реального використання такого устаткування відповідно до § 335 австрійського КК 1852 р. [158, с. 148].

У випадку порушення хоча б одного із правил встановлених у § 3 Закону від 27 травня 1885 р. № 134, що містив положення про використання та обіг

хімічних речовин, наприклад, якщо було пошкоджено предмети, внаслідок недбалого ставлення до правил, що існували для упакування та транспортування вибухових речовин, то місцем злочину вважалось місце, де була заподіяна шкода. Проте, на практиці спірним залишалось питання, яке саме місце вважати місцем вчинення злочину у випадку листування, а саме місце відправлення або місце отримання. Так, місце відправлення листа вважалось місцем скоєння злочину, оскільки дії злочинця у той момент вже були завершені й підпадали під кримінальну відповідальність. Протилежна точка зору вказувала на те, що місцем вчинення злочину було місце отримання відповідного листа [269, с. 111].

Необхідно розглянути право «*forum praeventionis*»*, що виникало у випадку, коли кожен з конкуруючих судів вважався компетентним для здійснення кримінального провадження. Так, за загальним правилом кримінальна справа повинна була розглядатися і вирішуватися судом в юрисдикції якого було скоєно злочин, навіть якщо, наслідки такого кримінально-караного діяння, наступили в іншому місці (§ 51). Якщо кримінально каране діяння скоєно в декількох судових округах або на кордоні двох судових округів або, якщо взагалі не було відомо в якому з існуючих судових округів було вчинено таке діяння, то правом розгляду й вирішення кримінальної справи наділявся той суд, котрий швидше за інших розпочав кримінальне провадження. Таке випередження підтверджувалося також слідчими діями, які вчинялися до подання обвинувального акту до суду або до подання заяви (клопотання) про ініціювання попереднього розслідування. Таким чином, не тільки належні слідчі дії, вжиті під час попереднього слідства, а й діяльність, що проводилася у ході підготовчих розслідувань, особливо ті, що стосувалися викладу суті даної справи давало у сукупності переважне право розпочинати здійснення кримінального судочинства. Завдяки цьому слідчий суддя володів такими самими правами та обов'язками у підготовчому провадженні, як і під час попереднього розслідування, до того ж у § 88 і § 89

* Компетентним вважався той суд, котрий першим прийняв справу.

австрійського КПК 1873 р. така процесуальна діяльність, а також підготовчі розслідування називалися «слідчими діями» [49, с. 161–163].

Проте, правова фікція створена використанням «*forum praeveutionis*» втрачала свою силу, якщо невизначеність щодо місця скоєного злочину була усунена до початку судового розгляду. Тому, після винесення обвинувачення підозрюваному (§ 210, 214, 218) юрисдикція суду, яка згідно з обвинувальним актом або висновками, які заперечували проти обвинувачення не підлягала оскарженню і підстави для скасування через недійсність обвинувачення, що містилися у § 216 КПК 1873 р. вже не могли бути застосованими [49, с. 294]. Отже, така кримінальна справа підлягала подальшому розгляду і вирішенню. Крім того, не використання права заперечення проти обвинувального висновку або не застосування підстав недійсності не впливало на подальше кримінальне судочинство відповідно до § 219 КПК 1873 р. Однак, існування такої правової фікції змусило австрійського законодавця скасувати відповідні норми кодексу. Так, Закон від 31 грудня 1877 р. № 3 скасував § 216, 217 і абзац другий § 218, тобто скасував подання апеляції на підставі недійсності постанови суду другої інстанції, що виносилося проти заперечення обвинувального акту (§ 216–217), оскільки інших заперечень на недійсність постанов суду другої інстанції кримінальний кодекс взагалі не передбачав [235, с. 82]. Але скасувавши такі норми, законодавець вніс роз'яснення: у випадку коли суд другої інстанції, котрий виніс вирок по обвинувальному акту був не компетентним у вирішенні відповідної кримінальної справи, то можна було подати скаргу проти недійсності такого вироку. Якщо Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні визнавав таку скаргу обґрунтованою, він скасовував головний розгляд справи (головне слухання) і направляв справу до компетентного суду першої інстанції для повторного розгляду із вказівками, які помилки мали бути виправлені [235, с. 218].

Далі зупинимося на положеннях про загальну юрисдикцію, що містилися у § 52 австрійського КПК 1873 р. Якщо подавалася заява про вчинення злочину до суду за місцем проживання чи перебування або затримання відповідача, то

такий суд вважався компетентним розглядати й вирішувати відповідну кримінальну справу, за умови, що відповідач не був притягнутий до кримінальної відповідальності судом місця вчинення злочинного діяння. Однак, таку кримінальну справу передавали до суду за місцем вчинення злочину, якщо цього вимагав прокурор одного або другого судового округу, приватний обвинувач, субсидіарний обвинувач або підозрюваний / обвинувачений або хоча б один із них. Таку вимогу за аналогією з § 51 КПК 1873 р. можна було застосувати аж до моменту поставлення підозрюваного / обвинуваченого у процесуальний статус відповідача [49, с. 85]. Варто звернути увагу на те, що клопотання про передачу справи до суду за місцем вчинення кримінального правопорушення могло бути включено до обвинувального акту, оскільки причини такої передачі справи могли бути виявлені тільки у ході попереднього розслідування.

Окрім того, § 52 КПК 1873 р. мав на меті усунути деякі кримінально-процесуальні недоліки, які виникали внаслідок того, що у випадку, коли розслідування злочину проти ув'язненої особи закінчувалося до головного судового слухання, але вона обвинувачувалася в інших кримінально караних діяннях, то закон дозволяв розглядати інші кримінальні справи, щодо відповідної особи у місці, де вона перебувала під вартою. Але законодавець надав право як прокуратурі, так і підсудному вимагати розглянути кримінальну справу за місцем вчинення злочину [158, с. 150–151].

Отже, підсудність суду за місцем проживання або перебування обвинуваченого (*forum domicilii*), або суду за місцем затримання (*forum deprehensionis*) обґрунтовувалася тим, що суд за місцем вчинення кримінально-караного діяння, ще не розпочав кримінальне провадження у відповідній справі. Варто наголосити на тому, що у деяких кримінально-процесуальних актах діяла юрисдикція за місцем народження підозрюваного / обвинуваченого (*forum originis*). В австрійському КПК 1873 р. така юрисдикція не застосовувалася. Таким чином, використання такої підсудності було продиктовано виключно міркуваннями практичного характеру. Часто це навіть

було в інтересах обвинуваченого, коли суд, де він проживав або перебував проводив розгляд справи замість суду за місцем вчинення злочину. Переваги такої юрисдикції для кримінального судочинства виникали, зокрема у випадку несподіваного викриття та затримання злочинця за допомогою особи, котра могла дати найкращі показання та пояснення щодо злочину, навіть якщо підозрюваний розвинув злочинну діяльність, що включала декілька злочинів, або якщо з інших причин неможливо було встановити певне місце вчинення злочину [269, с. 113].

Відповідно до австрійського законодавства постійним місцем проживання особи було місце, де вона оселилася з наміром постійного проживання. Для осіб, які не мали постійного місця проживання, суд визнавав таке місце – місцем тимчасового перебування. Що стосувалося осіб, які вели мандрівний спосіб життя і через це не мали постійного місця перебування, таким місцем було тимчасове місце перебування, де вони були затриманими. Також, перебування хворого у лікарні чи у в'язниці через позбавлення волі у результаті відбування покарання не враховувалося як місце проживання [269, с. 113].

Юрисдикція місця затримання (*Betretung*) давало право відповідному суду здійснювати кримінальне провадження, у ході якого злочинець був випадково затриманий. Однак, термін «затримання» не був ідентичний терміну «арешт» (*Ergreifung*). Перший термін був більш загальним процесуальним поняттям і не обов'язково передбачав арешт, наприклад, несподіване виявлення місця знаходження злочинця було підставою для поширення юрисдикції відповідного суду, незалежно від арешту. Також злочинець міг бути затриманий не обов'язково через злочин, що був предметом відповідного кримінального провадження. Таким чином, за австрійським законодавством попереднє ув'язнення (арешт) – це було перше утримання особи, зроблене призначеною посадовою особою з метою кримінального переслідування. Судове ув'язнення не вимагалось у даному випадку [269, с. 113–114].

Суд, якому ставало вперше відомо про злочин, скоєний на території країв, представлених у Державній раді, повинен розглядати й вирішувати відповідну

кримінальну справу до тих пір, поки не будуть виявлені обставини, котрі, відповідно до положень § 51 і § 52 КПК 1873 р. встановлювали юрисдикцію іншого суду (§ 53) [49, с. 88]. Це було пов'язано з тим, що на практиці траплялися випадки, коли злочин скоєний невідомою особою виявлявся у місці, де він не був вчинений і були відсутні будь-які дані, які б вказували на місце злочину, наприклад, у річці було знайдено труп, що вже знаходився там упродовж тривалого часу або коли потерпіла особа не могла вказати на місце вчинення злочину [158, с. 151]. Як правило, юрисдикція такого суду була тимчасовою, оскільки у більшості випадків можна було встановити місце вчинення злочину, що звичайно означало негайну передачу кримінальної справи до компетентного суду відповідно до закону. Проте, були випадки, коли положення про юрисдикцію іншого суду встановлені у § 51 і § 52 КПК 1873 р. не були застосовані, то, у цьому випадку суд, що прийняв рішення на підставі § 63 залишався компетентним щодо розгляду й вирішення відповідної кримінальної справи [245, с. 171–172].

Відповідно до § 56 австрійського КПК 1873 р., якщо особа обвинувачувалася у вчиненні декількох злочинів або, якщо кілька осіб брали участь у вчиненні одного злочину, або якщо один із них також вчинив злочин у співучасті з іншими особами, то здійснювати кримінальне судочинство щодо всіх таких осіб й щодо всіх кримінально караних діянь повинен був єдиний суд і стосовно усіх кримінальних справ мав бути винесений один остаточний вирок. Розглядати й вирішувати таку справу повинен був один з уповноважених судів, котрий випередив інших. Однак, якщо хоча б одна кримінальна справа мала бути розглянутою присяжним судом, то юрисдикція даного суду була визначальною, щодо інших кримінальних справ, навіть за умови, що суд по іншій кримінальній справі мав перевагу в юрисдикції [235, с. 93–94]. Отже, вищевикладені положення свідчать про таку процесуальну категорію як зв'язок кримінальних справ (*forum connexitatis*), що мав місце у наступних випадках а) у випадку збігу кримінально караних діянь – суб'єктивний зв'язок (*forum connexitatis delictorum*); б) у випадку збігу співучасників у вчиненні

кримінально караних діянь – об’єктивний зв’язок (*forum connexitatis delinquentium*); в) у випадку конкуренції обидвох вищевказаних випадків, де один з учасників спільного злочину вчинив також злочин з іншими особами, т.зв. суб’єктивний та об’єктивний зв’язок [158, с. 153–154]. Якщо судовий розгляд здійснювався повторно, у випадку скасування Верховним судовим і касаційним трибуналом у Відні рішення суду присяжних, то справу, котра мала бути предметом повторного судового розгляду направляли через відповідний суд присяжних виключно через зв’язок у цій кримінальній справі із судом, що мав розглядати таку справу, а підстава юрисдикції суду присяжних уже відпадала [269, с. 119].

Компетентний суд відповідно до § 56 КПК 1873 р. для декількох спільних кримінальних справ мав право, за клопотанням або самостійно прийняти рішення, що за деякими кримінальними правопорушеннями або конкретними обвинуваченнями буде проведено кримінальне провадження, якщо це, як видавалося, запобігатиме процесуальній затримці та полегшувати провадження у справі або скоротить строк запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою для обвинуваченого [49, с. 93]. В будь-якому випадку прокурор був зобов’язаним негайно заявити, чи залишає він за собою право підтримувати державне обвинувачення проти обвинуваченого щодо інших злочинів. Якщо це траплялося, то розгляд справи щодо обвинуваченого мав бути продовжений й завершений без затримок; у протилежному випадку кримінальне переслідування могло відбутися тільки за тих умов, при яких відновлення судового розгляду здійснене до початку головного судового розгляду було допустимим. Якщо у такій заяві не згадувалося про злочин, котрий був предметом попереднього розслідування, обвинувачений мав право вимагати від прокурора (приватного обвинувача) у цьому відношенні висловити свою думку, оскільки, у протилежному випадку прокурор повинен був відмовитися від обвинувачення. Коли мова йшла про кримінальне переслідування, яке ініціювалося на прохання не тільки приватного обвинувача, то прокурор був зобов’язаним зробити відповідну заяву щодо цього (§ 57) [158, с. 154–155].

Здійснений аналіз § 57 КПК 1873 р., дає змогу дійти висновку, що, за загальним правилом, необхідно було призначати одночасний судовий розгляд для усіх пов'язаних між собою кримінальних справ. Однак, якщо були підстави виникнення процесуальної затримки або інші перешкоди для здійснення кримінального судочинства, то призначався окремий судовий розгляд по одній чи декільком справам, що перебували у зв'язку між собою або окреме проведення попереднього (досудового) розслідування, щодо деяких співучасників. Головна ідея у даному випадку полягала у тому, що розгляд усіх процесуальних питань в одному кримінальному провадженні виявлявся іноді складним та навіть неможливим для виконання. Поєднання різних кримінальних справ часто ставало причиною несправедливості, наприклад, у випадку утримання під арештом одного зі співучасників, котрий уже зізнався у скоєному, тільки із-за то, що розслідування інших злочинів, котрі до нього не мали відношення вимагали більш тривалого часу. Отже, у кожному окремому випадку вирішувалося, чи таке розділення або об'єднання кримінальних справ буде на практиці доцільним через спрощення кримінального провадження та чи скоротить невиправданий час утримання під вартою співучасників злочину [269, с. 120].

Якщо було прийнято рішення про те, що одна із кримінальних справ, що перебувала у зв'язку з іншими повинна була розглядатися судом окремо, або попереднє розслідування, щодо одного з обвинувачених повинно було проводитися також окремо, то можна було передати окрему кримінальну справу до того суду, який би був компетентним щодо розгляду такої справи відповідно до загальних правил юрисдикції встановленими у § 51–55, незалежно від збігу з іншими кримінальними справами (§ 58) [49, с. 96]. З порівняння двох § 57 та § 58 австрійського КПК 1873 р. виходить, що § 57 встановлював загальне правило, відповідно до якого у випадку збігу кримінальних справ кримінальне провадження мало відбутися одночасно у тому самому суді й остаточне рішення мало бути винесено, щодо всіх відповідних кримінальних справ. А § 58 був винятком із правила, який

представляв собою у той час нововведення стосовно кримінального провадження, яке сприяло спрощенню австрійського кримінального судочинства у цілому, а саме полегшувало перехід між попереднім й основним судовим розглядом. Так, відхилення від принципу єдності розслідування, в разі об'єднання декількох кримінальних справ обумовлювалося практичними міркуваннями, наприклад, особа, яка у співучасті з іншими вчинила злочин крадіжки у Відні, також підлягала кримінальній відповідальності за злочин крадіжки у співучасті який вона скоїла з іншими особами за рік раніше у Празі. У такому випадку суд у Празі, незалежно від об'єднання кримінальних справ розслідував крадіжку вчинену у Празі, а обвинувачений після винесення судового рішення у Відні направлявся до суду у Прагу відповідно до § 264 і § 265 австрійського КПК 1873 р. [269, с. 122].

Необхідно розглянути питання, що стосувалося спеціальної юрисдикції в австрійському кримінальному судочинстві. Так, відповідно до § 60 австрійського КПК 1873 р. кримінальне судочинство щодо осіб які, згідно із кримінальним законодавством підпадали під юрисдикцію військових судів, все ще зберігалось за військовими судами [49, с. 116]. Якщо, під час здійснення кримінального провадження судом встановлювалося, що обвинувачений підпадав під юрисдикцію військового трибуналу, то слухання у справі зупинялося й відповідна справа передавалася на розгляд військовому суду [39, с. 92]. Юрисдикція військових судів у кримінальних справах була визначена Законом від 20 травня 1869 р. № 78 «Про сферу діяльності військових судів» відповідно до § 1 військова юрисдикція, щодо кримінальних справ поширювалася на: 1) осіб, що перебували на активній службі постійної армії та флоту; 2) осіб, що перебували на військовому обліку або несли службу у військовій адміністрації; 3) особи, що знаходилися у військовому підрозділі, котрий перебував у стані війни або поза межами монархії або належали до екіпажу військового транспортного засобу; 4) військовополонені та заручники, що залишалися під військовим наглядом; 5) пірати [39, с. 92].

Також, відповідно до § 61 КПК 1873 р. іноземні послы й фактичний персонал посольства не підпадали під юрисдикцію австро-угорських судів. Обслуговуючий персонал послів іноземних держав в Австро-Угорщині, котрі водночас були суб'єктами держави до якої належав монарх або посол не підлягали кримінальній відповідальності в австрійських судах. Якщо, такі особи мали були притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення кримінально караного діяння, то органи державної влади Австро-Угорщини повинні були в залежності від обставин, установити особу обвинуваченого і негайно повідомити Канцелярію Верховного маршала з метою подальшого повідомлення іноземного монарха або посла про передачу обвинуваченого [39, с. 97]. Таким чином, дипломатичні представники іноземних держав були виключені з-під юрисдикції австро-угорських судів на підставі норм міжнародного права (екстратериторіальність). Проте, закон помилково включав таких осіб до числа тих, які підпадали під юрисдикцію спеціальних судів, оскільки вони взагалі були виключеними із юрисдикції національних судів. Зрештою, таке положення відповідних осіб не було абсолютним, бо у всіх випадках, коли такі особи вчиняли злочини проти встановленого порядку держави, громадянами якої вони були, відповідна держава притягала їх до кримінальної відповідальності незалежно від привілеїв встановлених міжнародним правом. Консули іноземних держав та персонал консульства не користувалися правом виключення та підпадали під дію австрійського законодавства й австрійської системи судочинства, незалежно від своєї національності [158, с. 167].

Надзвичайна юрисдикція виникала у випадку здійснення права делегування (*forum delegationis*). Так, відповідно до § 62 австрійського КПК 1873 р. Судовий Трибунал другої інстанції, заслухавши висновки старшого державного прокурора, мав право виключно із причин суспільної безпеки або з інших важливих причин передавати кримінальні справи до компетентного суду або іншому суду того ж рівня у своєму судовому окрузі [49, с. 125]. Аналогічне право мав також Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні на всіх

територіях держави, представлених у Державній раді. Проти постанови Трибуналу другої інстанції щодо делегування кримінальної справи іншому суду відповідно до положення § 62 обвинувач та обвинувачений мав право подати скаргу до Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні. Відповідну скаргу потрібно було подати до суду першої інстанції упродовж трьох днів після оголошення рішення таким судом (§ 63) [49, с. 126]. Відповідно до закону право делегування кримінальних справ іншим судам застосовувалося тільки з міркувань громадської безпеки або інших важливих причин. У порівнянні з австрійським КПК 1853 р. у § 49 наводилися інші причини, такі як: прискорення судочинства, уникнення непотрібних витрат, відсутність достатньої кількості в'язниць, упередження суду [38, арк. 30]. Обставини, що загрожували громадській безпеці, виникали у випадку, якщо місцеві відносини порушували громадський порядок, якщо погрозами намагалися вплинути на суддів (погрози, щодо суддів присяжних) й т.д. Під іншими важливими підставами необхідно було розуміти головним чином юридичну чи фактичну перешкоди для компетентного суду, що здійснював кримінальне судочинство у певній справі. Правова перешкода виникала у випадку, коли наслідком виключення або вилучення осіб, що брали участь у кримінальному судочинстві суд не мав право на законних підставах продовжувати розглядати справу. Фактична перешкода – у разі стихійних лих, переповнення в'язниць, уникнення надмірних витрат та ін. Делегування кримінальної справи могло відбутися на всіх стадіях кримінального судочинства. Суд, який здійснював делегування справи, повинен був заслухати прокурора, навіть у випадку якщо таке делегування здійснювалося через Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні, хоча § 63 КПК 1873 р. чітко такого не передбачав [158, с. 164]. Ще однією важливою нормою, було те, що скарга у Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні подана стороною обвинувачення (державним прокурором, приватним або субсидіарним обвинувачем) або обвинуваченим (упродовж трьох днів) мала призупиняючу дію, однак не перешкоджала компетентному суду здійснювати необхідні процесуальні дії для початку

розслідування й збирання доказів і зокрема всіх стадій розслідування, в яких могла виникнути небезпека процесуальної затримки [245, с. 198].

Австрійський КПК 1873 р. регулював також питання, які виникали під час спорів щодо юрисдикції судів. Відповідно до § 64 якщо виникав спір про юрисдикцію між повітовими судами, що підпорядковувалися суду першої інстанції, то спір вирішувався Палатою Ради суду першої інстанції. Якщо між двома судами першої інстанції виникала суперечка про юрисдикцію або між двома судами, що підпадали під їх підпорядкування, то це спір вирішувався судом другої інстанції. Спір про юрисдикцію між судами, що не підлягали підпорядкуванню суду другої інстанції або між двома судами другої інстанції вирішував Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні. Такі рішення виносилися тільки, після заслухання прокурора і проти них не застосовувалися жодні правові засоби захисту. Крім того, кожний із судів, що знаходився у спорі про юрисдикцію, повинен був у своєму окрузі вчинити дії, необхідні для ініціювання розслідування та встановлення обставин справи, зокрема, для здійснення невідкладних слідчих дій, в яких могла виникнути небезпека затримки [49, с. 127]. Варто зазначити, що за КПК України спори про підсудність між судами не допускаються.

Потрібно уточнити, що у випадку колізії юрисдикцій не існувало окремого правового засобу захисту проти рішень, прийнятих відповідно до § 64: юрисдикція суду могла бути оскаржена тільки у випадку заперечення проти обвинувального акту (§ 208) або у випадку порушення закону за допомогою подачі апеляції, щодо такого судового рішення (§ 468).

Юрисдикційний спір між двома або більше судами міг бути двох типів: або кілька судів визнавали свою юрисдикцію, і кожен з них здійснював судочинство по відповідній справі, так що існувала колізія процесуальних діянь між такими судами (т.зв. позитивний спір щодо компетенції), або жоден з судів не визнавав своєї юрисдикції й жоден суд не розпочинав кримінальне провадження по відповідній справі (т.зв. негативний спір щодо компетенції) [157, с. 146–147]. У результаті виникнення таких спорів, подібно до німецького

законодавства австрійський КПК 1873 р. прийняв відповідні положення, що юрисдикційні спори, котрі виникали між окремими судами підлягали вирішенню вищим судовим органом у системі кримінального судочинства. У будь-якому випадку, кожен суд був зобов'язаним вчиняти відповідні діяння на всіх стадіях кримінального провадження, що підпадали під його юрисдикцію, а відсутність компетенції суду вважалось підставою недійсності судового розгляду й вироку. Обвинувачений також мав право подати скаргу щодо некомпетентного суду під час здійснення досудового слідства або під час стадії поставлення про обвинувачення (у стан оскарження), після того як було здійснено судом поставлення про обвинувачення компетенція суду, покликаного здійснювати головний судовий розгляд не могла оспорюватися [158, с. 168–169].

Приписи § 64 КПК 1873 р. не застосовувалися до спорів про компетенцію між цивільними та військовими судами (Вирок суду від 17 жовтня 1894 р., 12145 № 1817). Якщо виникав спір про юрисдикції для здійснення кримінального провадження щодо злочинного діяння між двома державними прокурорами, то рішення по такому спору приймав вищестоящий орган прокуратури (§ 30). У цьому випадку суди не призначалися для розгляду спору між прокурорами щодо негативного спору про юрисдикцію, бо таке питання відносилось до їх внутрішньої компетенції встановленої законом [269, с. 135].

Австрійський КПК 1873 р. містив положення, що регулювали повноваження суду, що здійснював кримінальне судочинство у справі, яка не належить до його підсудності (некомпетентний суд). Так, відповідно до § 65 всі суди, включаючи суд до підсудності якого не належала відповідна кримінальна справа в окрузі котрих виявлялися ознаки злочину або кримінального правопорушення, були зобов'язаними, здійснювати всі необхідні процесуальні діяння, які могли служити для встановлення фактичних обставин справи або затримання підозрюваної особи якщо існувала небезпека затримки їх проведення. Проте, такі суди повинні були негайно повідомити про це суди до підсудності яких належала відповідна кримінальна справа або прокуратуру та

надіслати їм матеріали по справі, котру вони ініціювали. Суттєвим було те, що слідчі дії, вчинені судами до підсудності яких не належала відповідна кримінальна справа, крім діянь вказаних у § 65, не були самі по собі недійсними, за умови, що вони застосовувалися тільки до попереднього слідства, суд до підсудності якого належала відповідна кримінальна справа вирішував, чи потрібно було провести повторне розслідування чи доповнити уже проведене (§ 66) [49, с. 129]. Отже, навіть у випадку, коли суд до підсудності якого не належала відповідна кримінальна справа проводив розслідування такої справи, оскільки він вважав себе законним (компетентним), не було ніяких підстав заявляти, що такі процесуальні діяння були недійсними, а практика кримінального судочинства вимагала визнання таких діянь дійсними, бо за певних обставин повторення одних і тих самих процесуальних дій було неможливим. Однак, якщо повторення таких дій було можливим і вчинені дії вважалися необґрунтованими, суд до підсудності якого відносилася відповідна кримінальна справа, мав право повторити такі процесуальні дії та доповнити їх.

Таким чином, положення § 64 і § 65 стосувалися правових наслідків щодо територіальної (місцевої) юрисдикції, яку необхідно відрізнити від предметної юрисдикції (§ 450, 261, 458, п. 6 § 281, п. 3 § 468 КПК 1873 р.) [49, с. 128]. Правомірність слідчих дій, вчинених судом до підсудності якого не належала відповідна кримінальна справа, також поширювалася на ті дії, котрі були вчинені на підставі заяви про доповнення кримінального розслідування (§ 112) або були вчинені внаслідок запиту сторін у підготовчому провадженні (§ 224), в обох випадках такі дії вважалися слідчими діями. Проте, процесуальні дії, пов'язані з головним судовим розглядом та дії прийняті некомпетентним судом вважалися недійсними [269, с. 135]. Отримані результати свідчать про те, що із § 66 КПК 1873 р. тільки слідчі дії (§ 89, 61, 54 КК 1852 р.) визнавалися правосильними, навіть, якщо такі дії були вчинені некомпетентним суддею, але дії вчинені на головному судовому слуханні вважалися недійсними.

Австрійський КПК 1873 р. містив положення про витрати у кримінальному судочинстві, що закріплювалися у п'ятнадцятьох параграфах XXII розділу під назвою «Витрати по кримінальним справам». Так, відповідно до § 380 усі дії у кримінальних справах, незалежно від того яким органом влади вони приймалися й усі пов'язані з розслідуванням дії сторін у кримінальній справі звільнялися від сплати податку та поштового збору [49, с. 511].

До витрат на кримінальне судочинство, які могли бути покладені на обвинуваченого відносилися: 1) витрати на доставлення, виклик та кур'єрські послуги; 2) витрати на виклик, охорону (супроводження) й транспортування відповідача або інших осіб; 3) витрати на гонорари свідків, експертів, перекладачів; 4) витрати на гонорари адвокатів та інших представників сторін; 5) витрати на утримання обвинуваченого під вартою; 6) витрати на проїзд та оплату праці судових осіб та прокурорів, а також витрати на проїзд присяжних суддів; 7) витрати на виконання судового рішення. Такі витрати, за виключенням гонорарів, вказаних у п. 4 оплачувалися державою при умові відшкодування відповідних витрат, передбачених § 389–391 [49, с. 532–534].

Відповідно до ст. 120–123 КПК України обвинувачений (засуджений), зобов'язаний відшкодувати такі процесуальні витрати, як: витрати на правову допомогу, витрати, пов'язані із прибуттям до місця досудового розслідування або судового провадження, та витрати, пов'язані із залученням потерпілих, свідків, спеціалістів, перекладачів та експертів (за умови, що клопотання про їх залучення подане стороною захисту) [151, с. 136]. Як бачимо, перелік видів витрат за австрійським КПК 1873 р. значно ширший ніж перелік за КПК України. Адже до процесуальних витрат, як вказує Н. Поліщак, варто віднести лише ті матеріальні витрати, які мають компенсаційний характер, тобто лише ті, які відшкодовуються (компенсуються) певним учасникам кримінального провадження коштом державного бюджету або коштом осіб, які визнані винуватими у вчиненні кримінального правопорушення. Власне, про процесуальні витрати, які мають компенсаційний характер, ідеться в ст. 118 КПК України. У зв'язку із цим, до процесуальних витрат не можуть бути

віднесені витрати на утримання органів досудового розслідування, прокуратури, судів, їх матеріально-технічне оснащення та експлуатацію службових приміщень, канцелярські, поштові та транспортні витрати, пов'язані з кримінальним провадженням, витрати на відрядження працівників органів досудового розслідування, прокуратури та суду, витрати на розшук підозрюваного [151, с. 32]. Це свідчить про те, що норми чинного кримінального процесуального законодавства значно сприятливіші для обвинуваченого (засудженого), але не позбавлено прогалин, наприклад відсутні положення про встановлення максимально можливого розміру компенсації, щодо відшкодування витрат обвинуваченим, засудженим на правову допомогу потерпілому [151, с. 173].

Для свідків, що отримували щоденну або щотижневу заробітну платню, відлучення від роботи навіть на кілька годин спричиняло втрату доходу. Тому, суд, який їх заслуховував, брав до уваги всі обставини справи і надавав на прохання компенсацію не тільки за витрати, що були необхідні для проїзду до суду і назад, а й компенсацію втрачених доходів. Іншим свідкам на вимогу могла бути надана лише фіксована винагорода за необхідні витрати для проїзду та перебування на місце допиту у випадку, коли місце допиту від їхнього звичайного місця проживання знаходилося на відстані понад дві милі (чотири години). Відповідні виплати здійснювалися відразу після допиту або якщо це неможливо було зробити негайно без присутності свідків, суд повинен був направити відповідні кошти їм у найкоротший термін і безоплатно. Під час виклику до суду, свідкам необхідно було нагадати, що компенсації котру вони мали право отримати на підставі втрати доходу, можна було витребувати не пізніше ніж через 24 години після допиту. Приватний обвинувач не мав права вимагати компенсацію, яку отримували свідки. Вищенаведені положення застосовувалося до приватного обвинувача тільки тоді, коли його викликали в якості свідка. Витрати військовослужбовців, що перебували на активній службі, котрі виступали в якості свідків у кримінальному суді за межами їх постійного місця перебування, визначалися спеціальними правилами (§ 83) [49, с. 147].

Постійно діючі експерти, які призначалися судом отримували за це винагороду і мали також право вимагати відшкодування понесених й належним чином обґрунтованих витрат для надання експертного звіту [13, арк. 2]. Інші експерти також мали право на компенсацію за витрачений час та винагороду за виконану роботу. За умови, що винагорода не була виплачена експертові вчасно, він мав право вимагати отримання коштів за проведену роботу упродовж восьми денного терміну після видачі висновку, що мало бути зазначено експертом у виклику. Заробітна плата визначалася на основі тарифів встановлених законом за здійснення експертної діяльності, а якщо, діяльність експерта не могла бути визначена за відповідним тарифом, то суд вирішував це на власний розсуд, з урахуванням потрачених зусиль та якості роботи, або тарифної оплати за аналогічну діяльність. Визначення винагороди та платіжного доручення здійснювалося судом першої інстанції. Зарплата виплачувалася експерту у найкоротший термін після подання експертного висновку або надсилалася безкоштовно. Попри те, що в чинних нормативних актах не було конкретно передбачено розмір оплати експертних послуг, платня повинна була становити від одного до п'яти австрійських злотих, а якщо були потрібні спеціальні наукові, технічні або художні знання чи навички, то винагорода встановлювалася у розмірі від двох до двадцяти австрійських злотих. Вища винагорода, ніж зазначена сума, могла бути виплаченою тільки за дозволом Вищого крайового суду (§ 384) [269, с. 621].

Відповідно до § 385 КПК 1873 р. перекладач отримував п'ятдесят центів за усний переклад документу іноземною мовою, а за письмовий переклад – два австрійські злоті за кожен аркуш. У виняткових випадках, якщо переклад супроводжувався особливими труднощами, то винагорода могла бути збільшена судом вдвічі. Перекладачеві, який був викликаний на судові засідання виплачувалося два злотих за кожну половину дня роботи і якщо він самостійно писав протокол – три злотих. Якщо посадові особи або присяжні перекладачі, котрі працювали на постійній основі й отримували за це заробітну платню викликалися судом для виконання відповідних обов'язків, то така

робота виконувалася безоплатною. Але вони мали право вимагати відшкодування витрат понесених у грошовій формі [49, с. 526]. Так, у § 386 вказувалося, що експерти та перекладачі, якщо вони здійснювали вищезазначені види діяльності, крім місця свого звичайного проживання, мають отримувати компенсацію на проїзд та проживання, особливо експерти та перекладачі, що перебували на державній службі відповідно до закону [49, с. 526].

Витрати на забезпечення обвинуваченого під час попереднього ув'язнення включали: витрати на харчування, опалення, освітлення, постільну білизну та одяг, а також будь-які витрати, пов'язані із хворобою або пологами. Витрати на виконання кримінального покарання, котрі засуджений повинен відшкодувати, включали не тільки, те, що було витрачено на утримання відповідно до § 387, але й частку у витратах на охорону та управління закладом ув'язнення, які покладалися на кожного засудженого. Розрахунок таких витрат регулювалося спеціальними правилами. Вартість виконання будь-якого іншого покарання визначалося у кожному окремому випадку (§ 388). Потрібно вказати, що сума витрат на задоволення потреб, для тих осіб що їх отримували, що застосовувалася у період 1870–1874 рр. для кожного засудженого у Галичині становила 19 центів відповідно до Розпорядження Міністерства юстиції від 3 листопада 1869 р. № 166 [50, с. 249–250].

Якщо обвинуваченого визнавали винним у скоєному кримінально-каранному діянні, то у вирокі суду зазначалося, що він також повинен був відшкодувати *витрати на кримінальне судочинство*. Однак, якщо кримінальне провадження стосувалося декількох злочинних діянь, суд, наскільки це було можливим, виключав відшкодування витрат, пов'язаних із тими діями, за які відповідач не був визнаний винним. Варто зазначити, що за сучасним кримінально-процесуальним законодавством України, як видається, вирішуючи питання про розподіл кримінально-процесуальних витрат між кількома засудженими, потрібно враховувати не тільки ступінь вини кожного з них у вчиненні злочину, а й винність чи причетність кожного з них до виникнення

того чи іншого виду кримінально-процесуальних витрат [144, с. 144] та майнового стану кожного із засуджених [79, с. 309]. Остання умова також врахована й в австрійському КПК 1873 р.

Такий обов'язок відшкодувати витрати поширювався тільки на особу, засуджену на законних підставах і якщо така особа помирала після набрання судового рішення законної сили, то відшкодування стягувалися із його спадщини. Положення кодексу не покладали здійснювати відшкодування третіми особами, котрі згідно із законом або згідно з взятими на себе зобов'язаннями, несли відповідальність за майно спадкодавця (§ 389) [49, с. 529]. За умови, що кримінальне судочинство не закінчувалося засудженням обвинуваченого, держава покривала усі витрати самостійно. Аналогічні положення використовуються також й у сучасному законодавстві України, відповідно до якого, в разі постановлення виправдувального вироку процесуальні витрати бере на себе держава [151, с. 38]. Проте, якщо провадження було розпочате за клопотанням приватного обвинувача відповідно до § 48 КПК 1873 р., то така особа повинна була компенсувати усі витрати, понесені внаслідок здійснення кримінального судочинства [49, с. 80].

Особливі витрати, які виникали у результаті застосування звичайного засобу правового захисту або запиту на перегляд кримінального провадження, несла та особа, котра використала апеляцію або зробила запит, за умови, що перша процесуальна дія була безуспішною або друга була відхилена. Прокуратура не відшкодовувала витрати пов'язані зі кримінальним судочинством. Якщо кримінальне провадження ініціювалося на підставі завідомо неправдивого повідомлення, інформатор повинен був відшкодувати понесені витрати. Варто погодитися із думкою тогочасного науковця Й. Міттербахера, котрий вказував, що: «держава покривала усі витрати зроблені прокурором у кримінальній справі, якщо прокурор не виступав як заступник потерпілої сторони, а виступав від імені держави як публічний обвинувач» [245, с. 668]. Також, науковець вказав, що: «у § 389 і § 390 КПК 1873 р. встановив ті принципи, згідно з якими відповідальність за понесені

витрати повинна була оцінюватися як вартість кримінального провадження» [245, с. 863]. На нашу думку, позитивними були положення кодексу, що встановлювали умову, за якої вартість відшкодування витрат на кримінальне провадження, яке стягувалося з обвинуваченого не загрожувало його спроможності забезпечити себе й свою сім'ю продуктами харчування або виконанню обов'язків, що випливали із зобов'язання відшкодувати заподіяну шкоду спричинену злочином або іншими зобов'язаннями [49, с. 529].

В австрійському кримінальному судочинстві, кожен хто використовував представника, зазвичай оплачував витрати, понесені за відповідне представництво, навіть якщо такий представник призначався йому державою. Якщо інтереси підсудного захищав представник для бідних верств населення, то на прохання відповідача йому компенсували необхідні витрати коштом державного бюджету. Відповідно до ч. 1 ст. 120 КПК України витрати на правову допомогу, пов'язані з оплатою допомоги захисника, покладаються на підозрюваного, обвинуваченого. Однак за ч. 3 цієї ж статті допомога захисника, залученого для здійснення захисту за призначенням у випадках, передбачених КПК України та/або законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги, надається коштом Державного бюджету України та є безоплатною для підозрюваного, обвинуваченого. Граничний розмір компенсації витрат на правову допомогу встановлюється законодавством [151, с. 136]. Таким чином, відповідні положення австрійського КПК 1873 р. у частині положень про витрати на правову допомогу заклали прогресивні засади для розвитку кримінального процесу.

У тих випадках, коли зобов'язання повернути витрати на кримінальне провадження покладалося на обвинуваченого, приватного обвинувача, цивільну сторону (§ 48) або на особу, котра подала завідомо безпідставне повідомлення про злочин, вони також відшкодовували витрати на захист та представництво (§ 393) [49, с. 536]. Суддя К. Ангерман відзначав про те, що оскарження рішення щодо витрат на юридичне представництво не підлягало розгляду Верховним судовим і касаційним трибуналом у Відні, а воно завжди мало бути

вирішено в апеляційному суді. Якщо представник сторони у кримінальному провадженні отримував винагороду, то така винагорода визначалася у випадку, коли обвинувачений, приватний обвинувач або приватна особа самостійно обирала його, а також коли представник був призначений судом. Така винагорода залишалася на самостійне врегулювання між представником та особою, що була зобов'язана сплатити її. Ю. Макаревич вказав у своєму коментарі до австрійського КПК 1873 р., що: «подібні положення містилися у § 16 Закону про адвокатуру (*Advokatenordnung*) від 6 липня 1868 р., де зазначалося, що адвокат кожного разу мав право витребувати певну суму винагороди. Таким чином, угода про визначення винагороди між адвокатом і особою, інтереси якої він мав представляти, могла бути здійснена заздалегідь або в ході кримінального провадження» [235, с. 537].

Згідно з § 395 КПК 1873 р. якщо між стороною та її представником не існувало угоди про винагороду, то кожна сторона мала право звернутися до суду першої інстанції з проханням визначити розмір такої винагороди, незалежно від того чи було таке представництво здійснене на попередньому судовому розгляді або на головному судовому розгляді або для складення та подання апеляцій чи скарг [49, с. 537]. При такому проханні суд заслуховував протилежну сторону. Окрім того, встановлюючи відповідну винагороду за представництво інтересів, суд не був обмежений певною сумою, а враховував те, що дійсно заслуговував представник, тобто, враховував витрачений час представником, обсяг виконаних робіт та понесені витрати на отримання доказів у справі й саме представництво. Кодекс передбачав, що обидві сторони мали право подати скаргу щодо оцінки винагороди представнику призначеної судом першої інстанції упродовж чотирнадцяти днів з дати винесення такої постанови до суду другої інстанції, котрий виносив остаточне рішення.

Виходячи із вищевказаного, ми можемо зробити висновок про те, що за витрати на представництво у кримінальному судочинстві покладалося на особу котра використовувала допомогу відповідних осіб, навіть враховуючи те, що сторона самостійно призначала адвоката або інших осіб, що представляли

інтереси у кримінальному провадженні або суд призначав таких осіб самостійно, а в останньому випадку, чи відбулося таке призначення на прохання особи або за ініціативою суду. Також, державні прокурори не могли бути зобов'язаними до відшкодування витрат у кримінальному судочинстві. Сторона у кримінальному судочинстві зобов'язана була відшкодовувати витрати на представництво або захист, навіть за умови, що договір між представником та іншою стороною не був укладеним, сторона могла вимагати, щоб суд прийняв рішення тільки в обсязі таких витрат. Проти рішення повітового суду, щодо витрат на представництво можна було подати скаргу в суд першої інстанції упродовж трьох днів [269, с. 629–630].

Висновки до Розділу 2:

Кодифікаційні процеси у сфері кримінального права в Австрії відбувалися з врахуванням європейських тенденцій розвитку права, політичної ситуації та досягненнями юридичної науки. Зміни відбувалися в напрямку лібералізації, поступової відмови від становості у судочинстві й інквізиційного процесу.

Революція 1848–1849 рр. дала поштовх поступовому перегляду положень діючого кримінального та кримінально-процесуального законодавства Австрійської імперії, яке затягнулося в часі майже на два десятиліття. Прийняття кримінально-процесуальних кодексів 1850 і 1853 рр. не розв'язало проблеми, оскільки потреба ухвалення нового кримінально-процесуального кодексу зумовлювалася недосконалістю окремих положень попередніх кодексів та необхідністю уніфікації чинних законодавчих приписів відповідно до потреб соціально-економічного та політичного розвитку. Побудова прогресивної системи судоустрою у середині XIX ст. в імперії, зокрема в Галичині, також сприяла удосконаленню кримінального процесу, продемонструвавши всі недоліки попередніх напрацювань, що зберігали низку середньовічних стереотипів.

Робота над новим кримінально-процесуальним кодексом перебувала у безпосередній залежності від політичної ситуації в імперії Габсбургів. Переломним у цьому відношенні стали конституційні зміни 1867 р. та лібералізація чинних норм кримінального права. Ліберальні ідеї вплинули на поширення змішаного кримінального процесу. Відтак в австрійському кримінальному законодавстві було встановлено рівність громадян перед законом, проголошено низку демократичних свобод.

Таким чином, кодифікація кримінально-процесуального права в монархії Габсбургів мала еволюційний характер, що можна вважати цілком закономірним процесом вдосконалення, уніфікації й систематизації чинних правових норм. Ухвалення у 1873 р. нового кримінально-процесуального кодексу (кодексу Гласера) стало підсумковим етапом в контексті реформування судової та правової систем Австрії та Австро-Угорщини. Новий кодекс

впровадив доказовий процес в рамках публічного й незалежного судового розгляду. Такий підхід дозволив використовувати норми кодексу 1873 р. і новим незалежним державам, котрі постали 1918 р. після розпаду імперії Габсбургів.

КПК 1873 р., що діяв зокрема і в Галичині, базувався на нових принципах судочинства, зокрема: дотримання законності (сторони зобов'язувалися неухильно дотримуватися норм чинного на той час законодавства); рівності перед законом і судом; презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини; забезпечення права на захист; доступу до правосуддя; змагальності сторін та свободи в поданні ними суду своїх доказів; безпосередності дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічності; гласності й відкритості судового провадження.

Кодекс 1873 р. передбачав рівність громадян перед законом і судом – не могло бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених законодавством. Гарантування поваги до людської гідності, прав і свобод кожної особи, заборона катувати особу з метою отримання зізнання та будь-якого нелюдського поводження, свідчило про остаточний відхід від застарілих підходів, які використовувалися у Терезіані 1768 р., Францішкані 1803 р. чи кодексах 1850 і 1853 рр.

Австрійське кримінальне судочинство розпочиналося тільки за скаргою сторони процесу (тобто мало скарговий характер), а суддя лише обмежувався внесенням скарги уповноваженого на те обвинувача – публічного чи приватного. Кримінальна юрисдикція у Галичині здійснювалася різними типами судів – згідно з чинним на той час законодавством – повітовими (розглядали менш складні кримінальні справи), крайовими / окружними судами, та судом присяжних (антидержавні виступи, повстання тощо) – і кожен з цих судів розглядав певне коло кримінально караних діянь для винесення відповідного судового рішення. Підсудність суду визначалася за місцем проживання чи перебування обвинуваченого, або суду за місцем затримання.

Завдяки впровадженню в дію КПК 1873 р. було врегульовано питання експертної оцінки доказів, участі прокуратури й адвокатури у здійсненні судочинства. Особлива увага приділялася формуванню доказової бази у кримінальних провадженнях, зокрема показам свідків. Кримінально-процесуальні витрати покладалися на обвинуваченого, котрого визнавали винним у скоєному кримінально-карного діяння.

РОЗДІЛ 3.

СУДОВИЙ РОЗГЛЯД ЯК ОСНОВНА СТАДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У ГАЛИЧИНІ ЗА АВСТРІЙСЬКИМ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИМ КОДЕКСОМ 1873 р.

3.1. Подання скарги та підготовка кримінальних справ до судового розгляду

Характерною особливістю європейського модерного кримінального процесу ХІХ ст. стало розмежування власне функції судочинства від збору доказової бази. Інквізиційний процес, який застосовувався у Галичині декілька століть поспіль, передбачав за суддею подвійну роль – збирати доказовий матеріал і судити обвинуваченого на цій підставі. Модерний кримінальний процес передавав функцію збору доказів сторонам процесу, а суддя лише вільно оцінював зібрані й подані докази [72]. Саме необхідність збору доказового матеріалу і його оцінка для здійснення судочинства визначала наявність двох етапів судового розгляду: попередню підготовку (*підготовче справування*) і головний судовий розгляд (*розправу*) [274].

За австрійським КПК 1873 р. основною стадією кримінального судочинства була судова розправа, тобто судовий розгляд. Початку розгляду кримінальної справи згідно з австрійським КПК 1873 р. передувало повідомлення про вчинення злочину та *подання скарги (заяви)* (§ 2) [49, с. 16]. Таке повідомлення мав право зробити безпосередньо потерпілий чи його уповноважений заступник (приватна скарга) або ж представник державної влади (прокурор), за діяння, що були предметом публічного обвинувачення. Предметом приватного обвинувачення були такі кримінально-карані діяння як: крадіжки, правопорушення проти честі, свобода пересування, таємниці листування, авторських прав, інтелектуальної власності, патентного права і т.п. Для порушення справи приватного обвинувачення вистачало вказати лише на факт вчинення злочину й висловити бажання покарати злочинця [174, с. 420].

За чинним КПК України підставами (критеріями) віднесення певної групи суспільно небезпечних діянь до категорії справ приватного обвинувачення є: 1) їх відносно невисока суспільна небезпека; 2) специфіка безпосереднього об'єкта злочину (шкода заподіюється винятково інтересам приватної особи). Додатковими підставами є: 1) небажання держави втручатися в інтимні питання приватного життя осіб, що може завдати їм суттєвої шкоди; 2) необхідність врахування думки постраждалого для правильної кримінально-правової кваліфікації [139, с. 257]. За австрійським КПК 1873 р. критерії віднесення певної групи суспільно небезпечних діянь до категорії справ приватного обвинувачення були аналогічними.

До предмета державного обвинувачення належали діяння, які загрожували суспільній безпеці. Варто відзначити, що до таких правопорушень австрійське законодавство відносило, зокрема, словесну образу честі й гідності імператора, армії та флоту, державних урядників, релігії. У фондах Центрального державного історичного архіву України у м. Львова міститься низка подібних справ, порушених прокуратурою проти мешканців населених пунктів Галичини, звинувачених у зазначених вище правопорушеннях [9, арк. 1–4].

Особа, яка не досягла повноліття могла звертатися зі скаргою до суду тільки через свого законного представника. Від імені дружини після отримання попередньої згоди дозволялося виступати зі скаргою і її чоловікові. Скарга, як і передбачало законодавство, подавалася до того суду, в окрузі якого було вчинено злочин (§ 51) [49, с. 85].

Австрійський КПК 1873 р. встановлював чіткі терміни подання скарги – не пізніше шести тижнів з часу скоєння злочину. Згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції від 28 лютого 1879 р. саме дата скоєння злочину, а не дата, коли стало відомо про нього, вважалася вихідною точкою у встановленні граничних термінів [49, с. 19]. Прокурор був зобов'язаний ознайомитися з усіма повідомленнями щодо злочинів, у т.ч. анонімними. Якщо ж прокуророві стало відомо про вчинення злочину з чуток, він зобов'язувався провести допит осіб, які фігурували в тих розмовах (за потреби мав право вдатися до допомоги

правоохоронних органів, щоби переконатися у правдивості чи неправдивості таких чуток) (§ 87) [269, с. 169–170]. Прокурор також володів правом звертатися до суду щодо початку попереднього судового слідства у справі, клопотати про проведення обшуку будинку тощо. Варто наголосити, що у даному контексті дослідники-правознавці відзначають не чіткий розподіл компетенції між слідчим суддею і прокурором [224, с. 73]. Якщо прокурор, котрий ознайомився із донесенням про злочин, знаходив достатньо підстав, то робив подання до суду про початок вступного / попереднього слідства (*Voruntersuchung*) [49, с. 165]. Цьому поняттю в чинному КПК України відповідає термін *досудове слідство* – форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів [122].

Впровадження попереднього слідства у процес, яке передувало головному слідству, стало нововведенням австрійського КПК 1873 р. [200, с. 246]. Після проведення попереднього слідства слідчий суддя передавав справу до суду. Слідчий суддя (*Untersuchungsrichter*) – це суддя, до повноважень якого належали здійснення в порядку, передбаченому законодавством, судового контролю за дотриманням прав й інтересів осіб у кримінальному провадженні. За КПК 1853 р. його повноваження були достатньо широкими (організація і координація слідства), тоді як за кодексом 1873 р. – звужені й частково передані прокуророві [200, с. 265]. Австрійський КПК 1873 р. визначав терміни подачі справи до суду – в межах місяця, а якщо справа була дуже важливою, то і швидше (§ 94) [49, с. 171].

Слідчий суддя проводив попереднє слідство й видавав рішення про припинення або закриття розслідування [288, с. 18], хоча з деяким обмеженнями. Так, з одного боку, слідчий суддя мав право самостійно закрити слідство якщо було зібрано достатньо підстав для подання обвинувального вироку прокурором проти підозрюваного (§ 111). З другого боку, рішення про припинення розслідування, якщо воно не давало підстав для пред'явлення обвинувачення приймалося слідчим суддею на прохання або за згодою

прокурора або за відсутності такої згоди, за погодженням Палати Ради (§ 109) [236, с. 271-294].

Підготовчі приготування були в інтересах обох сторін, оскільки давали можливість предметно підготуватися до головного розгляду [224, с. 74]. Підготовчий етап починався з відкриттям кримінальної справи, а завершувався ухвалою суду про початок судового розгляду (*головного судочинства*). Цей етап містив такі стадії: 1) допит (*дізнання*); 2) слідство; 3) внесення акту обвинувачення [156, с. 55]. Обвинувачення – це твердження про вчинення певною особою діяння, що підпадало під кримінальну відповідальність і було висунуте в порядку, встановленим чинним на той час законодавством.

Завдання допиту (*дізнання*) полягало у з'ясуванні, чи дійсно вчинено злочин, кого можна в ньому запідозрити та чи є достатньо підстав, щоби обвинувач мав право домагатися судочинства [156, с. 56]. Як демонструє практика, допитувати могли підозрюваного, потерпілого, свідків. Засоби допиту полягали у 1) розпитуванні підозрюваних й осіб, котрі могли що-небудь знати про злочин або злочинця; 2) збиранні необхідних відомостей про підозрюваного, з'ясування мотивів його дій, ставлення до потерпілого, його характеру і поведінки; 3) проведенні розслідування й інших дій, які виникають із суті допиту. Всебічність та об'єктивність вважалися основними вимогами до органів, які проводили допит [259, с. 402].

Для прикладу наведемо витяг з протоколу допиту Івана Франка у 1877 р. Отже, у першій частині протоколу зазначалося таке: «Протокол допиту обвинуваченого Івана Франка, складений 21 червня 1877 р. ц.-к.* кримінальним Крайовим судом у Львові. Присутні: слідчий суддя, протоколіст під присягою. Початок о 4 годині пополудні. Після попередження обвинуваченого згідно з § 174 Кримінального процесу, щоб на питання, які йому ставитимуть, відповідав рішуче, виразно й згідно з правдою, приступлено до допиту». Далі обвинувачений розповідав свою біографію, а наприкінці наголошував, що «до судової відповідальності не притягувався». Після з'ясування причини допиту,

* Цісарський та королівський позначало спільні органи влади та державні установи обох частин Австро-Угорської імперії.

суддя поставив І. Франку декілька запитань щодо пропаганди лівих ідей, зокрема щодо листування з іншим українським громадським діячем – Михайлом Драгомановим. Обвинуваченому продемонстрували вилучені поліцією листи, на що згідно з процесуальними вимогами, І. Франко був змушений дати пояснення, після чого у протокол було записано наступне: «Прочитані тепер мої зізнання підтверджую без зміни й додатку і заявляю, що я зрозумів точно оголошену мені тільки що постанову, згідно з якою наказується провести проти мене попереднє слідство про проступок за § 283 кримінального закону і тримати мене під слідчим арештом згідно з § 175, абзаци 1 й 3 кримінального процесу. Мені повідомили про юридичні засоби, на які я маю право, і тому я заявляю, що не хочу скаржитися на оголошену тепер мені постанову ні до ц.-к. Палати Ради, ні до вищої інстанції, для того, щоб не затягати судове слідство, бо я зацікавлений у швидкому його закінченні» [15, арк. 1–9]. Протокол завершували підписи обвинуваченого й осіб, які брали участь в допиті [211, с. 25].

Завдання слідства полягало у перевірці фактичного матеріалу (доказів) і визначенні чи вони дають можливість підтвердити / спростувати вину підозрюваного. Слідство проводилося у справах, за яке передбачалося значне покарання; у дрібних справах слідство могли не проводити. Якщо справу передавали на розгляд суду присяжних, то судове слідство було обов'язковим. Оскільки слідство вів суд, то його результати мали формально більшу процесуальну вагу, ніж здобута інформація під час допитів [73].

За наслідками проведеного слідства суддя мав право ініціювати закриття справи або ж визнати наявність підстав для проведення судового засідання (*головної розправи*). Після складення і внесення акту обвинувачення вважалося, що проти обвинуваченого ведеться кримінальна справа в суді. З того часу проти нього не можна було заводити іншої справи про той самий злочин. Також варто наголосити, що лише з внесенням акту обвинувачення підозрюваний формально ставав обвинуваченим і повноправною стороною в процесі, як і сьогодні [259, с. 402–403].

Як зазначалося вище, слідчі функції в межах підготовчого етапу виконував слідчий суддя. Такий суддя (або декілька суддів, залежно від величини судового округу) мав бути при кожному трибуналі – тобто колегіальному суді; розпоряджатися власним канцелярським відділом. Завдання слідчого судді полягало у веденні вступного слідства. Починаючи з 27 листопада 1896 р. функції слідчого судді не могли виконувати авскультанти* [49, с. 31].

Мета попереднього слідства полягала у підтвердженні звинувачення певної особи у вчиненні злочину. Звернутися до суду з актом обвинувачення, який відкривав етап попереднього слідства, крім прокурора мав право і приватний обвинувач. Слідчий суддя мав право розпочати слідство тільки щодо тієї особи чи тих осіб, які значилися в акті обвинувачення. Тобто, він був обмежений у своїх діях поданням скаржника. Однак, коли слідчий суддя з'ясував інші обставини справи, а докази вказували на винуватість іншої особи, він зобов'язувався про це вказати. При поданні щодо вступного слідства прокурор чи приватний обвинувач зобов'язувалися надати судді докази вини, про які їм вже було відомо (§ 92) [49, с. 168].

У разі наявності документів на невідомій мові їх обов'язково перекладали й докладали до справи. Причому допускалося залучення до перекладу судових працівників. У випадку, коли злочинець не знав німецької чи крайових мов (у Галичині української та польської), на головне засідання обов'язково запрошували перекладача. У досліджених нами випадках, як правило, сторони знаходили порозуміння.

При попередньому слідстві передбачалися дії за участі свідків, зокрема при огляді будинку злочинця та при ревізії. Виконання обов'язків свідка трактувалося як громадянський обов'язок, а тому не оплачувалося [71]. КПК 1873 р. звільняв від обов'язків свідка в конкретній громаді – духовенство юридично визнаних релігійних об'єднань, військовослужбовців (на дійсній військовій службі), вчителів, адвокатів, нотаріусів, медичних працівників, працівників залізниці та пароплавства, осіб, чия професійна діяльність не могла

* Працівники суду без права голосу, котрі проходили стажування у відповідному суді

бути перервана без шкоди для суспільства, осіб, котрі жили завдяки денному або тижневому заробітку (§ 103) [245, с. 267]. При чому, відповідні особи звільнялися від виконання обов'язку свідка тільки за законом, якщо хто-небудь з перерахованих осіб заявляв про готовність брати участь у певній процесуальній дії як свідок, то суддя мав право залучити його [269, с. 189]. У чинному КПК України передбачено, що в якості свідка не можуть бути допитані адвокати, нотаріуси, медичні працівники, яким у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомо про певну хворобу, медичне обстеження, священники (мова про відомості, отримані на сповіді), журналісти, судді та присяжні [122]. З порівняння виходить, що австрійський КПК 1873 р. містив ширший перелік осіб, котрі не могли бути допитані як свідки.

Протоколи попереднього слідства записувалися відразу, шляхом диктування суддею тексту секретареві (протоколісту). Протокол мав бути написаний зрозуміло і чітко; не допускалася наявність нечитабельних місць. Там, де йшлося про важливі моменти, необхідно було буквально записувати слова обвинуваченого. У протоколі попереднього слідства зазначалися лише найважливіші моменти слідства, а не ціле зізнання. Це питання регулювало процедурне розпорядження 1853 р., у якому йшлося, що виклад питань і відповідей доцільно робити вибірково, з огляду на важливість. Свідок також володів правом подати письмовий варіант своїх показів, але й такий запис вимагав засвідчення (§ 104) [49, с. 180]. Австрійське законодавство забороняло поліції отримувати покази від обвинувачених у кримінальних справах за допомогою таємно підісланих до них осіб, а також підступним шляхом [96, с. 95].

Після складення протоколу його вимагалось зачитати обвинуваченому (свідку чи потерпілому), покази якого записували. Саме із зачитуванням протоколу формально завершувався допит особи, котра згодом підписувала протокол на кожній сторінці документу, а наприкінці документу свої підписи ставив і секретар. Якщо протокол складався з декількох аркушів, усіх їх зшивали ниткою, а вкінці ставили печатку суду. Варто також згадати, що від

слідчого судді вимагалось вести щоденник, в якому він детально записував усі акти вступного слідства.

Якщо обвинувачений (свідок, потерпілий) відмовлявся підписати протокол попереднього слідства, це необхідно було вказати в протоколі, так само як і пояснити причини відмови. Відзначимо, що такі випадки траплялися досить рідко. До моменту підпису протоколу свідок мав право змінювати свої покази, безкарно спростувати свої зізнання (згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції від 1 квітня 1887 р.) [49, с. 181]. Свідків, котрі свідомо приховували деталі справи або заводили слідство в оману, і це стало відомо – могли покарати: § 108 передбачав штраф (до 50 золотих ринських*) і навіть арешт (до восьми днів). Дисциплінарним стягненням підлягали й нотаріуси, які підтвердили фіктивний документ, адвокати, котрі порушували законодавство і юридичну етику [14, арк. 1–7]. Порушень такого плану фіксуємо досить багато, зокрема, поширеною були службове недбалство, бездіяльність, халатність, зловживання службовим становищем, підробка документів, хабарництво тощо.

Вступне слідство завершувалося винесенням постанови слідчого судді: справу або закривали, або передавали на судовий розгляд. Якщо вступне слідство провадив повітовий суд, то він передавав справу до трибуналу, в компетенції якого був розгляд кримінальних справ [49, с. 184–185]. Наприклад, якщо ведемо мову про Галичину, то будь-який повітовий суд після вступного слідства передавав кримінальну справу до Крайового суду у Львові. У випадку, коли не було виявлено ознак злочину, про це необхідно було повідомити позивача і підозрюваного. Якщо до останнього було застосовано таку запобіжну міру як арешт, його негайно звільняли з-під варті [259, с. 403].

Попереднє слідство завершувалося відразу, якщо виявилось достатньо доказів вини обвинуваченого і достатньо підстав для початку головного судового засідання. Після припинення попереднього слідства слідчий суддя надсилав відповідний письмовий акт прокуророві. Останній упродовж восьми

* Ринський, золотий ринський – народно-побутова і частково офіційна назва австрійського (австро-угорського) гульдена (флорина), що вживалася на галицьких землях у період їх входження до складу Австрії (із 1867 – Австро-Угорщини).

днів мав право оскаржити акт попереднього слідства, мотивуючи чому немає підстав для подальшого судового розгляду. Приватного обвинувача необхідно було попередити про завершення попереднього слідства і закликати упродовж 14-ти днів внести акт обвинувачення (якщо обвинувач не вносив акт обвинувачення у зазначений термін, це означало, що він відмовляється від обвинувачення) [49, с. 186].

Принцип ініціювання судочинства лише за наявності скарги (засада скарговості) передбачав, що судочинство розпочинається після домагання обвинувача, яке викладалося в обвинувальному акті [74]. У формі акту обвинувачення (як правило, письмовому), базованому на зібраному раніше матеріалі, він вносив його до суду. Детальні вказівки прокурорам щодо змісту акту обвинувачення своїми рескриптами дало 9 лютого 1880 р. і 15 лютого 1883 р. австрійське Міністерство юстиції. Здебільшого, це були рекомендації формального характеру.

Структура акту обвинувачення містила такі складові: 1) ім'я і прізвище обвинуваченого; 2) суть вчиненого злочину із зазначенням його місця і дати; 3) перелік статей Кримінального кодексу або інших законів, порушених обвинуваченим; 4) назва суду, який мав розглянути справу. До акту обвинувачення також додавали короткий, але вичерпний висновок про вчинене правопорушення, базований на матеріалах попереднього слідства (згідно з § 207). Крім того, до акту додавався список свідків і експертів, яких необхідно було викликати на головне судове засідання, а також інші засоби доказування, які прокурор мав намір використати на головному слуханні. Обвинувач (прокурор) в акті мав право клопотати й про затримання підозрюваного у скоєнні злочину. Кількість примірників акту обвинувачення залежала від кількості осіб, проти яких висували обвинувачення; один екземпляр обов'язково залишався у слідчого судді [264, с. 120–121].

Обвинувальний акт ставав підставою для проведення головного судового розгляду та включав не тільки засоби доказування сторони обвинувачення, а й засоби доказування, на які посилався обвинувачений і які, могли бути враховані

судом під час судового розгляду, з тим, щоб не допустити переривання або перенесення слухання у справі [269, с. 310]. Предметом судового розгляду були тільки ті діяння, що були вказані в обвинувальному акті, і стосувалися тільки тієї особи, якій їх інкримінували.

Якщо порівняти положення щодо змісту обвинувального акту за чинним КПК України (ст. 109, 110, ч. 2 ст. 291) з аналогічними положеннями австрійського КПК 1873 р., то КПК України містить такі додаткові положення як: анкетні відомості кожного потерпілого, викривача; прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора; розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; розмір витрат на залучення експерта; розмір пропонованої винагороди викривачу. Натомість КПК 1873 р. містив такі відмінні положення як: обставини, необхідні для встановлення підсудності кримінальної справи; список свідків й експертів, які викликатимуться, а також інші засоби доказування, які прокурор мав намір використати на головному слуханні; засоби доказування, на які посилався обвинувачений [211, с. 26].

Наведемо приклад обвинувального акту державної прокуратури у справі І. Франка, М. Павлика та В. Годака від 18 червня 1892 р.: «Ц.-к. державна прокуратура у Львові обвинувачує перед ц.-к. Крайовим судом у Львові, як перед трибуналом, що виносить вирок, залишених на волі: далі вказувалися імена, вік, сімейний статус, віросповідання, місце праці осіб і те, що вони вчинили протизаконного. На головному судовому засіданні треба прочитати лист з актом до № 15588/82, а також урядові показання обвинувачених... Далі викладалися короткі пояснення обвинувачених» [34, арк. 2–3].

Акт обвинувачення передавався судді, котрий провадив вступне слідство, а у випадку, коли такого слідства не велося, то безпосередньо до суду, покликаного розглянути конкретну справу. Якщо обвинуваченого на час внесення звернення прокурора до суду вже арештували, йому вручали акт обвинувачення не пізніше, ніж через 24 години з часу арешту. У випадку, коли обвинуваченого ще не заарештували, але мали це зробити, то йому одночасно вручали й акт про обвинувачення, ордер на арешт. Якщо обвинувачений чи

його адвокат упродовж 24-х годин не оскаржили дії прокурора, слідчий суддя передавав акт обвинувачення судові першої інстанції, який мав провести розгляд справи [49, с. 289].

Якщо ж відбулося оскарження, передбачене кримінальним процесом, слідчий суддя пересилав акт обвинувачення й оскарження на нього до суду другої інстанції. Останній на своєму засіданні заслуховував старшого прокурора і відхиляв або ж приймав оскарження. У разі задоволення оскарження обвинувачеві давалося три дні на виправлення формальних недоліків або внесення нового акту обвинувачення. Згідно з роз'ясненнями Міністерства юстиції від 21 березня 1893 р. оскарженню не підлягала правова кваліфікація вчиненого злочину. Тимчасове відхилення акту обвинувачення наступало у випадку потреби зібрати додаткові докази у справі під час вступного слідства (§ 211) [269, с. 315–316].

Суд вищої інстанції, який розглядав оскарження, мав право звернути увагу на потребу розглянути справу в іншому суді того ж округу (в нашому випадку, окрузі Вищого крайового суду у Львові). Суд також мав право визнати відсутність складу злочину або ж достатніх підстав для арешту обвинуваченого. Своє рішення він оформляв у спеціальному рішенні, обов'язково вказуючи прізвища суддів, котрі вивчали акт обвинувачення [36, с. 3].

З часу, коли обвинувач подав до суду обвинувальний акт, справа входила в нову стадію – останню в підготовчому процесі. Відбувалося остаточне оформлення попередніх дій. Суддя вивчав акт обвинувачення під формальним кутом зору і мав право скерувати на доопрацювання [259, с. 403]. Якщо ж акт під формальним кутом зору відповідав вимогам закону, суддя розглядав його по змісту (компетенція обвинувача, обґрунтування доказів тощо) [211, с. 27].

Цими діями завершувалося підготовче засідання, а наступна дія полягала у визначенні дати судового розгляду. Тож, підготовчі дії суду мали за мету підготувати все необхідне для судового розгляду. Головні підготовчі дії полягали у визначенні 1) складу суду; 2) дати судового засідання; 3) забезпеченні своєчасного виклику усіх сторін процесу на головне судове

засідання, зокрема свідків (на основі доказів); 4) запобіжного заходу для обвинуваченого [156, с. 76–77].

Отже, підготовча частина судового процесу полягала у вчиненні судом низці дій перед тим як безпосередньо перейти до розгляду справи на головному судовому засіданні. Підготовче судове засідання відбувалося за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника, цивільного позивача (його представника), цивільного відповідача (його представника). У підготовчому судовому засіданні суд мав право призначити головний судовий розгляд на підставі обвинувального акту, клопотати про застосування примусових заходів, закрити провадження у випадку встановлення підстав, повернути обвинувальний акт. Після завершення підготовки до судового розгляду суд постановляв про призначення судового розгляду [211, с. 27].

3.2. Порядок судового розгляду

Як відомо, судочинство – це вирішення справи по суті щодо вини й можливого покарання. Згідно з КПК 1873 р. воно розпочиналося тоді, коли акт обвинувачення ставав правосильним та завершувалося винесенням вироку. Судовий розгляд (головна розправа) полягав у змаганні сторін процесу, доведення / спростування доказів і завершальної дії – винесення вироку [36, с. 2].

Австрійський КПК 1873 р. був спрямований на забезпечення максимально короткого судового засідання без зайвих продовжень і перенесень. Міністерство юстиції своїм рескриптом від 12 грудня 1877 р. рекомендувало всім судам, до компетенції яких належав розгляд кримінальних справ, щоби розгляд справ про тяжкі тілесні ушкодження відбувався в один день. Мета такого кроку – заощадження коштів і часу на роботу експертів [49, с. 299]. Головне судове засідання у справі призначали не швидше, ніж через три дні з часу вступу в силу акту обвинувачення. Визначений термін був необхідним для організації процесу, підготовки сторін, повідомлення свідків тощо. Якщо котрась зі сторін процесу вважала за потрібне залучити нових свідків або експертів, вона зобов'язувалася обґрунтувати це і вчасно повідомити суд (не пізніше, ніж за три дні до судового засідання). У випадку, коли певна сторона не подала належного обґрунтування потреби залучення нових свідків, суд був в праві відхилити таке прохання, навіть у випадку, коли протилежна сторона не була проти (роз'яснення Міністерства юстиції від 15 жовтня 1875 р.) [49, с. 301].

Траплялися випадки, коли обвинувачений через стан здоров'я або ж інші причини не міг стати перед судом у визначений день. У такому випадку його адвокат мав право клопотати про перенесення головного судового засідання. Проте навіть у випадку хвороби обвинувачений мав право постати перед судом, але за умови, що він сам на те погодився (рескрипт Міністерства юстиції від 25 травня 1887 р.). Якщо обвинувач раптово перед головним судовим засіданням відмовився від обвинувачення, суд зобов'язувався видати ухвалу

про скасування судового засідання (§ 227). Водночас обвинувач володів правом подати новий акт обвинувачення згідно з чинним кримінальним законодавством [49, с. 305].

Необхідні перерви на відпочинок (з дня на день), представлення нових важливих доказів чи проведення експертизи законодавством дозволялися (§ 273, 276). У час перерви суд не мав права розглядати інші справи. У ситуації, коли експертиза займала більше часу, суд на короткий час відкладав справу. Що характерно, продовження судового засідання могло відбуватися і в неділю, і у свята [49, с. 364]. Згодом Міністерство юстиції видало розпорядження про уникнення судових процесів у святкові дні. Додатково, 1 червня 1897 р. Міністерство визначило святковими всі релігійні свята за юліанським календарем. Новий обіжник про «пошанування свят» послідовно з'являлися 25 серпня 1897 р. і 6 лютого 1901 р. [106, с. 5]. Перерва могла бути пов'язана з раптовою хворобою обвинуваченого, яка не дозволяла йому бути присутнім на головному судовому засіданні і якщо обвинувачений не погоджувався з тим, що судовий розгляд триватиме за його відсутності і що його показання надані під час попереднього слідства будуть зачитані в суді.

У цьому випадку зачитування показань, наданих у ході попереднього розслідування та подальше проведення судового розгляду за відсутності обвинуваченого через хворобу, було порушенням принципу усності кримінального провадження. Тому, для продовження судового розгляду вимагалася згода обвинуваченого. Потрібно також вказати, що ступінь хвороби мав бути таким, що обвинувачена особа не могла фізично брати участь у судовому процесі.

Головне судове засідання було публічним і на ньому могли бути присутні повнолітні особи. Воно розпочиналося оголошенням справи та перевіркою, чи всі викликані до суду присутні (крім, звісно, перевірки присутності суддів та інших судових працівників). Якщо на судове засідання не з'явився обвинувачений у вчиненні кримінального злочину, суд володів правом наказати привести його силоміць. Обвинувачений повинен був постати перед судом без

кайданів (§ 239) [269, с. 347]. Предмети, які становили доказову базу і підлягали розпізнанню, повинні були вноситися до судової зали перед початком засідання. Якщо не прибув приватний обвинувач, це трактувалося як відмову від обвинувачення.

Головуючий суддя у судовому засіданні керував перебігом судового засідання, забезпечував дотримання послідовності та порядку здійснення процесуальних дій, спрямовував судовий розгляд на з'ясування всіх обставин справи, вживав необхідних заходів для забезпечення належного порядку під час засідання. Головуючий суддя передусім запитував обвинуваченого ім'я і прізвище, вік, місце народження, місце проживання, віросповідання, сімейний стан, професію. Про попереднє засудження обвинуваченого вже питати не передбачалося. Після перевірки присутності обвинуваченого та обвинувача, суд перевіряв наявність свідків, експертів (якщо такі були запрошені), адвокатів. Ця формальна частина становила відкриття процесу [259, с. 404].

Головуючий обов'язково акцентував увагу на важливості складеної свідками присяги перед судом. Відтак свідки й експерти покидали головну залу засідання. Подібна вимога присутня у КПК України, де, зокрема, у ст. 346 йдеться, що «1. Перед початком судового розгляду головуєчий дає розпорядження про видалення свідків із залу судового засідання. 2. Судовий розпорядник вживає заходів, щоб допитані та не допитані свідки не спілкувалися між собою» [122]. Відповідно до КПК 1873 р. коли хтось зі свідків не з'явився на судове засідання, головуєчий мав право розпорядитися негайно доставити його. Якщо це було неможливим, суд заслуховував обвинувача й обвинуваченого (або його адвоката) і вирішував чи засідання необхідно відкласти, чи далі продовжувати. Так само суд радився зі сторонами про доцільність заслуховування свідків чи зачитування їхніх показів, даних на вступному слідстві. Свідок, який не з'явився на засідання міг бути оштрафований на суму від 5 до 50 зол. рин. (§ 242) [218, с. 135].

Після того як свідки покинули головну судову залу головуєчий суддя зачитував акт обвинувачення, а якщо відбулося успішне оскарження певного

пункту, то зачитував і результат оскарження (у т.ч. і мотиви). Суддя роз'яснював суть обвинувачення, а якщо обвинувачень було декілька, то зачитував обвинувальні акти щодо них усіх. Якщо у кримінальному провадженні було пред'явлено і цивільний позов, то головуючий зобов'язувався запитати обвинуваченого, цивільного відповідача, чи вони визнають такий позов. Наступним кроком стало заслуховування позиції обвинуваченого. Останній мав право заперечувати свою вину, а міг і змінити попередню позицію. В такому разі суддя зобов'язувався з'ясувати причину такої зміни. Обвинувачений не мав право ігнорувати питань судді, не мав права відповідати питанням на питання, так само як і не мав право радитися зі своїм адвокатом щодо відповідей на поставлені питання (§ 245) [49, с. 321].

Після заслуховування обвинуваченого належало подати докази його вини. Головуючий з'ясовував думку учасників процесу, які докази потрібно дослідити (так само визначався і порядок дослідження). Свідки й обвинувач володіли правом відмовитися від тих чи інших доказів під час судового засідання, але зі згоди усіх процесуальних сторін. У правилах хорошого тону і з етичних міркувань належало уникати висвітлення таємниць сімейного життя – як свідків, так і обвинуваченого (якщо це звісно не було предметом кримінальної справи) (Рескрипт Міністерства юстиції від 15 травня 1895 р. № 10591) [49, с. 323].

Важливою складовою судового розгляду був допит обвинуваченого, який починався з пропозиції головуючого надати свої покази щодо кримінального провадження. Після цього обвинуваченого допитував прокурор, а далі захисник. Наступний етап – ставлення питань до обвинуваченого, які могли задати потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач, судді. В ситуації, коли обвинувачений не чітко висловлювався, суд мав право просити дати чіткі відповіді за принципом «так» або «ні». Подібна норма існує і в чинному КПК України (ст. 351) [122].

Свідків й експертів викликали та слухали по одному у присутності обвинуваченого. Свідки складали присягу на попередньому слідстві, експерти

безпосередньо перед головним судовим засіданням. Якщо у показаннях свідків виникали розбіжності, суддя мав право організувати їм одночасний допит (очну ставку) для з'ясування істини. Після заслуховування кожного свідка, експерта чи співучасника суддя питав обвинуваченого, що він може сказати у відповідь на висловлені показання (§ 248) [262, с. 249]. Також, на головному судовому засіданні міг бути заслуханий свідок, котрий відмовився від показань на попередньому слідстві. Варто наголосити на тому, що положення про одночасний допит кількох вже допитаних осіб містилися у КПК 1873 р. у розділі 18 «Основний судовий розгляд у судах першої інстанції й засоби оскарження їх рішень» і застосовувалися у доказовому провадженні, а в чинному КПК України відповідні положення (ч. 9 ст. 224) відносяться до слідчих (розшукових) дій та не проводяться під час судового розгляду кримінальної справи.

За австрійським КПК 1873 р. свідкам заборонялося читати викладені у письмовій формі показання, а також використовувати будь-які інші письмові записи, але головуючий суддя мав право дозволити використати такі записи, зокрема, у випадках складності запам'ятовування та відтворення інформації з пам'яті, за умови, що вони могли доповнити показання [269, с. 359]. Натомість у кримінальному провадженні за чинним КПК України свідок під час допиту має право користуватися нотатками, які йому необхідні для надання показань (повної та вичерпної відповіді), пов'язаних із будь-якими вимірами чи обчисленнями, або щодо іншої інформації, яку йому важко запам'ятати [132, с. 164].

Крім головуючого, з його дозволу, свідкам могли ставити запитання інші судді, обвинувач, обвинувачений, адвокат. Головуючий суддя володів правом знімати те чи інше питання з розгляду, якщо воно не відповідало предмету обговорення. Згідно з § 250 КПК 1873 р. судді могли попросити охорону видалити на певний час (заслуховування від свідка (-ів) чи співучасника (-ів) злочину якихось деталей) обвинуваченого із зали суду. Після його повернення, головуючий був зобов'язаний у загальних рисах проінформувати

обвинуваченого коротко про що йшлося на час його відсутності [49, с. 327]. Тимчасове видалення обвинуваченого із зали суду відбувалося тільки на основі відповідного судового рішення. Положення про те, що голова суду мав право видалити обвинуваченого із зали суду під час допиту свідка (-ів) чи співучасника (-ів) злочину, ґрунтувалося на тому, що іноді на особу, яка підлягала допиту, впливала присутність обвинуваченого (наприклад, якщо неповнолітній повинен був свідчити проти свого батька), таким чином, що це спричиняло труднощі у встановленні істини. Тому, головуючий суддя повинен був проінформувати обвинуваченого коротко про все, що було зроблено за час його відсутності, особливо про заяви, які були зроблені, до закінчення доказового провадження [262, с. 208–209]. Враховуючи те, що головуючий суддя повідомляв обвинуваченого тільки про зміст показань, наданих за його відсутності, тобто таке повідомлення не було повторення всього сказаного, а тільки підсумком важливих моментів показань, це на нашу думку порушувало принцип публічності судового розгляду.

У кримінальному процесі України у разі видалення із зали суду учасник судового провадження не позбавляється свого статусу, а на нього лише накладається заборона на фактичну присутність у залі судового засідання [123, с. 349]. Слід зазначити, що у разі видалення обвинуваченого із зали судового засідання його право на захист не припиняється, але обвинувачений обмежується в можливості особисто реалізувати це право під час судового засідання. Право на захист у цьому разі здійснюється за допомогою захисника, участь якого в цьому випадку є обов'язковою [80, с. 215]. Щодо можливого впливу обвинуваченого на свідків під час допиту, то чинний КПК України не передбачає видалення обвинуваченого із зали засідань. Натомість для забезпечення безпеки свідка, наприклад, особи, яка проводила негласні слідчі (розшукові) дії або була залучена до їх проведення (ч. 2 ст. 256 КПК) або в разі існування небезпеки для життя і здоров'я свідка, який підлягає допиту, за його клопотанням або сторони судового провадження чи за власною ініціативою суду такий свідок може бути допитаний з використанням технічних засобів з

іншого приміщення, у тому числі за межами приміщення суду, або в інший спосіб, що унеможлиблює його ідентифікацію (зокрема, внаслідок зміни зовнішності). Крім того, допит свідка може бути проведений у режимі відеоконференції з підстав та в порядку, передбаченому ст. 336 КПК. Суд, постановляючи вмотивовану ухвалу про проведення допиту свідка в такому порядку, повинен: а) попередньо з'ясувати наявність заперечень сторін кримінального провадження проти проведення допиту свідка в умовах, що унеможлиблюють його ідентифікацію та в разі їх обґрунтованості відмовити у проведенні допиту свідка в порядку, визначеному цією частиною статті; б) забезпечити сторонам кримінального провадження можливість ставити запитання і слухати відповіді на них. У разі якщо існує загроза ідентифікації голосу свідка, допит може супроводжуватися створенням акустичних перешкод [132, с. 163–164].

Як уже опосередковано згадувалося вище, протоколи допиту свідків, співучасників злочину, експертів під час попереднього слідства, як правило, зачитували. Закон встановлював чіткі вимоги до того, коли це можна було зробити. Наприклад, зачитування протоколів попереднього слідства відбувалося, якщо хтось із перелічених суб'єктів процесу раптово помер, важко захворів, якщо місце їхнього перебування невідоме або з інших важливих причин. Згідно з міністерським роз'ясненням від 1906 р., у випадку, якщо померлий свідок у своїх попередніх показах вказував на отриману інформацію від іншого свідка, його покази все одно зачитувалися, не зважаючи на заслуховування живого свідка, вказаного у цьому протоколі [49, с. 331]. Інша підстава зачитування протоколу попереднього слідства полягала у кардинальній зміні показів. Обов'язково, незалежно від бажання сторін, зачитувалися протоколи огляду місця злочину. Після зачитування кожного документу головуєчий зобов'язувався запитати обвинуваченого його думку щодо озвученого. У випадку наявності двох протоколів огляду місця злочину, важливішим вважався протокол повторного огляду, який і зачитувався. Інші документи зачитувалися тільки з огляду на їхню важливість і безпосередню

причетність до суті справи. Відповідне зачитування не суперечило принципу усності процесу [259, с. 404–405].

Обвинувачений мав право просити суд ще раз заслухати того чи іншого свідка і такі випадки в практиці нерідко траплялися. Зокрема, така ситуація траплялася, коли після заслуховування іншого свідка виявлялися суперечливі показання. Якщо суд відмовлявся ще раз заслухати свідка, якого вже допитували, необхідно було ухвалити відповідне рішення. Під час судового засідання, на етапі озвучення доказів вини, обвинуваченому, свідкам і експертам пропонувалося ознайомитися з речовими доказами (наприклад, з предметом убивства). Речові докази оглядалися судом і надавалися для ознайомлення усім учасникам судового засідання. Учасники судового розгляду мали право ставити запитання щодо побачених речових доказів свідкам та експертам, які виносили експертну оцінку. У разі потреби головуєчий мав право клопотати про виклик додаткового експерта [49, с. 333].

У випадку, коли головуєчий вважав, що кількість і якість доказів поданих проти обвинуваченого є достатньою, він надавав слово обвинувачу, аби той підсумував доказову базу обвинувачення. Висновки обвинувача не могли містити пропозицій щодо міри покарання підсудного. Після прокурора надавалося слово цивільній стороні (*Privatbeteiligten*; якщо така була). Так починалися судові дебати, коли після виступів сторони процесу могли обмінятися певними репліками щодо суті справи. І, нарешті, із заключним словом після дебатів виступали обвинувачений і його адвокат (§ 255) [269, с. 370–371]. Ставити запитання обвинуваченому під час його останнього слова не дозволялося. Після заключного слова обвинуваченого суд приступав до підготовки вироку по справі, що є предметом нашого розгляду в останньому параграфі.

Якщо під час головного судового засідання з'ясувалося, що злочин мав характер повстання чи дій, які загрожували державній безпеці, розгляд справи припинявся, оскільки в таких випадках справу необхідно було слухати перед судом присяжних. У межах трьох днів головуєчий суддя повертав справу на

повторне попереднє слідство, або ж без змін скеровував на розгляд перед судом присяжних. У першому випадку вимагалось підготувати новий акт обвинувачення (на новому судовому процесі все ж мали зачитати й перший акт) [49, с. 347].

Під час головного судового засідання вівся протокол, який в підсумку підписували головуючий суддя і секретар (протоколіст). Протокол повинен був містити важливі відомості та формальності щодо процесу: імена тих, кого заслуховували; перелік документів, які зачитували; інформацію про складання присяги свідками. Сторони для захисту своїх прав мали право домагатися занесення до протоколу тих чи інших пунктів [49, с. 406]. Обов'язково у протоколі фіксувалися зміни в показах обвинуваченого, обвинувача, свідків чи експертів. Якщо такі зміни мали місце, головуючий мав право розпорядитися вести стенографічний запис нових показів. Протокол головного судового засідання вимагалось писати, як і протокол попереднього судового слідства, чітко, зрозуміло і без виправлень (§ 271) [245, с. 550–551].

КПК 1873 р. допускав можливість заочного розгляду кримінальної справи, якщо присутність підсудного не була необхідною з огляду на тяжкість справи, і якщо йому загрожувало не більше п'яти років позбавлення волі (§ 427) [218, с. 255]. За цих обставин суд мав право заочно винести обвинувальний вирок, копію якого вручали підсудному. Однак, якщо підсудний був відсутнім на судовому розгляді кримінальної справи з поважних причин, він мав можливість оскаржити такий вирок. Якщо крайовий суд підтверджував істотність причин відсутності підсудного, матеріали справи передавалися для повторного розгляду справи у Вищий крайовий суд [259, с. 404]. У даному випадку інститут заочного розгляду кримінальних справ розглядався як спосіб прискорення судочинства, що було позитивним моментом.

Хід судочинства перед присяжними практично не відрізнявся від звичайного. Суди присяжних у Галичині в складі імперії Габсбургів були створені в результаті «Весни народів» 1848–1849 рр. і виражали своїм існуванням революційні ідеї публічності та можливість для громадськості бути

причетним до винесення вироків у кримінальних справах з тяжкими наслідками [239, с. 135]. Однак вже наприкінці 1851 р. з політичних міркувань суди присяжних припинили свою роботу. В умовах перетворення імперії Габсбургів на дуалістичну монархію відбулися судові зміни, з-поміж яких чергове впровадження інституту присяжних. Вони були покликані розглядати тяжкі злочини, зокрема т.зв. «політичні правопорушення». Фактично, лише з 1869 р. суди присяжних де-не-де розпочали свою роботу в Галичині, а їх компетенція обмежувалася справами про повстання і зловживання друкованим словом. І тільки з прийняттям нового Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. суди присяжних розпочали своє повноцінне функціонування. У їх компетенції перебував розгляд понад 20-ти видів тяжких злочинів (крім тих, про які згадувалося вище, суди присяжних стали розглядати й справи, де обвинуваченому загрожувало понад 5 років ув'язнення) [114, с. 206].

Суддями присяжних, як правило, були не фахові судді, обрані з-поміж громади. Завдяки впровадженню суду присяжних відбулася спроба привнести у судовий процес громадські погляди, етичний світогляд і тим самим вирівняти винятково юридичний підхід фахового судді [156, с. 96]. Присяжним, згідно з австрійським законодавством, міг бути громадянин Австро-Угорщини не молодше 30-річного віку з усією повнотою громадянських прав, не судимий, котрий вмів читати й писати, платив податки* (в межах 10–20 зол.) [49, с. 683]. Служба присяжного судді (на безоплатній основі) трактувалася громадянським обов'язком, від якого без поважної причини не можна було відмовитися. Особа не могла бути суддею присяжних у випадках, коли 1) з якоюсь стороною процесу її пов'язували певні стосунки, які впливали на безсторонність; 2) за інформацією обвинуваченого могла отримати від результату судового процесу певну вигоду (або ж зазнати шкоди); 3) була свідком, захисником, обвинувачем або попередньо брала участь як присяжний у даній справі; 4) перебувала під кримінальним слідством. Згідно § 3 Закону від 23 травня 1873 р. присяжними не могли бути урядовці; військові; священники; вчителі народних шкіл (але не

* Це не стосувалося професорів і вчителів шкіл або тих, хто отримав ступінь доктора наук.

середніх і вищих); поштарі; залізничники; особи, котрі не служили в армії, депутати крайових сеймів; лікарі; аптекарі; особи, яким виповнилося 60 років [49, с. 684–685].

На початку вересня кожного року начальники гмін подавали пропозиції щодо можливих присяжних (по дві особи з кожної гміни). Відтак ці пропозиції зводилися у єдиний список в алфавітному порядку, із зазначенням професії, місця праці, розміру сплаченого податку, володіння крайовими мовами (у нашому випадку польською й українською, крім звісно німецької). Якщо та чи інша особа мала певний військовий чин, то це обов'язково теж вказувалося. Упродовж восьми днів існувала можливість внести зміни в лист присяжних [49, с. 686]. Положення про те, що начальники гмін вирішували хто саме із населення мав право бути потенційним присяжним було негативним явищем, оскільки вони могли вибирати осіб, котрі поділяли їх інтереси у територіальному самоврядуванні гміни, що повністю контролювалося органами урядової адміністрації.

Сформований лист присяжних передавався з повітового уряду до суду першої інстанції, котрий укладав на кожен судовий округ власний список присяжних. Укладання списку здійснювали президент суду (мав право бути і його заступник) та три судді, визначені керівництвом суду. Зазвичай таку роботу завершували до листопада [49, с. 688]. Погоджений лист присяжних друкували й передавали президентові суду другої інстанції, керівнику крайової влади, прокуратурі, повітовим старостам і начальникам гмін в окрузі конкретного трибуналу. Право на вилучення тієї чи іншої особи зі списку присяжних належало президентові трибуналу.

З часом практика функціонування судів присяжних викликала критику з боку юристів, у т.ч. в Галичині, головню через некомпетентність присяжних. Так, професор Едмунд Кжимуський на другому З'їзді польських юристів і економістів у 1899 р. закликав австрійську владу врегулювати питання функціонування судів присяжних, впровадити «змішані суди» і цілковито ліквідувати суди присяжних [280, с. 76]. Тоді ж з приводу питання

функціонування судів присяжних виступив й авторитетний львівський правник П. Стебельський, котрий звернув увагу на те, що присяжні у прийнятті свого рішення опиралися не на доказову базу, а вишукували розбіжності у справі й відштовхувалися від власних суб'єктивних вражень [200, с. 266].

Австрійський Кримінальний кодекс 1852 р. містив таке поняття, як головна державна зрада (§ 58), під якою розумілося фізичне зазіхання на особу імператора, прагнення силоміць змінити державну владу, намагання відірвати певну частину території держави (сепаратизм у сьгоднішньому розумінні того слова – *T. G.*), вчинення бунту чи організація повстання [43, с. 57–58]. Злочини проти державної влади чи її представників не могли бути предметом приватного обвинувачення. Якщо ж порівнювати поняття головної державної зради в австрійському законодавстві XIX ст. і її тлумачення в західноєвропейських кримінальних кодексах першої половини XX ст., то на нашу думку, воно було дещо ширшим.

Злочини проти держави і її влади займали особливе місце у судових провадженнях судів присяжних у Галичині й різнилися від ступеня суспільної небезпеки. Втім, на переконання дослідника І. Гловацького, законодавство про антидержавні злочини мало суттєво менше застосування в Галичині у складі Австро-Угорщині, ніж згодом в Польській державі міжвоєнного періоду [96, с. 119]. Антидержавні злочини, що були вчинені шляхом створення незаконних таємних організацій, поширення друкованих матеріалів з метою підбурювання до повстання, мали мати публічний характер. В історії Галичини, однак превалюють судові справи, в яких фігурують злочини меншої суспільної небезпеки, на зразок образи імператора. До прикладу, можемо назвати справи жителя с. Раковець Яна Біляка (1886 р.) [19, арк. 1–9] та жителя с. Добряни Антонія Стеця (1911–1912 рр.) [26, арк. 85–86]. Незважаючи на достатньо невинні висловлювання до обидвох було застосовано тяжкі кримінальні покарання.

Значний масив кримінальних справ присвячений вилученню з вільного обігу книг і періодичних видань, які на думку прокуратури та суду підірвали

безпеку в державі. Так, рішенням Крайового суду у Львові від 2 вересня 1878 р. (№ 12096) було заборонено розповсюджувати брошуру Михайла Павлика «Дзвін», в якій угледіли пропаганду соціалістичних ідей. Про цю заборону львівського старосту 18 вересня 1878 р. повідомляв намісник Галичини Анджей Потоцький: «Повідомляючи про це, закликаю вас пильно стежити за появою цієї публікації у тамтешньому окрузі, а у випадку її нелегального розповсюдження – вжити належних заходів» [111, с. 136]. Інший приклад – заборона Крайовим судом у Львові від 6 червня 1882 р. поширення виданої в Женеві брошури Михайла Драгоманова «Марія Мати Ісусова, вірш Тараса Шевченка з заувагами М. Драгоманова» [111, с. 138]. У даному випадку антидержавним вважалися слова, де М. Драгоманов, посилаючись на Шевченкові слова, закликав до того, щоби «всі люди, а не тільки всі люди однієї віри чи племені були вільні й рівні між собою і правом, і маєтком, щоби не керували людьми ані попи, ані царі». Конфіскації газет, журналів і книг відбувалися на основі судових рішень постійно, а приводом могли бути найменші порушення чинного законодавства (критика влади, завуальований заклик до зміни влади й т.п.) за які загрожував штраф або засудження на невеликий термін до тюремного ув'язнення [10, арк. 1].

Австрійський Кримінальний кодекс 1852 р. значну увагу приділяв діяльності заборонених товариств і організацій, під якими розумів об'єднання, які не інформували державну владу про своє існування або приховувалися справжня мета діяльності таких об'єднань. У Галичині в 1880-х роках розголосу набули справи, пов'язані з діяльністю москвофільських організацій. Прикладом такого судового процесу, який отримав суспільний резонанс, став «процес Ольги Грабар» [160, с. 169]. Приводом до порушення кримінальної справи стали події 1882 р. у галицькому селі Гнилички (сьогодні Тернопільська область), де під впливом москвофілів місцеві парафіяни оголосили про намір перейти на православ'я. Проти цього виступав настоятель парафії та Львівська греко-католицька консисторія. Розцінюючи такий крок як посягання на спокій в державі (§ 58, державна зрада), австрійська влада вжила рішучих заходів щодо

запобігання подібному переходу. Низці русофільських діячів були висунуті звинувачення у російському панславізмі та спробах відірвати Галичину від Австрійської імперії (сепаратизм) і приєднати її до Російської імперії. Відтак були заарештовані священники-москофіли І. Наумович, В. Площанський, О. Марков, а також громадський діяч А. Добрянський з дочкою Ольгою Грабар, котрі проживали на той час у Львові (звідси й назва – «процес Ольги Грабар») [160, с. 169].

Судовий процес закінчився 17 липня 1882 р. відхиленням звинувачень у державній зраді. Однак суд присяжних визнав І. Наумовича, В. Площанського і двох селян с. Гнилички винними у підірвних діях (порушення «громадського спокою»), спрямованих проти держави. І. Наумовича засудили на вісім місяців ув'язнення, однак внаслідок адвокатських клопотань, через шість місяців його звільнили під заставу у сумі 600 зол. [160, с. 170]. Таким чином, «процес Ольги Грабар» мав не так правові, як політичні наслідки, підірвавши міф про «вірнопідданість» галицьких москвофілів. Подібний політичний характер мав і т.зв. Львівський процес (9 березня – 6 червня 1914 р.) – розгляд справи галицьких москвофілів, звинувачених у державній зраді та шпигунстві на користь Росії. За нестачею доказів у шпигунстві на користь Росії усіх звинувачених у підсумку виправдали [131, с. 699].

Щоби зрозуміти деталі розгляду справ перед судом присяжних, наведемо окремі уривки з інформації про судовий процес 31 серпня 1882 р. за участі присяжних над галицьким громадським діячем Михайлом Павликом. Отже, останнього звинувачували в тому, що він «1) був і є членом таємного товариства..., яке було засноване в краю, і намагався залучити членів для цього товариства; 2) що через пресу намагався брехнею, висміюванням, вигадуванням і т.і. розбудити зневагу і ненависть до урядових властей, до окремих станів суспільства – висміював і принижував науки й обряди визнаної релігії, принижував і намагався похитнути правове поняття власності; 3) поширював законом конфісковані брошури». Пункти 4 і 5 обвинувачення стосувалися правопорушень, вчинених друком: «злочин образи величності монарха,

порушення громадського спокою, виступів проти громадського порядку і безпеки (§ 285, 287, 300, 302, 303, 305 Кримінального кодексу)» [111, с. 139]. Зауважимо, що судовий процес тривав три дні «при закритих дверях» (за наполяганням прокурора Дуневеча) і завершився звільненням М. Павлика. Без сумніву, розгляд та вирішення відповідної кримінальної справи було проявом втілених принципів та ідей лібералізму, що позитивно вплинуло на розвиток тогочасного кримінального судочинства, зокрема й австрійського.

Серед інших кримінальних справ, розглянутих судом присяжних, варто виокремити резонансну справу 1883 р. над групою молодих осіб (Казимир Тиховський, Михайло Драбик, Ян Козакевич та ін.), звинувачених у пропаганді лівих ідей (інколи називають Львівським процесом соціалістів). Газета «Діло» з цього приводу констатувала: «Вирок випав доволі строгий у порівнянні з дотеперішніми такими процесами. Всі обжаловані сміло, а деякі навіть провокуючо боронилися... З 26 обжалуваних звільнено лише двох; прочих засуджено. Двох на 8 місяців, двох на 6 місяців, одного на 4 місяці, трьох на 3 місяці, прочих на коротший арешт» [54]. Порівнюючи кримінальну відповідальність за аналогічні злочини за сучасним законодавством, то терміни засудження винних осіб були надто короткими.

При розгляді справ з політичним підтекстом перед судом присяжних особливу роль відігравали захисники обвинувачених. Так, наприклад, було під час розгляду упродовж 30 червня 1908 р. по 21 червня 1909 р. справи Мирослава Січинського, котрий убив цісарського намісника Галичини графа Анджея Потоцького. Це вбивство загострило українсько-польські відносини у Галичині, давши полякам підстави трактувати атентат як замах на «весь польський народ». Українські адвокати, які захищали М. Січинського, – Сидір Голубович, Кость Левицький, Теофіл Окуневський, Василь Загайкевич, Володимир Старосольський – намагалися довести, що підсудний не мав наміру вчинити навмисне вбивство, а хотів здійснити замах і привернути таким чином уваги світової громадськості до важкого становища українців у Галичині. Адвокати наголошували на недостатній доказовій базі, що на їхню думку не

давало підстав трактувати злочин надважким [112, с. 38]. Так само, захисники апелювали до емоційно вразливої натури обвинуваченого, закликаючи з'ясувати фізично-моральний стан М. Січинського. Попри всі старання українських адвокатів, їхнього клієнта суд присяжних засудив до смертної кари, яку згодом під тиском громадськості імператор замінив на 20-річне ув'язнення. Однак, вже у 1911 р. соратники організували М. Січинському втечу зі станіславівської в'язниці й він емігрував до США [112, с. 39].

Суди присяжних не діяли на постійній основі, а збиралися на сесії, як правило, кожні 2–3 місяці (частіше, щомісяця, збирався тільки суд присяжних у Відні, що передбачалося § 297 КПК 1873 р.). Однак, за потреби, коли назбиралася велика кількість справ до розгляду, суд присяжних могли скликати достроково [49, с. 34]. Кожен суд присяжних складався з трибуналу і 12-ти присяжних (лава присяжних) [161, с. 279]. Лаву присяжних формували окремо для кожної справи з-поміж 36 присяжних і 9-ти присяжних заступників, закріплених при тому чи іншому суді. КПК 1873 р. визначав у їхній компетенції, зокрема, розгляд справ про повстання (§ 14) [49, с. 692]. Якщо ж з певних причини кількість присяжних у списку була меншою за 36 осіб, в такому разі заборонялося творити лаву присяжних, навіть якщо сторони погоджувалися на вибір до лави з меншої кількості присяжних. Трибунал суду присяжних складався з трьох суддів, один з яких виконував функції головуючого, та одного секретаря (протоколіста). Головуючого призначав президент суду другої інстанції, у нашому випадку президент Крайового суду у Львові. Він також мав право призначити заступника головуючого.

Лаву присяжних вимагалось творити перед початком головного судового розгляду шляхом так званого сліпого жеребу. Головуючий витягував з урни листки з прізвищами присяжних і зачитував сторонам процесу. Варто зазначити, що одна лаву присяжних могла розглядати декілька справ, які відбувалися одного і того ж самого дня (§ 304) [49, с. 416]. Якщо під час витягування листків з прізвищами присяжних з боку сторін процесу не було обґрунтованих заперечень, така лаву вважалася сформованою (§ 309) [245,

с. 661–662]. Якщо під час судового розгляду виникала потреба допиту присяжного як свідка, то це допускалося, але замість присяжного його функції починав виконувати заступник. На час судового розгляду могли обрати одного або двох заступників, які зобов'язувалися бути присутніми на цілому засіданні. Тільки трибунал був у праві замінити присяжного заступником, бо якщо це робив головуючий самостійно, така лава присяжних вважалася не законною [49, с. 417].

Процесом керував призначений головуючий суддя, який ознайомлював присяжних з їхніми правами й обов'язками, а присяжні зобов'язувалися стежити за перебігом процесу та оберегатися від всіляких побічних впливів. Після утворення лави присяжні займали свої місця у тій послідовності, в якій листки з їхніми прізвищами виймали з урни (§ 312) [269, с. 483]. Вони склали присягу перед судом, покликаючись на Божу допомогу винести справедливий вердикт. Якщо та ж сама лава присяжних розглядала декілька справ упродовж дня, її представники лише раз склали присягу – перед початком першого судового засідання [239, с. 136].

Після складення присяги присяжними, відбувалося зачитування обвинувального акту й заслуховування обвинуваченого. Присяжні судді володіли правом ставити запитання до сторін процесу, але ці питання повинні були мати уточнювальний характер. За потреби фаховий суд мав право роз'яснити присяжним відмінність між тим чи іншим злочином або вказати на певні важливі юридичні моменти. Вислухавши промови сторін та юридичні роз'яснення головуючого судді, присяжні збиралися на нараду в окремій кімнаті. Вони обирали голову і всебічно обговорювали кримінальну справу та доказову базу [239, с. 137].

За час перебування у нарадчій кімнаті трибунал готував присяжним питання, на які вони мали дати відповіді. Ці питання фіксувалися письмово й листок підписував головуючий суддя. Згодом цей перелік питань передавали також сторонам процесу, які могли оскаржити те чи інше формулювання. Вважалось, що складення питань для присяжних була найскладнішою

частиною судового процесу [49, с. 422]. Головним було питання: чи винен обвинувачений у скоєнні правопорушення? Якщо ж присяжним ставилися уточнювальні, додаткові чи евентуальні питання, про це повинно було бути вказано. Головні питання завжди відносилися до самої кваліфікації злочину, додаткові – уточнювали певні моменти головних питань, евентуальні – стосувалися підтвердження юридичної кваліфікації злочину за юридичними нормами [96, с. 159].

Після зачитування питань трибунал заслуховував обвинувача, цивільного позивача, обвинуваченого і його адвоката. У роз'ясненні Міністерства юстиції від 25 листопада 1873 р. наголошувалося, щоби виступи сторін були максимально чіткими й зрозумілими. Аргументовані виступи були покликані вплинути на рішення суду присяжних, щоби їхній вердикт не був результатом необдуманого рішення, а виразом права і справедливості [49, с. 442].

На нараді за зачиненими дверима присяжні обирали з-поміж себе головуючого (старшого) простою більшістю голосів. Їм не можна було покидати приміщення наради до винесення вердикту. Якщо виникали термінові обставини, що змушували присяжного тимчасово вийти з кімнати, головуючий був зобов'язаний дати письмовий дозвіл. Присяжні давали відповіді на поставлені питання. Їхній вердикт мав логічно впливати з доказової бази. Могла виникнути потреба детальніше ознайомитися з тими чи іншими доказами детальніше [49, с. 446].

Після ознайомлення за потреби з доказовою базою присяжні голосували щодо кожного з підготовленого трибуналом питань (відповідь «так» або «ні»), а головуючий фіксував відповіді на аркуші з питаннями. На такому аркуші не допускалося жодних, виправлень, закреслень чи затертя. Могли траплятися часткові відповіді, на зразок «так, але...». У разі рівної кількості відповідей, перемагала позиція на користь обвинуваченого [269, с. 534]. Якщо суд виносив виправдувальний вирок, то підсудного необхідно було звільнити із залу суду, за винятком ситуації, коли існувала потреба утримати його під тимчасовим арештом (в ситуації, коли особа звинувачувалася в скоєнні іншого злочину).

Австрійський КПК 1873 р. передбачав і процедуру повторного розгляду справи. Це трактувалося як надзвичайний захід. Підставами для перегляду вважалися порушення норм закону під час розгляду справи у суді першої інстанції або ж поява нових доказів, які докорінно змінювали уявлення про суть справи. Параграф 353 кодексу передбачав повторне провадження у випадку доведення фальшивого показання, підкупу свідка тощо [49, с. 481]. Справу могли переглянути й тоді, коли з'ясувалося, що різні суди за один і той самий злочин винесли різні вироки. Ініціатором перегляду виступав прокурор або приватний обвинувач. Відповідне звернення розглядала Радна палата й упродовж трьох днів передавала рішення до суду першої інстанції, в якому ця справа уже розглядалася. Щоправда, за рішенням суду другої інстанції, справу могли відновити й скерувати на розгляд до іншого суду [49, с. 488]. У такому разі, з огляду на наявність нових доказів, справу починали розглядати з етапу попереднього слідства.

У ситуації, коли суд першої інстанції виніс вирок у кримінальній справі, але справу скерували на повторний розгляд, виконання вироку відкладали й застосовували лише слідчий арешт (§ 361) [245, с. 817]. КПК 1873 р. допускав відтермінування відбування покарання у вигляді позбавлення волі не більш як на шість місяців за умови, що на утриманні засудженого перебувала сім'я, члени якої не були співучасниками вчиненого ним злочину. Відтермінування могло відбутися на підставі відповідного рішення крайового суду та не повинно було перевищувати шести тижнів. На більш тривалий строк відтермінувати виконання вироку при наявності вище зазначених умов мав право тільки Вищий крайовий суд [269, с. 634–635]. Що характерно, навіть у випадку виконання смертного вироку, щоби відновити добре ім'я обвинуваченого, суд мав право переглянути справу і винести новий вирок, у т.ч. виправдувальний [259, с. 407]. Це положення кодексу було позитивним, оскільки, незважаючи на виконання смертного вироку, закон захищав права та інтереси відповідних осіб й надавав суду правову можливість перегляду справи.

Подібним чином могли відновити судовий розгляд і в справі раніше виправданої особи. До цього могли спонукати виявлення факту фальшивих показань на користь обвинуваченого та поява нових фактів у справі (наприклад, доведення, що вбивство було таки навмисним, а не навмисним). Якщо виникала потреба переглянути справу з метою призначити уже засудженому більший термін, то прокурор був у праві це зробити, наприклад, у випадку встановлення факту антидержавного виступу. Таке, наприклад, спостерігаємо на початку ХХ ст., коли в Галичині трапилася серія загорянь поміщицьких маєтків й передусім господарських приміщень. Спочатку злочин трактувався як планомірна дія, пов'язана з особистими мотивами, але з появою нових доказів (свідчень і зізнань), що підтверджували змову групи осіб, окрім справи переглянули у бік перекваліфікації злочину і збільшення покарання [7, арк. 76].

Отже, найважливішим етапом кримінального процесу за австрійським законодавством була стадія судового засідання. У Галичині цю стадію ще називали головним розглядом справи або *головною розправою*. Основною процесуальною фігурою на стадії головного розгляду кримінальної справи виступав головуючий суддя, котрий мав право на власний розсуд встановлювати порядок дослідження доказів, черговість допиту сторін процесу. Діяльність судів у Галичині в складі Австро-Угорщини, згідно з нормами КПК 1873 р., була спрямована на забезпечення максимально короткого судового засідання без зайвих продовжень і перенесень. Головний судовий розгляд політичних справ перед судом присяжних мав свої особливості, однак в загальних рисах відповідав розглядові звичайних кримінальних справ.

3.3. Участь сторін та інших учасників кримінального судочинства під час судового розгляду кримінальних справ

Судовий розгляд здійснювався у судовому засіданні з обов'язковою участю сторін кримінального провадження, крім винятків передбачених КПК 1873 р. Поняття сторін судового провадження в австрійському законодавстві практично відповідало поняттю сторін у чинному КПК України. З боку обвинувачення це: слідчий, прокурор, потерпілий та його представник у випадках, встановлених законом; з боку захисту: обвинувачений (підсудний) та його законний представник (адвокат) [122].

Сторони у судовому процесі – це учасники спору, обвинувач і обвинувачений. У матеріальному розумінні, згідно з нормами австрійського законодавства, сторонами процесу виступали суб'єкти, правні відносини між якими становили предмет судового розгляду. Права сторін під час судового засідання вважалися рівними: для обвинувача – це право доводити обвинувачення, для обвинуваченого – здійснювати свій захист. У дечому права обвинуваченого були навіть ширші – як от право останнього голосу. Такий порядок містив певний психологічний мотив – дати можливість обвинуваченому завжди відповісти на закиди й справити останнє позитивне враження на суддів. Обвинувачений не був зобов'язаний зізнаватися у скоєному. Зізнання обвинуваченого у скоєнні злочину під час судового засідання могло становити доказ тільки тоді, якщо не було сумніву в його правдивості [36, с. 6].

Австрійське законодавство признавало за обома сторонами процесу право доводити перед судом свої твердження та захищати свої права. Сторони процесу були наділені невідчужуваним правом виступити під час засідання, щоби довести свою правоту. Порядок промов у кінцевих дебатах був наступний: спочатку виступала сторона обвинувачення, а вже потім – сторона захисту. Після промов допускалася коротка репліка, яка здебільшого мала уточнювальний характер [259, с. 402].

Як правило, обвинувачем на судовому процесі виступав *прокурор*, котрий відігравав особливу роль ще на підготовчому етапі засідання. Інститут прокурора утвердився в імперії Габсбургів у ХІХ ст. Завдання прокурора полягало у визначенні злочину і злочинця, обвинувачення його перед судом, нагляд за виконанням покарання. Як представник державної влади, прокурор зобов'язувався попідкуватися про справедливий вирок, беручи до уваги всі обставини на користь і не користь підсудного [156, с. 21]. Законом від 10 липня 1850 р. функції прокуратури зводилися до забезпечення правосуддя у цивільних і кримінальних справах, стеження за виконанням законодавства. Прокуратура здійснювала нагляд за діяльністю слідчих органів, організацією і перебігом судових процесів у судах, вносила і підтримувала державне звинувачення стосовно антидержавної діяльності, вбивств, грабежів і підпалів [117, с. 22]. Прокуратура в Австро-Угорщині, хоч тісно співпрацювала із судом, не була частиною судової влади, а організоване в окремий інститут представництва держави.

Для порівняння, в чинному КПК України прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог законодавства, уповноважений починати досудове розслідування; мати певний доступ до матеріалів, що стосуються досудового розслідування; доручати проведення слідчих (розшукових) дій; скасувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих; повідомляти особу про підозру; звертатися до суду з обвинувальним актом; підтримувати державне обвинувачення у суді; оскаржувати судові рішення в порядку, встановленому законом (ст. 36) [122]. Як бачимо, повноваження прокурора за австрійським КПК 1873 р. були досить широкими, як і за чинним КПК України, також інститут прокуратури був самостійним органом державної влади, що позитивно вплинуло на його розвиток у майбутньому.

Головне завданням державного обвинувача (прокурора) за австрійським КПК 1873 р. полягало у доведенні вини обвинуваченого. Прокурор виступав не просто обвинувачем, а представником держави на процесі в цілому. Він мав дбати, щоби суд у кожній справі обирав справедливе покарання. З'ясовуючи

обставини скоєного злочину, прокурор повинен був встановлювати дані, які також свідчили на користь обвинуваченого [96, с. 141].

Ключовою особою під час розгляду кримінальної справи у суді виступав *суддя*, на котрого покладалися функції встановлення винуватості (невинності) і справедливого визначення ступеню покарання. Вирішуючи підсудну йому справу, суддя самостійно тлумачив закон згідно зі своїми переконаннями. Він не був пов'язаний тлумаченнями інших судів, тобто судження по аналогії не допускалося. Водночас суддя діяв в рамках закону, визнаючи злочином тільки вчинок, прописаний у кримінальному кодексі й мав право винести тільки таке покарання, яке передбачалося за такий злочин [156, с. 15].

У колегіальних судах Галичини (наприклад, крайових), які розглядали кримінальні справи, засідання проводив суддя, призначений президентом суду. Завдання головуючого полягало провести судове засідання так, аби процес досяг своєї мети – справедливо розглянути й вирішити спір на основі доказів. Він дозволяв сторонам ставити запитання, робити подання, відхиляти все те, що було зайвим і затягувало розгляд справи. Варто відзначити, що суддя також володів правом усунути від процесу адвоката, котрий себе поведив неналежним чином, порушуючи законодавство та адвокатську етику [36, с. 12].

Потерпілий – це особа, права якої порушено; фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій завдано майнової шкоди. Права й обов'язки потерпілого виникали з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення (подібно, як і в чинному КПК України) [122]. Потерпілий (або особа, яка виступала від його імені) володів правом подати на обвинуваченого в кримінальному процесі й цивільний позов про відшкодування; такий позов розглядали разом із кримінальною справою. Суд розглядав такий позов лише тоді, коли майнове домагання мало безпосередній зв'язок з предметом обвинувачення і якщо паралельно не вівся цивільний процес в іншому суді. Цивільний позов у кримінальній справі мав обмежений

характер і не міг виходити за межі тих обставин, які обґрунтовували цивільно-правові вимоги (згідно з § 4 КПК 1873 р.) [49, с. 23].

Потерпілий мав право бути повідомленим про свої права та обов'язки; знати суть підозри та обвинувачення; подавати докази судові й прокуророві; давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; мати свого законного представника; знайомитися з матеріалами, які стосувалися вчиненого правопорушення. До обов'язків потерпілого, як і в сучасному українському законодавстві, належало прибути за викликом до суду; не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення; не розголошувати без дозволу слідчого судді й прокурора відомості, які стали йому відомі під час кримінального провадження [122].

Цивільним позивачем у кримінальному провадженні виступала фізична особа, якій завдано майнової або моральної шкоди. Цивільний позивач мав права й обов'язки в частині, що стосувалися цивільного позову.

Відповідно до КПК 1873 р. цивільний позивач у кримінальному судочинстві мав такі процесуальні особливості: 1) долучитися до кримінальної справи могла потерпіла особа, котра у наслідок вчинення злочину або правопорушення мала право звернутися до суду із приватноправовою вимогою, 2) причиною такого звернення була матеріальна як головна підстава або моральна шкода, 3) такі кримінально-карані діяння були предметом публічного обвинувачення, тобто ініціювались прокурором, 4) потерпілий міг долучитися до кримінальної справи як цивільний позивач, тільки перед початком судового розгляду. У випадку не виконання цієї умови закону, потерпілий не мав право внести відповідну вимогу до суду. Здійснюючи допит потерпілого під час проведення досудового розслідування вказувалося, що він має право подати заяву про долучення до кримінальної справи аби отримати відшкодування. Тому, потерпілий не мав права на судовому розгляді подати таку заяву. 5) Вирішення приватноправових вимог залежало від того, чи суд видавав обвинувальний вирок, бо якщо суд видав виправдовувальний вирок, тоді потерпілого направляли вирішувати таке питання у порядку цивільного

судочинства. Тільки, якщо обвинувачений дійсно вчинив злочин або правопорушення у якому його обвинувачували, тоді суддя вирішував й приватноправові вимоги. Вирішення таких вимог залежало від наслідків спричинених потерпілій особі злочинним діянням, чи суддя матиме право призначити відшкодування. Тому, цивільний позивач користувався всіма процесуальними правами для підтримання обвинувачення внесеного прокурором, також йому належало право подавати відповідні докази для підтвердження своїх вимог. Така заява потерпілої особи була наслідком того, що суд, котрий розглядав приватноправову вимогу здійснював адгезійне судочинство* (*Adhäsions process*) – одночасно із кримінальним судочинством [157, с. 179–180].

Натомість *цивільним відповідачем* могла виступати фізична або юридична особа, яка несла цивільну відповідальність за шкоду, завдану своїми злочинними діями. За ним передбачалися права і обов'язки в частині, що стосувалися цивільного позову [259, с. 402].

Обвинувачений – особа, звинувачена у скоєнні злочину і проти якої висунуті судові обвинувачення. Суб'єктом кримінальної відповідальності виступали фізично осудні особи (громадяни або іноземці), які досягли віку, з якого наступала кримінальна відповідальність [178, с. 103]. До винесення акту обвинувачення особа, проти якої велося слідство, виступала в ролі підозрюваного (презумпція невинуватості). Коли обвинувачений у правопорушенні поставав перед судом, його називали «оскарженим». Проте, варто відзначити, що австрійське законодавство чітко не розділяло терміни «підозрюваний», «оскаржений» чи «обвинувачений» [174, с. 419].

Обвинувачений повинен був володіти фізичною і розумовою здатністю стежити за справою, брати в ній безпосередню участь, захищати свої права. Якщо обвинувачений помер або був психічно хворим, справу закривали з причини неосудності. Якщо процесуальна дієздатність була обмежена, то обвинуваченому обов'язково призначали оборонця (адвоката). Обвинувачений

* Пред'явлення цивільного позову у кримінальному провадженні.

володів правом зустрічатися віч-на-віч з адвокатом, переглядати акти справи, будувати систему захисту та ін.

В австрійському КПК 1873 р. декларувалося право обвинуваченого під час судового процесу послуговуватися рідною мовою. В умовах значного поширення польської мови в галицькому судочинстві (крім німецької) – це можна вважати важливим аспектом [174, с. 420]. Право користуватися рідною мовою закріплювала і Австрійська конституція 1867 р. в «Законі про загальні права громадян для королівств і земель представлених у Рейхсраті (Ст. 19) [254, с. 650–655] й таким чином у всіх судових інституціях українці могли вільно послуговуватися рідною мовою.

Згідно з чинним КПК України підозрюваний (обвинувачений) має, зокрема, право знати у вчиненні якого кримінального правопорушення його підозрюють, обвинувачують; бути чітко і своєчасно повідомленим про свої права; мати власного захисника; давати пояснення, показання з приводу підозри, обвинувачення; вимагати перевірки обґрунтованості затримання; збирати й подавати слідчому, прокурорів докази; брати участь у проведенні процесуальних дій; заявляти відводи; одержувати копії процесуальних документів; оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді тощо [122].

Обвинувачений, згідно з нормами австрійського законодавства, зобов'язувався підкорятися законним вимогам та розпорядженням слідчого судді й прокурора. Щодо нього не допускалося застосовувати фізичний примус і насильство [259, с. 404].

У кримінальному судочинстві за австрійським КПК 1873 р. крім сторін у процесі брали також участь *представники* сторін.

Під поняттям представник (*Vertreter der Parteien*) розуміли таку особу, котра мала право виступати на суді від імені іншої особи, мала право виконувати процесуальні дії й такі дії були обов'язковими для представленої сторони. У свою чергу, представники поділялися на: законних представників й представників встановлених сторонами.

Законний представник виступав у кримінальному процесі від імені неповнолітньої особи або особи, яка знаходилася під наглядом куратора. Таким представником мав право бути батько, коли виступав від імені неповнолітньої дитини, опікун або куратор. КПК 1873 р. чітко не вказував, яке саме процесуальне становище займав законний представник, що виступав від імені неповнолітньої особи або особи яка знаходилася під наглядом куратора, яка виступала у кримінальному судочинстві як приватний обвинувач чи як цивільний позивач. У даному випадку можна припустити, що законному представнику належали такі самі права та обов'язки як і звичайному повнолітньому обвинувачу у кримінальному процесі. Протилежна ситуація виникала, коли законний представник у кримінальному судочинстві виступав від імені неповнолітньої обвинуваченої особи. Такий зв'язок, між неповнолітньою особою та законним представником полягав у тому, що представнику були надані відповідно до КПК 1873 р. різні правові можливості, щоб захищати права та інтереси представлених осіб. Так, відповідно до § 39 неповнолітньому або підопічному, навіть проти його волі, батько, опікун або куратор мав право залучити адвоката. На підставі § 282, 283, 346, 365 законний представник був уповноваженим до внесення апеляції щодо вироків або правового засобу відклику, а також, на підставі § 354 законний представник мав право подати до суду прохання про відновлення кримінального провадження. Такі дії виконувалися тільки на користь обвинуваченого [157, с. 192–193].

Згідно з кримінальним процесом підозрюваним, обвинуваченим та підсудним було гарантовано право на захист. Це мало запобігти зловживанням і притягненню до відповідальності невинної людини. *Адвокат* – це представник обвинуваченого, який давав своєму підзахисному правові поради, виступав від його імені перед судом, здійснював його захист. Його завдання полягало у зборі й використанні всіх правових засобів на користь обвинуваченого (докази, оскарження і т.д.). Однак загальне завдання адвоката полягало у спільній діяльності з судом з метою справедливого вирішення справи. Адвокатів можна було обирати, а в окремих випадках їх призначали [96, с. 95].

У липні 1868 р. було ухвалено положення про адвокатуру, яке закріплювало її самоврядування й автономію. Розвиток правової культури населення спричинив зростання ролі адвокатів, діяльність яких розширилася. Станом на 1898 р. тільки у Львові діяло 159 адвокатських контор (у регіонах краю менше) [55]. Львівський адвокат Луціан Мільдвурм так описував судовий процес за участю адвокатів: «То були часи, коли судова розправа була великим дійством – особливо, коли у ній брав участь визначений оборонець – коли судова зала перетворювалась на місце дискусії та аналізу, живу школу риторики, красномовства і права...» [136, с. 27].

Серед львівських адвокатів наприкінці XIX – початку XX ст. особливим авторитетом користувалися Яків Горовіц, Натан Льовенштейн, Тобіаш Ашкеназі, Кость Левицький, Мар'ян Гурніцький, Володимир Старосольський. Останній, зокрема, представляв інтереси своїх клієнтів у кримінальних справах (справи Самуїла Хорна, Майєра Ензельберга, Казімежа Масловського тощо) [33, арк. 45].

За австрійським КПК 1873 р. захисник користувався процесуальними правами обвинуваченого, захист якого він здійснював (крім процесуальних прав, які безпосередньо реалізовував обвинувачений). За адвокатом закріплювалося право брати участь в ставленні запитань на судовому засіданні. Кожен трибунал другої інстанції у Галичині зобов'язувався скласти список адвокатів та на початку кожного року рекомендував усім судам свого апеляційного округу розмістити відповідні списки у своїх приміщеннях для загального ознайомлення. До цього списку включалися усі адвокати, які працювали в окрузі, а також доктори права, які працювали в університетах Австро-Угорщини; юристи, котрі успішно склали кваліфікаційний іспит на право займатися адвокатською практикою [269, с. 68]. Зауважимо, що адвокати, на відміну від суддів і нотаріусів, не належали до категорії державних службовців і, таким чином, не претендували на державне пенсійне забезпечення [136, с. 29].

Участь адвоката у кримінальному процесі поділялася на обов'язкову й необов'язкову. Обов'язкова мала місце при розгляді справи судом присяжних, при заочному процесі, при розгляді справи особи, яка не досягла повноліття, або особи, стосовно якої існували сумніви щодо її осудності. В інших випадках участь адвоката у процесі не була обов'язковою, а залежала від бажання обвинуваченого [96, с. 95]. Вивчення ситуації в Галичині дає також підстави стверджувати, що крім бажання обвинуваченого важливим чинником була матеріальна можливість / забезпеченість обвинуваченого або його родини [7, арк. 15].

Таким чином, згідно з нормами австрійського КПК 1873 р., за яким відбувалися судові процеси в Галичині, усі сторони володіли рівноправністю. Обвинуваченому надавалося право на всіх стадіях процесу спростовувати проти нього звинувачення, надавати докази. Втім, перебуваючи під арештом, обвинувачений був дещо обмежений у своїх правах, що не давало можливості ефективно захищати свою позицію. Ці функції виконував захисник або адвокат, котрий обстоював інтереси обвинуваченого, хоч його завдання не полягало у пошуку матеріальної істини, а в пошуку правди й виправдання свого клієнта.

3.4. Завершення справи та винесення судового вироку

Австрійське процесуальне право передбачало такі види судових рішень, як *ухвали, постанови й вирок*. Ухвали й постанови виносив суд під час самого судочинства; з ними повинні були ознайомитися сторони процесу. На відміну від вироку, суд мав право змінити ухвалу чи постанову. *Вирок* – це найважливіше рішення суду, процесуальна мета судочинства; це судове рішення, в якому суд вирішував обвинувачення по суті [122]. Вирок виправдовував або визнавав підсудного винним й призначав конкретне покарання. Вирок ставав чинним тільки після його оголошення на судовому засіданні; написаний, але не проголошений вирок був лише проєктом, який не мав зобов'язальної сили. Після ж оголошення вироку він ставав незмінним у даній інстанції і його заміни / скасування можна було досягнути тільки після оскарження у суд вищої інстанції [36, с. 2–3].

Отже, останнім етапом судового розгляду було винесення вироку. Винесення вироку вважалося формальною метою судочинства. З усіх судових рішень вирок вважався найважливішим як з формальної, так і з матеріальної точки зору [156, с. 89]. Матеріальна мета полягала у рішенні: винний обвинувачений, чи ні (якщо ж винний, то в якому вчинку). Варто відзначити, якщо під час судового засідання виявилось, що обвинувачений винний у скоєнні іншого злочину, не згаданого в акті обвинувачення, але щодо якого набиралося достатньо доказів, суд мав право врахувати це у вирок (якщо не вимагалось окремого подання прокурора). Коли ж обвинуваченому і так загрожувала кара смерті, виявлення нових, дрібніших злочинів не впливало на остаточний судовий вирок. Важливо зазначити, що на кару смерті не дозволялося карати особу вже покарану за той самий злочин тюремним ув'язненням. Покарання, яке передбачало позбавлення волі, але не було реалізованим, не стояло на заваді реалізації кари смерті [49, с. 355].

Термін покарання залежав від вчиненого правопорушення і всіх обтяжуючих і пом'якшуючих обставин. Суди в Галичині у складі Австро-Угорщини керувалися принципом, що «кара становить відплату за вчинене

діяння й повинна відповідати ступеню скоєного» [214, с. 108]. Без сумніву, для кримінального судочинства за КПК 1873 р. відповідне положення було прогресивним й вказувало на високий ступінь розвитку тогочасної науки кримінально-процесуального права Австро-Угорщини. У той час не припинялася дискусія щодо питання покарання за скоєний злочин. З одного боку, йшлося про передбачені покарання й максимальні ув'язнення з метою суспільної безпеки, а, з іншого боку, мала місце точка зору, що на зло не обов'язково відповідати злом, бо це не приведе до нічого доброго (наприклад, погляди польського правника Е. Кжимуського, котрий звертав особливу увагу на потребу «морального оздоровлення суспільства» з метою запобігання злочинності) [227, с. 57].

Чи не найпоширенішим кримінальним злочином у Галичині були *крадіжки*, зокрема з панських маєтків і контрольованих місцевими дідами земель (наприклад, риби з озер, дерева з лісу) [17, арк. 1–3; 20, арк. 1–18]. Рідше, але все ж, траплялися крадіжки цінностей – дорогих металів, грошей і цінних паперів (наприклад, справа службовця Тадеуша Лімановського у Львові 1910 р., звинуваченого у присвоєнні золота і цінних паперів одного з місцевих банків) [25, арк. 1–2.]. Австрійське законодавство визначало крадіжку як заволодіння для власної користі чужим майном без згоди його власника (§ 171) [43, с. 116]. Ознайомлення з архівними кримінальними справами дає підстави стверджувати, що більшість крадіжок не супроводжувалися обтяжуючими обставинами й суди виносили покарання у вигляді ув'язнення на 1–12 місяців; однак мали місце й крадіжки, які супроводжувалися обтяжуючими обставинами (розбій, завдання шкоди здоров'ю, підпал), й тоді суди виносили вирок про ув'язнення на термін від 1 до 5-ти років [7, арк. 24–45].

Злочини, пов'язані з *підробкою монет і фальшуванням документів* здебільшого каралися судами ув'язненням на термін від 1 до 5 років. Суб'єктом даного злочину виступала особа, не наділена повноваженнями виготовлення грошей чи цінних паперів [179, с. 103]. Прикладами таких кримінальних процесів можуть слугувати справи групи львів'ян, очолюваних Матеусом

Патульським (1881 р.), котрі займалися підробкою грошей або ж Ігнація Філіповського, обвинуваченого у підробці державних документів (1902–1903 рр.). І в першому, і в другому випадку йшлося про фальшування цінних паперів та грошей з подальшим їх розповсюдженням особам, які не могли відрізнити підробку від оригіналу. Крім власне фальшування, пізніші звинувачення І. Філіповського стосувалися і шахрайства, адже він за винагороду на прохання окремих львів'ян займався підробкою документів на нерухомість і спадок [27, арк. 1–13; 28, арк. 35]. Мали місце справи, пов'язані із привласненням грошей і підробкою підписів на документах службовими особами (приклад, справа Якова Древка – службовця повітового суду у Сокалі, який заради вигоди вступив у змову з однією зі сторін процесу, підробивши підписи у документах справи) [11, арк. 1–3].

У Галичині гостро стояло питання *лихварства* – надання грошей у борг за умови сплати відсотків при погашенні боргу (часто гроші надавалися в борг під заставу певних речей). Проблему лихварства почасти вдалося вирішити на законодавчому рівні у 1868 р., однак й надалі траплялися випадки порушення закону, про що свідчать збережені кримінальні справи мешканців різних населених пунктів Галичини. Здебільшого лихварі використовували неосвіченість і необізнаність жителів краю в деталях господарського права. Більшість справ проти лихварів того часу стосуються земельної застави та наданих під проценти позик. Нерідко позичальники вводилися в оману і були змушені виплачувати більші суми грошей, ніж про це домовлялися усно (звісно, письмова угода розставляла все на свої місця) [23, арк. 28–31].

За *хабарництво* (одержання службовою особою протизаконних вигод) суди в Галичині також виносили кримінальні покарання. Низькі зарплати чиновників формували під ґрунтя для поширення хабарництва. Скажімо, земельні власники прагнули за будь-яку ціну розв'язати ту чи іншу суперечку із селянами й для того «заохочували» судових працівників. Наявні кримінальні справи – це надмірні службові зловживання, як, наприклад, справа 1909 р. жителя с. Янів Абрама Вахтмана (службовця адміністрації), який за незаконну

винагороду погодився вирішити земельне питання всупереч чинному законодавству [24, арк. 1].

Значно більше вироків крайових / окружних судів у Галичині стосуються *шахрайства*. Шахрайство, за австрійським кримінальним законодавством (подібно, як і за українським), трактувалося як заволодіння індивідуальним майном інших людей або набуття права на майно шляхом обману чи зловживанням довірою (§ 197 Кримінального кодексу Австрії) [43, с. 134]. Як правило, за доведений факт шахрайства суд виносив вирок, в яких передбачалося 6–12 місяців ув'язнення; за наявності певних обтяжуючих обставин – від 1 до 5-ти років тюрми [8, арк. 1–2].

До 5-ти років передбачалося ув'язнення за *спричинення тілесних пошкоджень*. Нанесення тілесних ушкоджень поділяли на навмисні чи з необережності й від цього залежав термін ув'язнення. Подібним чином покарання залежало від того, чи завдані тілесні пошкодження легкі, середньої тяжкості чи важкі [16, арк. 1–4]. Тяжкість ушкоджень встановлювалася кваліфікованими експертами.

Найтяжчим злочином, вирок за які виносили суди Галичини, було *вбивство*. Вбивства поділялися на навмисні й не навмисні. За своїми наслідками вбивство через необережність (через злочинну самовпевненість чи недбалість) нічим не відрізнялося від вбивства вчиненого умисно. Єдине, необережність свідчила про меншу суспільну небезпечність винного. Загалом, австрійський Кримінальний кодекс поділяв вбивства на чотири групи: 1) скрите вбивство, здійснене підступно; 2) вбивство під час розбою; 3) вбивство внаслідок намови третьої сторони; 4) т.зв. «просте» вбивство (§ 135) [43, с. 101]. Покарання за вбивство було суворим – смертна кара, причому як виконавця, так і людини, як намовила до вбивства. За наявності полегшуючих обставин винного у злочині могли ув'язнити до 5–10 років тюрми [21, арк. 80–84; 22, арк. 1–107].

Часова єдність кримінального процесу вимагала, щоб і присуд було видано негайно після закінчення процесу. Тому після заключних промов сторін, згідно

з § 257 КПК 1873 р., після того, як головуючий суддя заявляв, що слухання справи завершене, судді переходили у нарадчу кімнату для винесення рішення по справі [269, с. 372]. Нарада суду відбувалася таємно і в ній могли брати участь тільки ті судді, які брали участь у процесі. Було передбачено ведення протоколу наради суддів, але з ним не могли ознайомитися адвокати. Народою, на якій відбувалося обговорення доказової бази і її пов'язаність (в рамках принципу вільної оцінки доказів), керував головуючий на судовому засіданні суддя. Обвинуваченого на час наради суддів виводили із зали судового засідання. Разом з тим, таємниця нарадчої кімнати відповідно до положень КПК 1873 р. і як за сучасним КПК України була також гарантією принципу незалежності суддів та забезпечувала необхідні умови для повного й правильного розгляду справи.

Відповідно з австрійським КПК 1873 р. рішення по справі визначалося голосуванням, під час якого головуючий традиційно голосував останнім (§ 19) [49, с. 337]. У більшості країн Європи, у т.ч. в Австро-Угорщині, існувала практика, що наймолодший суддя голосував першим, найстарший – останнім; це заради того, щоби думка досвідченішого судді не впливала на позицію молодшого судді [156, с. 89]. Кожен суддя був зобов'язаний голосувати й не мав право утриматися, а з метою запобігання хибному рішенню передбачалося ухвалення вироку 2/3 голосів (в окремих випадках і одногосно) [293, с. 59]. В ситуації, коли той чи інший суддя залишався в меншості при своїй думці, він мав право домагатися внести в протокол пояснення своєї позиції (*votum separatum*). У випадку, коли в колегії засідала парна кількість суддів і при голосуванні вони порівну розділилися, тоді ухвалювалося рішення на користь обвинуваченого (§ 20) [49, с. 39]. Згідно зі змінами 1877 р. одногосного рішення суддів вимагали питання по вердикту присяжних.

Згідно з встановленою практикою спочатку судді голосували щодо того, чи суд компетентний розглядати справу (§ 21). Після ухвалення усіх «вступних питань» суд мав право приступати до вирішення головного питання. Якщо

підсудного звинувачували відразу у декількох злочинах, то необхідно було приймати рішення з приводу кожного злочину окремо [49, с. 41].

Судове рішення, у нашому випадку вирок, повинно було бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законність рішення передбачала ухвалення компетентним судом (як предметно, так і територіально); обґрунтованість – ухвалення рішення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджувалися доказами; вмотивованість – рішення, в якому наведені належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення. Загалом ці вимоги присутні й щодо вироків у кримінальному процесі України (ст. 370) [122].

У своєму вирокі суд зобов'язувався вирішити окремо питання про вину і про покарання за вчинений злочин. Даючи відповідь на перше питання, суд повинен був чітко визначити: 1) чи мало місце діяння, в якому звинувачено підсудного; 2) чи вказана дія містила ознаки злочину; 3) чи винний обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення і яка його ступінь вини (безпосередня, пряма, умисна / ненавмисна дія, необхідна оборона); 4) чи підлягає обвинувачений покаранню. Залежно від відповідей на ці питання встановлювалася друга частина вироку – покарання. У даному випадку судді зобов'язувалися дати відповідь на такі питання: 1) на яке покарання заслужив підсудний; 2) чи заслужив він на додаткове покарання (якщо так, то яке; серед додаткових покарань інколи вживалася конфіскація майна злочинця, але, як правило, такого, що підлягало реалізації [135, с. 265]); 3) чи необхідно застосовувати щодо нього заходи забезпечення і які; 4) чи доцільно задовольнити цивільний позов (супровідний до кримінального); 5) чи зараховувати час тимчасового ув'язнення в рахунок присудженого покарання; судові витрати [156, с. 90].

Згідно з австрійським КПК 1873 р. вирок суду міг звільнити обвинуваченого від відповідальності та визнати його невинним (виправдувальний вирок). Це відбувалося, коли виявилось, що: 1) справу розпочато без належної скарги обвинувача; 2) обвинувач відмовився від своїх попередніх звинувачень (відмовившись від одних звинувачень, прокурор мав

право висувати нові звинувачення, але тоді справу розглядали наново);
3) злочин не мав кримінального характеру [49, с. 341].

Для порівняння доречно вказати, положення, що регулювали порядок звільнення від кримінальної відповідальності та порядок закриття кримінального провадження на українських землях, що знаходилися у складі Російської імперії. Так, згідно зі Статутом кримінального судочинства 1864 р. було частково систематизовано підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності, а саме встановлено, що судове переслідування не могло бути розпочате, а почате підлягало закриттю у зв'язку: зі смертю обвинуваченого, зі строками давності, примирення обвинуваченого з потерпілим у встановлених законом випадках, а також згідно з «височайшим» указом чи загальним милостивим маніфестом, що дарує прощення. У Статуті вперше застосовано термін звільнення від кримінальної відповідальності, а не від покарання. Окрім цього, було регламентовано порядок закриття кримінальної справи. Фактичні умови закриття кримінального обвинувачення зводились до недостатності підстав обвинувачення, непереконаливості доказів у справі. У справах, де не було особливої процедури передання до суду, питання недостатності підстав суд вирішував при постановленні вироку у справі одночасно з вирішенням питання про невинуватість підсудного. У справах, де існувала процедура передання до суду, це питання вирішувалось шляхом винесення постанови про закриття кримінального переслідування. Однак, чіткого визначення реабілітуючих підстав Статут не мав [145, с. 30], хоча, за твердженням І. Фойницького, постанов про закриття обвинувачення з таких підстав та виправдувальних вироків виносилось чимало [172, с. 56].

Варто погодитися із думкою Х. Павич, що вказує на те, що інститут закриття кримінального провадження судом поступово трансформувалася із різних способів звільнення від кримінальної відповідальності у самостійний правовий інститут, який охоплював різні підстави для закриття кримінальної справи та процесуальну діяльність суду щодо закриття провадження [145, с. 32].

Чинний КПК України у порівнянні з австрійським КПК 1873 р. й Статутом кримінального судочинства 1864 р. передбачає більше підстав закриття кримінального провадження як слідчим суддею, прокурором або судом.

У контексті вище викладеного варто навести статистичні дані щодо обвинувальних та виправдовувальних вироків винесених як професійними судами, так і судами присяжних.

Волоско І. Р. вказує, що «у порівняльній статистиці судів присяжних і судів професійних 1883-1885 рр. простежувався яскравий контраст, що викликав суспільне подивування» [89, с. 26–27]. У 1883 р. суди присяжних винесли 72,6% обвинувальних вироків і 25,8% виправдувальних, а професійні судді відповідно 85,8% і 14,1%. У 1884 р. суди присяжних винесли 71,4% обвинувальних і 26,1% виправдувальних вироків, професійні судді відповідно 85,7 і 14,2%. У 1885 р. суди присяжних винесли 74,5% обвинувальних і 25,5% виправдувальних вироків, а професійні судді відповідно 86,5 і 13,5%. У Галичині лібералізм суду присяжних був особливо помітним на тлі всієї Австро-Угорщини, в інших краях якої ці суди не так часто виносили виправдувальні вирокі. Причому з кожним роком питома вага обвинувальних вироків зменшувалася: 76,5% – у 1874 р.; 72% – 1875 р. і 1876 р.; 64% – 1883; 60,8% – 1884 р. У Буковині ситуація, як для тих часів, взагалі була нетиповою і парадоксальною: кількість обвинувальних і виправдувальних вироків Чернівецького суду коливалася в межах 50% [159, с. 203]. Як видається, це свідчило про духовне оздоровлення на українських землях Галичини й Буковини завдяки діяльності Української Греко-Католицької церкви та національному відродженню після революції 1848-1849 рр.

Зміст вироку визначався чіткою структурою, до якої існували певні вимоги. Вирок необхідно було викладати у письмовій формі й він становив частину протоколу судового засідання. Зміст вироку мав охоплювати все, що торкалося суті справи, даючи повну відповідь на обвинувачення (§ 260) [218, с. 144]. Разом з тим, наголосимо, що вирок не міг виходити за межі обвинувачення. Формально, вирок складався з 1) «шапки» (заголовку);

2) «формули» або «сентенції»; 3) обґрунтування; 4) підписів суддів. У заголовку вказувався суд, який виніс вирок, прізвища суддів, протоколіста, обвинувача, обвинуваченого, суть звинувачення, місце і дату судового засідання, дату озвучення вироку. «Формула» або «сентенція» становила матеріальний зміст присуду (мотивувальна частина). Зазначалося, що вирок проголошується іменем імператора. Після цього наводилося формулювання рішення, визнання підсудного винним (або ні), правова кваліфікація злочину, рішення щодо покарання. В обґрунтуванні вироку (резолютивна частина) йшлося про ті підстави й обставини, які суд прийняв за доведені / недоведені та якими керувався при винесенні вироку (з відповідним посиланням на Кримінальний і Кримінально-процесуальний кодекси) (§ 270) [49, с. 341]. Обґрунтування вироку було важливим з огляду на можливу апеляцію судового вироку у суді вищої інстанції. Обґрунтування вироку, логічне міркування на основі вивченого матеріалу забезпечувало об'єктивність судового рішення, поглиблювало довіру до судів [156, с. 93]. Як уже зазначалося вище, підготовлений вирок підписували всі судді.

Сторона, яка вважала, що її право на обвинувачення або на захист було порушене рішенням суду, мала право упродовж трьох днів (після оголошення рішення) подати апеляційну скаргу до суду вищої інстанції (§ 466) [49, с. 604]. Якщо обвинувачений не був присутній на момент винесення вироку, апеляційна скарга подавалася упродовж трьох днів з моменту повідомлення останнього. Відповідну апеляційну скаргу необхідно було подати у визначені законом терміни, бо в іншому випадку таке право втрачало свою силу.

Якщо жодна зі сторін не оскаржила рішення винесеного судом, таке рішення ставало правосильним. У разі своєчасного подання апеляції, суд вищої інстанції мав право: 1) відхилити апеляцію, залишивши вирок суду нижчої інстанції в силі; 2) скасувати оскаржений вирок повністю або частково; 3) не видаючи нового рішення, скерувати справу на повторний розгляд (але в іншому складі суддів). Перегляд або скасування вироку наступали в разі 1) нестачі ознак злочину; 2) непідсудність обвинуваченого; 3) порушення судової

компетенції (коли справу розглядав суд, який не мав право розглядати таку справу) [36, с. 14–18].

У ситуації, коли справу розглядав суд присяжних, трибунал враховував їхній вердикт. Розглянувши справу, присяжні поверталися до зали суду, займали свої місця й оголошували вердикт, на основі якого фахові судді ухвалювали вирок. Головуючий суддя ставив присяжним запитання про винуватість підсудного, на які ті давали коротку відповідь: «так» або «ні». Обраний старший присяжний починав відповідь фразою «Присяжні на задані питання відповіли під присягою і згідно з сумлінням так...». Тоді зачитувалися поставлені присяжним питанням і відповіді на них. Жоден з присяжних у залі головного судового розгляду не мав право вже змінити попередньої думки. Якщо відповіді присяжних були суперечливими – одна відповідь виключала іншу – трибунал був зобов'язаний звернути на це увагу і рекомендувати присяжним повернутися в кімнату нарад для уточнень. Власне тоді трибунал мав право скорегувати поставлені питання [49, с. 452].

Таким чином, судді присяжних визначали винуватість / невинуватість підсудного, а фахові судді призначали покарання. Вердикт присяжних не вимагав жодного обґрунтування і ніхто не мав права вимагати від присяжних пояснення свого рішення. Вердикт могли визнати недійсним, якщо присяжні не дали свої відповіді на більшість питань (допускалася відсутність лише відповідей на декілька питань). Якщо присяжні не вбачали винуватості обвинуваченого, а трибунал був іншої думки, оголошення вироку відкладали до початку найближчої каденції нового суду присяжних. На новому судовому розгляді справу мали розглядати цілком інші судді й присяжні. Якщо думка другого суду присяжних збігалася з думкою другого суду присяжних, то трибунал зобов'язувався взяти цей вердикт за основу судового вироку [49, с. 458].

Головуючий розпоряджався запровадити обвинуваченого до зали засідань і зачитував в присутності секретаря вердикт присяжних. Якщо вердикт присяжних твердив про невинуватість підсудного, йому належало видати

відповідну письмову довідку. Якщо ж суд присяжних визнавав підсудного винним, то закон вимагав надати йому право виступити. Далі згідно з § 255 і 335 головуючий надавав слово цивільному позивачу й адвокатові обвинуваченого [269, с. 549–550]. У випадку потреби додаткової наради, яка могла виникнути після вердикту присяжних засідателів судді могли перейти в кімнату нарад, а могли провести нараду і в залі суду. Таємниця наради суворо забороняла присяжним під час наради залишати це приміщення, зустрічатися зі сторонніми людьми. Порушення таємниці каралася штрафом щодо присяжного [96, с. 159].

Враховуючи вердикт присяжних, суд звертав увагу на обтяжуючі й полегшуючі обставини скоєння злочину і таким чином визначав міру покарання. До основних покарань належали: догана, штраф, домашній арешт, арешт (суворий і звичайний), позбавлення волі (як і арешт – двох видів; суворий режим міг передбачати одиночну камеру або ж темницю), смертна кара [96, с. 106]. Штраф був найпоширенішим покаранням в Австро-Угорщині за вчинені майнові злочини. З 1912 р. суд допускав поділ штрафу на частини, але на термін не більше, ніж пів року з моменту набрання вироком законної сили [135, с. 265].

При винесенні вироку, як передбачав § 43 Кримінального кодексу 1853 р. Австрії, суди в Галичині враховували обтяжуючі й пом'якшуючі обставини скоєння злочину. Так, до обтяжуючих обставин належали: 1) сукупність скоєних злочинів; 2) повторюваність однорідних злочинів; 3) повторне вчинення злочину; 4) залучення до злочину інших осіб; 5) характер дії (підсудний – організатор злочину чи лише виконавець). Пом'якшуючі обставини стосувалися як самого злочину, так і особи злочинця. Наприклад, до пом'якшуючих винуватих обставин законодавство зараховувало замах, незакінчений замах і добровільну відмову від спричинення ще більшої шкоди [85, с. 77]. До пом'якшуючих обставин, як стосувалися злочинця належали: вік злочинця (якщо не досяг 20-річного віку, то могли дати менше покарання), недостатній розумово-психічний розвиток, вчинення протиправної дії в стані тимчасового

божевілля (особа не розуміла, що чинила), дія з намови або під примусом, вчинення злочину випадково, з недбальства або з не усвідомлення наслідків вчинку, намагання відшкодувати спричинену шкоду, явка з повинною, готовність співпрацювати зі слідством і повідомлення про інших учасників злочинів (§ 47) [43, с. 50].

У кримінальному законодавстві Австрії було виокремлено наступні вікові категорії відповідальності: *дитинство* (1–10 років; за вчинені кримінальні правопорушення вони несли тільки домашні покарання); *малоліття* (11–14 років; за протиправні дії з тяжкими наслідками несли відповідальність таку як і неповнолітні); *неповноліття* (14–20 років; вік не впливав на кваліфікацію вчиненого злочину, а виступав лише елементом, який суд обов'язково враховував при визначенні покарання); *повноліття* (від 20-ти років; з часу настання повноліття вік особи не впливав на термін ув'язнення) [178, с. 102].

Згідно з КК 1852 р. й залежно від тяжкості скоєного злочину особу могли позбавити волі на такі терміни: 1) від 6 місяців до 1 року; 2) від 1 до 5 років; 3) від 5 до 10 років; 4) від 10 до 20 років. Перебіг відбуття покарання починався з моменту оголошення вироку (§ 17) [43, с. 18]. У ситуації, коли обвинуваченому загрожувало від 10 до 20 років ув'язнення, суд мав право скоротити термін відбуття покарання не більше, ніж на три роки; від п'яти до десяти років – не більше, ніж на один рік (§ 340). До смертної кари не могли бути засуджені особи, яким не виповнилося 20-ти років (§ 52) [43, с. 52]. Якщо декількох обвинувачених, котрі проходили по одній справі, засудили до смертної кари, суд зобов'язувався визначити у вироку у якій послідовності їх мали страчувати. Виголошуючи у вироку термін ув'язнення, головуючий був зобов'язаний вказати правові підстави саме такого, а не іншого ухваленого рішення [49, с. 462].

Якщо трибунал на основі вердикту присяжних засідателів виносив вирок смерті, суд однаково прописував у протоколі яке покарання могло бути застосоване в разі успішного перегляду справи. Цей документ передавався з іншими документами справи в апеляційний суд (§ 341). Протокол головного

засідання за участі присяжних засідателів мав подібну структуру до протоколу звичайного засідання. Як виняток, вказувалися прізвища й імена присяжних і перебіг слухання за їхньою участю – від складання присяги і до відповідей на поставлені питання. Якщо ж апеляційний суд не змінив винесеного смертного вироку, справа потрапляла до міністра юстиції із висновком апеляційного суду [269, с. 553].

Разом з тим, на вирок у справі за участі присяжних могла бути подана як апеляційна, так і касаційна скарги (§ 343). Варто зазначити, що особа, яка мала намір подати апеляцію, зобов'язувалася спочатку виявити цей намір перед судом (не пізніше трьох днів, а після проголошення давалося вісім днів на подання апеляції до того суду, який виніс рішення) [12, арк. 21].

Відповідно до § 345 апеляційна скарга могла бути подана із зазначеними у § 283 обмеженнями (якщо були відсутні підстави для касаційної скарги, встановлених у § 281) і тільки щодо (рішення про призначення покарання), а також проти рішень щодо приватноправових вимог.

Причому, право на подання апеляційної та касаційна скарги, які могли поєднуватися між собою, порядок подання та відхилення, внесення зустрічної скарги, а також процедура провадження та винесення рішення по справі здійснювалося згідно з положеннями § 282–291.

У випадку прострочення апеляційного оскарження, суд першої інстанції повинен був відхилити апеляцію. Подання апеляції призупиняло дію рішення суду першої інстанції та його виконання до розгляду справи в апеляційному порядку. З моменту відкриття апеляційної справи сторони втрачали право пред'являти одне одному нові вимоги чи звинувачення; а в самому процесі могли пред'являти тільки ті вимоги, докази та факти, про які вони вказали в апеляційній скарзі [259, с. 407–408].

КПК 1873 р. передбачав такий правовий засіб оскарження судових рішень, як скарга недійсності (касаційна скарга), що подавалася до Верховного судового і касаційного трибуналу у Відні.

Згідно з § 281 цього кодексу підставами для подання скарги недійсності були: 1) якщо в ухваленні вироку брав участь суддя, що підлягав відводу, а скажчик про це не знав; 2) якщо всупереч запереченню скажчика під час судового розгляду зачитано протокол або документ про недійсне наведення довідок, або досудове слідство у процесі попереднього розслідування; 3) якщо під час розгляду порушено або не виконано якийсь припис, що закон зобов'язує виконати під загрозою недійсності судового рішення; 4) якщо під час судового розгляду не вирішено клопотання скажчика або відмовлено у його задоволенні всупереч положенням законів або принципів провадження; 5) якщо рішення суду щодо вини та його обґрунтування є неясним, неточним, суперечливим чи немає жодного обґрунтування, якщо наявна суперечність між даними підстав для прийняття рішення та висновками, викладеними у такому рішенні; 6) якщо суд безпідставно заявив про свою некомпетентність; 7) якщо ухвалений вирок не задовольнив обвинувачення або вийшов за його межі; 8) якщо порушено або неправильно застосовано закон щодо питань: а) чи діяння, яке обтяжує обвинуваченого, створює підстави для караної дії, належної до компетенції суду; б) чи наявні обставини, що тягнуть скасування караності діяння або виключають кримінальне переслідування у зв'язку з ним; в) чи відсутнє необхідне обвинувачення; 9) якщо діяння, яке лежить в основі рішення, внаслідок неправильного тлумачення закону, кваліфікувалося на основі закону, якого не треба було застосовувати; 10) якщо суд вийшов за межі своїх повноважень або при призначенні покарання явно неправильно оцінював факти для визначення міри покарання, або недопустимим способом порушив положення щодо визначення міри покарання.

Касаційна скарга на вирок суду за участю присяжних могла бути подана тільки у випадку, якщо крім загальних підстав (вказаних вище) виникла ще одна із таких додаткових підстав:

1) суд присяжний не був належним чином сформованим; лава присяжних засідала не в повному складі; не всі судді та присяжні перебували у залі засідання упродовж всього судового розгляду; у прийнятті вироку брав участь

суддя чи присяжний засідатель, який згідно з законом не мав право брати участь у процесі; 2) судовий розгляд за участі присяжних відбувався без участі адвоката в обвинуваченого; 3) незважаючи на попередження, суд взяв до уваги сумнівні докази або хибний протокол вступного слідства; 4) головуючий суддя надав присяжним неправильні юридичні вказівки (§ 325 та § 327); 5) вердикт присяжних не зрозумілий і не дає чітких відповідей на питання; 6) якщо судом було перевищено межі встановленого законом розміру покарання, що залежало від пом'якшуючих чи обтяжуючих обставин, або якщо перевищено межі передбаченого законом права на заміну або пом'якшення покарання, або якщо були порушені чи неправильно застосовані положення пункту 3 § 293 чи пункту 4 § 359 [49, с. 466] та ін.

Відповідно до § 282 на користь обвинуваченого касаційну скаргу могли подати: сам обвинувачений, його дружина, родичі по прямій лінії, опікун, а також прокурор, а у випадку неповноліття (проти волі особи) – батьки чи опікун. Проти обвинуваченого – лише прокурор та приватний обвинувач.

Згідно з австрійським КПК 1873 р., зокрема, § 284 вимагав оголосити касаційну скаргу в суді першої інстанції упродовж трьох днів з моменту проголошення вироку, а якщо обвинувачений не брав участі в засіданні суду першої інстанції – у той же строк з моменту вручення йому вироку. Упродовж восьми днів після вручення вироку скаржник мав обґрунтувати скаргу, зазначивши причини недійсності судового рішення (§ 285).

При перевірці судового рішення діяли елементи ревізійного начала – якщо неправильно застосовано закон не на користь обвинуваченого, то виправити судові рішення вища інстанція повинна навіть тоді, коли обвинувачений на таку причину не вказав, або взагалі не подав скарги (§ 290).

У випадку, коли секретар допустився формальної хиби в документах судового розгляду, це не становило причину для визнання неважності вироку.

Окрім того, у КПК 1873 р. містилися положення інституту недопустимості погіршення правового становища обвинуваченого. Згідно з § 293–295 подання скарги на користь обвинуваченого забороняло вищій інстанції та суду, якому

доручено новий розгляд, посилити покарання, визначене попереднім вироком [81, с. 64].

Коли ж сторони пройшли етап оскарження вироку суду, наставало негайне виконання вироку. У випадку, коли засуджений працював в тій чи іншій урядовій інституції, суд зобов'язувався повідомити її керівництво про факт ув'язнення. Визначений термін ув'язнення не дозволялося переривати. За виконанням вироку здійснював нагляд прокурор, а фактичне виконання вироків перебувало в компетенції судових виконавців суду, який виносив вирок, або спеціальних карних установ. Якщо засуджений до позбавлення волі був хворий, закон передбачав можливість ув'язнення після одужання (§ 398) [49, с. 541]. Певні привілеї надавалися вагітним жінкам, засуджених до тюремного ув'язнення.

КК 1852 р. передбачав відповідальність за десять основних груп злочинів: проти держави, державних органів влади, особи, особистої безпеки й свободи людини, честі та гідності особи, приватної власності, лихварства, нечесної конкуренції, моралі [85, с. 76]. *Основними видами покарання*, винесеними судами в Галичині за вчинені кримінальні правопорушення, були смертна кара, позбавлення волі, арешт і штраф. Кримінальний кодекс Австрії встановлював сувору відповідальність за умисний підпал маєтку або іншого майна. Винесений вирок залежав від таких обставин: чи трапилася внаслідок підпалу смерть людини, яку обвинувачений міг передбачити; чи злочин був вчинений групою осіб чи однією особою; які наслідки спричинила пожежа; поширення вогню на суміжні території та завдання великих збитків тощо [7, арк. 3–6]. Прикладом справи, розглянутої Крайовим судом у Львові може слугувати справа жителя Львова Хаїма Кунки (1885 р.), якого обвинувачували у здійсненні серії підпалів [18, арк. 47]. Відповідно і покарання було достатньо суворим.

Засудженого до смертної кари мав право помилувати австрійський імператор (попередньо, свою думку подавали суд, який виніс вирок, і Міністр юстиції, § 411). Австрійський імператор достатньо часто використовував своє

право помилування. Рішення імператора, згідно з рескриптом Міністерства юстиції, пересилали у формі телеграми до суду, який розглядав справу, а також в паперовому вигляді з відповідним підтвердженням (у випадку спізнення телеграми, існувала можливість повідомити телеграфом). Відповідно до положень кодексу, виконання смертної кари наставало найближчого ранку після дня, коли засудженому було повідомлено, що імператор не скористався своїм правом помилування й вирок повинен бути виконаним. Крім того, засудженому слід повідомити з цього приводу, що його прохання про помилування не зупинить страту. Відповідне повідомлення відбувалося у присутності голови суду, двох свідків та прокурора. Однак, австрійський КПК 1873 р. забороняв страчувати засудженого, який на момент страти був «психічно хворий або важко хворим». Такі ж правила застосовуються і до вагітних жінок. У цих випадках виконання вироку могло статися тільки після припинення дії однієї з перерахованих вище причин [276, с. 31]. Якщо ж засуджений не був помилуваний, суд визначав день страти, але це не могла бути неділя чи релігійне свято [174, с. 421]. Засуджений на смерть мав право посповідатися у капелана і зустрітися з рідними та тими особами, з якими він бажав (§ 403) [49, с. 546].

Смертну кару застосовували до осіб, які вчинили особливо тяжкі злочини, зокрема, за державну зраду; навмисне вбивство; злочини, вчинені з використанням вибухівки, що привело до смерті людини тощо. Смертний вирок виконував кат, якому передбачалася оплата в розмірі 25-ти зол., а його помічникам (якщо такі були передбачені) – по 5 зол. Якщо кат був змушений добиратися до місця страти, йому відшкодовували витрати на дорогу [49, с. 718].

Виконання смертної кари відбувалося безпосередньо у в'язниці або в іншому закритому місці в присутності судової комісії, яка мала складатися не менше, ніж з трьох працівників суду, секретаря (протоколіста), прокурора, судового лікаря і капелана. Про час виконання вироку суд зобов'язувався повідомити начальника гміни, в якій проживав засуджений та адвоката.

Найближчим рідним дозволялося перебувати під час виконання покарання. Якщо передбачалося стратити декілька осіб, необхідно було запобігти можливість кожному наступному бачити страту свого попередника. Кримінальний вирок з коротким описом чину страти потрібно було надрукувати й роздати після страти присутнім. Тіло страченого необхідно було поховати вночі без жодного розголосу у визначному місці; якщо не існувало жодних застережень тіло для поховання віддавали рідним (§ 403, 404) [49, с. 547–548].

Ув'язнені через звинувачення у повстанні більше, ніж на один рік, мали відбувати покарання у спеціальній в'язниці. Усі інші відбували покарання в окрузі їхнього Вищого крайового суду у Львові, хоча через перевантаженість тюрем в'язня могли перевести в інший регіон.

Таким чином, вирок був найважливішим рішенням суду, відповіддю на процесуальну мету судочинства. Він ставав чинним тільки після його оголошення на судовому засіданні. Вирок складався з вступної, мотивувальної й резолютивної частини. Вирок виправдовував або визнавав підсудного винним й визначав відповідне покарання, яке безпосередньо залежало від тяжкості скоєного злочину, а також від пом'якшуючих і обтяжуючих обставин.

Висновки до Розділу 3:

Отже, згідно з австрійським КПК 1873 р., судовий процес складався з таких стадій, як 1) порушення кримінальної справи; 2) дізнання і винесення обвинувального акту; 3) підготовка кримінального процесу; 4) головне судове засідання; 5) встановлення покарання для обвинуваченого; 6) оголошення вироку; 7) оскарження вироку; 8) виконання вироку. Процес розпочинався лише за наявності скарги, а судочинство здійснювали суди від імені держави (фактично, від імені імператора).

Судове провадження розпочиналося тільки внаслідок внесення скарги (публічної або приватної), після чого проводилося дізнання, метою якою було отримання пояснень від підозрюваного, пояснень від потерпілого, фіксування доказів у справі (у т.ч. у результаті допитів свідків). Після закінчення слідства прокурор подавав обвинувальний акт із визначенням кваліфікації вчиненого злочину. На підготовчій стадії суд розглядав клопотання сторін про нові докази, призначав захисника для обвинуваченого, встановлював дату і місце розгляду справи. Основним етапом розгляду кримінальної справи було безпосередньо судове засідання чи іншими словами головний розгляд справи (головна розправа). Проголошення вироку становило кінцеву мету і завершальний етап кримінального судочинства. Його визначали на нараді суду, тоді формулювали згідно з чинним законодавством і, нарешті, проголошували. У випадку, коли ту чи іншу кримінальну справу у Галичині розглядав суд присяжних, міру покарання визначав фаховий суд на основі їхнього вердикту про вину / не вину.

Суди в Галичині розглядали різного роду кримінальні справи, передбачені КПК 1873 р., зокрема ті, що стосувалися крадіжок, шахрайства, лихварства, завдання тілесних ушкоджень, вбивств. Окрему групу справ становили злочини проти державної влади, пов'язані зі словесною образою честі та гідності імператора, армії, державних чиновників, розповсюдження забороненої літератури. Такі справи розглядалися перед судами присяжних, які виносили щодо підсудних свої вердикти.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичні узагальнення і вирішення наукового й практичного завдання, що полягає в отриманні нових результатів у вигляді наукових висновків щодо кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. Проведене історико-правове дослідження дає можливість сформулювати такі загальні висновки.

1. В українській історико-правовій літературі питання кримінального судочинства за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. на території Галичини у складі Австро-Угорської монархії комплексно не досліджувалося. Українські та закордонні науковці частково висвітлювали в окремих історичних та історико-правових дослідженнях кримінальне судочинство у Галичині. За невеликим винятками, поза увагою українських дослідників також залишаються питання характеристики принципів австрійського кримінального процесуального права та суб'єктів кримінального процесу ХІХ ст. До сьогодні у науковій літературі не вивчалися питання доказів і доказування в австрійському кримінальному процесі, а також питання підсудності кримінальних справ та процесуальних витрат. Недостатньо повно і всебічно розкрито порядок судового розгляду як основної стадії кримінального судочинства за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р., зокрема на прикладі Галичини.

Аналіз історіографічного матеріалу дав змогу з'ясувати особливості розробки означеної проблематики. За півтора століття історичною та історико-правовою науками було нагромаджено достатньо велику кількість емпіричного матеріалу, класифікацію якого доцільно зробити за такою схемою: наукові праці, видані до розпаду Австро-Угорщини з 1850–1918 рр.; наукова література, видана з 1918–1991 рр.; праці закордонних та українських учених сучасного періоду після 1991 р. Виявлено, що розробка і дослідження історико-правових

аспектів кримінального судочинства в Австро-Угорській монархії – в рамках історико-правової науки – розпочалися у другій половині XIX ст.

2. Конкретизовано, що в Австрійській імперії в другій половині XVIII першій половині XIX ст. її правова політика ґрунтувалася на верховенстві імперської влади у всіх сферах життя. Такий стан справ зберігався аж до середини XIX ст., коли під впливом революції 1848-1849 рр. в імперії почалися системні державно-правові реформи. Їх метою було перетворення країни з абсолютистською моделлю правління в конституційну монархію. Наслідком цих дій стала адаптація тодішнього чинного законодавства до нових правових європейських стандартів.

3. Зазначено, що правове регулювання кримінального судочинства в Австрійській імперії наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. пройшло складний етап розвитку та удосконалення. Особливістю було те, що на початкових етапах пріоритетною була галузь кримінального права, а норми кримінального процесу містилися у кримінальних кодексах, але з розвитком тогочасної європейської системи права й впливу ідей гуманізму і просвітництва законодавець розділив норми кримінального права і процесу в окремі напрямки й відповідні акти. Зміни, що відбулися у Габсбурзькій монархії після революційних подій 1848–1849 рр., опиралися на широкомасштабну реформу політичної та правової системи держави. Внаслідок активізації розвитку нових соціально-економічних і політичних відносин в другій половині XVIII - на початку XIX ст., значних змін у політичному ладі Австрійської імперії після Весни народів виникла потреба систематизувати австрійське законодавство у формі кодифікації.

4. Кодифікація кримінально-процесуального права в Австрійській імперії, а згодом в Австро-Угорщині мала еволюційний характер, що можна вважати цілком закономірним процесом вдосконалення, уніфікації й систематизації чинних правових норм. Вона ґрунтувалася на правовому досвіді тогочасних провідних європейських держав та відіграла важливу роль у створенні прогресивної системи права, котра, поряд із реформуванням системи

судочинства, покликана була сприяти об'єднанню великої території та багатонаціонального населення в одній державі. Одним із перших кодифікованих актів в галузі кримінального судочинства став австрійський кримінально-процесуальний кодекс від 17 січня 1850 р., який відходив від застосування інквізиційного процесу та запровадив у систему судочинства принципи судового процесу, в тому числі передбачені австрійською конституцією 1849 р., зокрема, відкритість та усність судового засідання. Однією з особливостей австрійського Кримінально-процесуального кодексу від 17 січня 1850 р. було те, що хоча він і був затверджений для всієї імперії, проте не набрав чинності в усіх краях. Територіальне обмеження реалізації ліберальної моделі судочинства впливало з ініціативи австрійського парламенту. Позитивним було те, що австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1850 р. довів важливість принципу соціальної справедливості у конституційному забезпеченні незалежності судової влади та суддів. Зазначено, що централізація австрійської влади та відхід від демократичних принципів кримінального процесу спричинило до введення нового Кримінально-процесуального кодексу 1853 р., який частково повернувся до моделі інквізиційного процесу й сприяв бюрократичному формалізму та зробив центральним елементом кримінального судочинства стадію досудового розслідування, скасував суд присяжних та відновив негативну теорію доказів. Наголошено на тому, що Кримінально-процесуальний кодекс 1853 р., особливо у контексті досудового розслідування, мав вагомий вплив на подальший розвиток австрійського кримінального судочинства.

5. Показано, що найбільшим досягненням кодифікації кримінально-процесуального права в Австро-Угорщині було прийняття у 1873 р. нового кримінально-процесуального кодексу. З'ясовано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. було укладено на основі попередніх кримінально-процесуальних кодексів 1850, 1853 рр. Водночас судова практика, прогресивний правовий досвід провідних європейських держав, значні зміни у соціально-економічних і політичних відносинах в другій половині XIX ст. в

Австро-Угорщині привели до необхідності внести суттєві зміни й доповнення до основного кримінально-процесуального закону, наслідком яких став австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.

Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. можна вважати одним із найбільш досконалих кримінально-процесуальних кодексів свого часу, котрий діє і сьогодні з багатьма змінами й доповненнями, в останній редакції від 9 грудня 1975 р. зі змінами, внесеними у 2011 р.

6. Конкретизовано джерела, уточнено структуру та всебічно проаналізовано основні положення Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. Зазначено, що процес кодифікації тривав 13 років, упродовж яких було розроблено 10 законопроектів, більшість з яких навіть не були спрямовані на подальшу роботу. Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. передбачав нові демократичні принципи кримінального судочинства, передбачав судочинство з участю присяжних засідателів, врегульовував процесуальний статус прокурорів та адвокатів під час здійснення судочинства, закріплював змішаний процес, впровадив доказовий процес в рамках публічного й незалежного судового розгляду. Такий підхід дозволив використовувати норми Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. і новим незалежним державам, котрі постали 1918 р. після розпаду імперії Габсбургів.

7. Висвітлено, що з прийняттям Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. порядок здійснення кримінального судочинства ґрунтувався на принципах законності, об'єктивної істини, усності та безпосередності, гласності, змагальності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини, ініціювання судочинства лише за наявності скарги, забезпечення недоторканності права власності, вільної оцінки доказів судом, поваги до людської гідності, недопустимість повороту до гіршого, судового захисту порушених прав тощо. У цьому контексті зазначено, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. щодо положень засади вільної оцінки доказів містив тільки один виняток, де вказано, якщо попереднє питання стосувалося дійсності шлюбу, рішення цивільного судді, компетентного у цій

справі, повинно використовуватись як основа для судового рішення у кримінальній справі. У цьому випадку вирок у цивільній справі мав преюдиційний характер для кримінального судочинства.

8. Визначено класифікацію доказів за Австрійським Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р., котрі поділялися на докази щодо їх джерела та щодо їх предмета. Докази щодо їх джерела були додатково розділені на прямі докази й непрямі докази. Джерелом прямих доказів могли бути лише висновки, зроблені особисто суддею або третіми сторонами, які потім повідомляли суддю про них, а підставою для непрямих доказів послужили висновки судді, які полягали у встановленні достовірності факту, що були предметом доказів. Докази щодо предмета обвинувачення поділялися на обвинувальні докази та виправдувальні докази. Вказано, що тодішня правова література пов'язувала поняття доказів з поняттям засобів доказування, які розумілися як будь-яка процесуальна діяльність, що дозволяє отримати докази у суді. В австрійському кримінальному судочинстві виділяли такі засоби доказування: огляд, висновки експертів, показання свідків, показання підозрюваного (обвинуваченого), листи й документи та узгодження кількох непрямих доказів тощо. Велику увагу в кодексі було приділено експертам, що мали два завдання: перше – вивчення матеріальних доказів, друге – подання відповідних висновків експертизи та їх обґрунтування. Виклик експертів залежав від волі судді, за загальним правилом суддя викликав двох експертів.

9. Здійснено порівняння норм кримінально-процесуальних кодексів 1850 і 1853 рр. із нормами Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. щодо юрисдикції суду, звідки випливає, що положення Кримінально-процесуального кодексу 1853 р. по суті містив аналогічні за змістом положення Кримінально-процесуального кодексу 1850 р. про юрисдикцію, оскільки, відповідні процесуальні норми довели свою ефективність на практиці. Австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. встановлював загальну й виняткову юрисдикції, критерієм котрих був персональний характер, а саме правовідносини, що вирішувалися у військових судах, а також, правовідносини,

що регулювалися міжнародним правом. Охарактеризовано юрисдикцію суду, котра поділялася на територіальну, яка могла бути: звичайною (що ґрунтувалася на загальних положеннях закону) й надзвичайна (базувалася на винятковому положенні, що існувало тільки для певної особливої справи, що стосувалося чисто зовнішніх й випадкових обставин, які вимагали для вирішення конкретної справи залучення іншого суду), а також предметну (родову). Кримінально-процесуальні витрати покладалися на обвинуваченого, котрого визнавали винним у скоєному кримінально-карного діяння. Однак, якщо кримінальне провадження стосувалося декількох злочинних діянь, суд, наскільки це було можливим, виключав відшкодування витрат, пов'язаних із тими діями, за які відповідач не був визнаний винним.

10. Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. передбачав рівність громадян перед законом і судом – не могло бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених законодавством. Гарантування поваги до людської гідності, прав і свобод кожної особи, заборона катувати особу з метою отримання зізнання та будь-якого нелюдського поводження, свідчило про остаточний відхід від застарілих підходів, які використовувалися у Терезіані 1768 р., Францішкані 1803 р. чи кодексах 1850 і 1853 рр. Кримінальна юрисдикція у Галичині здійснювалася різними типами судів – згідно з чинним на той час законодавством – повітовими (розглядали менш складні кримінальні справи), крайовими / окружними судами, та судами присяжних (антидержавні виступи, повстання тощо) – і кожен з цих судів розглядав певне коло кримінально-караних діянь для винесення відповідного судового рішення. Підсудність суду визначалася за місцем проживання чи перебування обвинуваченого, або суду за місцем затримання. Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. врегульовував також питання, які виникали під час спорів щодо юрисдикції судів, а також регулював повноваження суду, що здійснював кримінальне судочинство у справі, яка не належить до його підсудності (некомпетентний суд).

11. Австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. встановлював чіткі терміни подання скарги – не пізніше шести тижнів з часу скоєння злочину. Згідно з роз'ясненням Міністерства юстиції від 28 лютого 1879 р. саме дата скоєння злочину, а не дата, коли стало відомо про нього, вважалася вихідною точкою у встановленні граничних термінів. Прокурор був зобов'язаний ознайомитися з усіма повідомленнями щодо злочинів, у т.ч. анонімними. Прокурор також володів правом звертатися до суду щодо початку попереднього судового слідства у справі, клопотати про проведення обшуку будинку. Підтверджено нечіткий розподіл компетенції між слідчим суддею і прокурором у контексті початку досудового слідства, а також те, що впровадження попереднього слідства у процес, яке передувало головному слідству, стало нововведенням австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р.

12. Показано, що австрійський Кримінально-процесуальний кодекс 1873 р. був спрямованим на забезпечення максимально короткого судового засідання без зайвих продовжень і перенесень, причиною стало видання рескрипту Міністерства юстиції від 12 грудня 1877 р., яке рекомендувало всім судам, до компетенції яких належав розгляд кримінальних справ, щоби розгляд справ про тяжкі тілесні ушкодження відбувався в один день. Мета такого кроку – заощадження коштів і часу на роботу експертів. Кодекс допускав можливість заочного розгляду кримінальної справи, якщо присутність підсудного не була необхідною з огляду на тяжкість справи, і якщо йому загрожувало не більше п'яти років позбавлення волі (§ 427). Вирок у справі за участі присяжних міг бути оскаржений в апеляційному й касаційному порядку. Особа, яка мала намір подати апеляцію, зобов'язувалася спочатку виявити цей намір перед судом (не пізніше трьох днів, а після проголошення давалося вісім днів на подання апеляції до того суду, який виніс рішення).

13. Згідно з нормами австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р., за яким відбувалися судові процеси в Галичині, усі сторони володіли рівноправністю, але у дечому права обвинуваченого були навіть ширші – як от

право останнього голосу. Як правило, обвинувачем на судовому процесі виступав прокурор, головне завданням якого полягало у доведенні вини обвинуваченого. Прокурор виступав не просто обвинувачем, а представником держави на процесі в цілому. Суддя вирішуючи підсудну справу, самостійно тлумачив закон згідно зі своїми переконаннями, не був пов'язаний тлумаченнями інших судів, тобто судження по аналогії не допускалося. Права й обов'язки потерпілого виникали з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення (подібно, як і в чинному Кримінальному процесуальному кодексі України). Потерпілий (або особа, яка виступала від його імені) володів правом подати на обвинуваченого в кримінальному процесі й цивільний позов про відшкодування; такий позов розглядали разом із кримінальною справою. Цивільним позивачем у кримінальному провадженні виступала фізична особа, якій завдано майнової або моральної шкоди. Цивільний позивач мав права й обов'язки в частині, що стосувалися цивільного позову. Натомість цивільним відповідачем могла виступати фізична або юридична особа, яка несла цивільну відповідальність за шкоду, завдану своїми злочинними діями. Обвинуваченому надавалося право на всіх стадіях процесу спростовувати проти нього звинувачення, надавати докази. Втім, перебуваючи під арештом, обвинувачений був дещо обмежений у своїх правах, що не давало можливості ефективно захищати свою позицію. Ці функції виконував захисник або адвокат, котрий обстоював інтереси обвинуваченого, давав своєму підзахисному правові поради, виступав від його імені перед судом, хоч його завдання не полягало у пошуку матеріальної істини, а в пошуку правди й виправдання свого клієнта.

14. Охарактеризовано стадії кримінального судочинства за Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. до яких відносили: порушення кримінальної справи (тільки за наявності скарги публічної або приватної); дізнання (метою якою було отримання пояснень від підозрюваного, від потерпілого, фіксування доказів у справі) і винесення обвинувального акту (із визначенням кваліфікації вчиненого злочину); підготовка кримінального процесу (суд розглядав

клопотання сторін про нові докази, призначав захисника для обвинуваченого, встановлював дату і місце розгляду справи); головне судове засідання (основний етап розгляду кримінальної справи); встановлення покарання для обвинуваченого (як судом самотійно, та і з допомогою суддів присяжних, котрі визначали винуватість / невинуватість підсудного); оголошення вироку (завершальний етап, де вирок визначали на нараді суду); оскарження вироку (подання апеляційної, касаційної скарги у встановлений термін); виконання вироку (врахування особливостей покарання).

15. Встановлено, що суди в Галичині у досліджуваний період розгляди різного роду кримінальні справи, передбачені Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р., зокрема ті, що стосувалися крадіжок, шахрайства, лихварства, завдання тілесних ушкоджень, вбивств. Як свідчить аналіз архівних справа, окрему групу кримінальних справ становили злочини проти державної влади, пов'язані зі словесною образою честі та гідності імператора, армії, державних чиновників, розповсюдження забороненої літератури. Такі справи розглядалися перед судами присяжних, які виносили щодо підсудних свої вердикти.

16. Дослідження правових основ здійснення кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. дозволяє стверджувати про наявність певного позитивного досвіду, який може бути використано у реформуванні чинного законодавства України про кримінальне судочинство. Досвід функціонування кримінального судочинства у Галичині за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. переконує в необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики й приводити кримінальне судочинство у відповідність з потребами. Для удосконалення і підвищення ефективності українського судочинства рекомендується:

1) Доповнити КПК України положенням про те, що визнання доказів недопустимими здійснюється також і на досудовому розслідуванні слідчим суддею. Відсутність у КПК України процедури визнання доказів

недопустимими під час досудового провадження негативно позначається не лише на результатах досудового розслідування, але й на долі усього кримінального провадження. Своєчасне вирішення питання про недопустимість доказів відповідає інтересам сторін кримінального провадження, потерпілого, цивільного позивача і цивільного відповідача, оскільки у них залишається можливість реально оцінити свої можливості щодо відстоювання певної позиції. Вирішення цього питання ще у стадії досудового розслідування дасть можливість скоротити процесуальні витрати, забезпечити безперервність судового розгляду внаслідок зменшення кількості випадків його відкладення у зв'язку з витребуванням додаткових доказів чи викликом нових свідків, створить умови для ширшої реалізації засади змагальності під час досудового провадження.

2) Виключити з повноважень слідчого судді продовження строку досудового розслідування на етапі *in rem* (до вручення письмового повідомлення про підозру). Таке повноваження слідчого судді пов'язане з покладенням і виконанням не властивої такому суб'єкту кримінального провадження кримінально-процесуальної функції. Фактично, законодавець доповнив повноваження слідчого судді наглядовими повноваженнями прокурора, що не узгоджується ні з моделлю попереднього, ні з моделлю наступного судового контролю за досудовим розслідуванням. Понад те, на цьому етапі досудового розслідування кримінальне переслідування не здійснюється, оскільки ще немає підозрюваного.

3) Передбачити у КПК України критерії для визначення того, які рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування та прокурора можуть бути об'єктом судової перевірки. Законодавець необґрунтовано навів вичерпний перелік процесуальних рішень та дій (бездіяльності), що можуть бути об'єктами судової перевірки (ст. 303 КПК України). Навряд чи можливо передбачити всі ситуації, що виникають у досудовому провадженні, коли актами (бездіяльністю) слідчого та (або) прокурора порушуються права учасників кримінального провадження. Фактично це означає відмову в доступі

до правосуддя. Понад те, у низці випадків розгляд та вирішення цих скарг у наступних етапах кримінального провадження може не бути ефективним засобом захисту, оскільки застосування заходів кримінально-процесуального примусу тягне наслідки, що виходять за межі кримінально-процесуальних відносин і стосуються також інших конституційних прав цих осіб – права власності, недоторканності приватного життя, права на повагу гідності тощо, а також прав, свобод та законних інтересів інших осіб.

4) Запровадити у КПК України таку модель суду присяжних, відповідно до якої представники від народу не беруть безпосередньої участі у дослідженні доказів, а лише стежать за цим процесом та за аргументами й висновками обох сторін. Журі вирішує питання про винуватість обвинуваченого, а професійний суддя – про застосування правових норм на підставі рішення (вердикту) присяжних. В Україні справжній суд присяжних не існує. Той суд, який у КПК України названий судом присяжних, є нічим іншим як судом за участю колишніх народних засідателів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

І. Архівні матеріали

Центральний державний архів України у місті Львові

1. Ф. 146 Галицьке намісництво
оп. 1
Спр. 241 Меморіал губернатора про політичне і соціально-економічне становище Галичини в час її приєднання до Австрійської імперії, 1773 р., арк. 7–8.
2. Ф. 146 Галицьке намісництво
оп. 1
Спр. 42 Проект організаційного устрою і структури губернаторства та формуляри, 1773 р., арк. 68.
3. Ф. 146 Галицьке намісництво
оп. 2
Спр. 6 Доповідна записка канцлеру про план адміністративної, державної і суспільно-політичної відбудови Галичини, 1773 р., 67 арк.
4. Ф. 146 Галицьке намісництво
оп. 7
Спр. 2724 Маніфест австрійського імператора Фердинанда про опрацювання конституції, створення національної гвардії, ліквідації цензури і переписка з того приводу, 126 арк.
5. Ф. 146 Галицьке намісництво
оп. 7
Спр. 4042 Лист Міністерства внутрішніх справ про запровадження судів присяжних відповідно до вимог нового кримінально-процесуального кодексу, 1872 р.), арк. 1–3.
6. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1

- Спр. 40 (Розпорядження, інструкції та пояснення вищих судових установ про порядок ведення судових засідань), 1784–1813 рр., 80 арк.
7. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 2а
Спр. 16 Рішення по справах осіб, звинувачених в розбої і підпалі, 1904–1913 рр., 21 арк.
8. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 2а
Спр. 21 Рішення по справах осіб, звинувачених в шахрайстві, 1904–1913 рр., 77 арк.
9. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 2а
Спр. 5 Рішення по справах осіб, звинувачених в образі релігії, 1904–1913 рр., 66 арк.
10. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 2а
Спр. 3 Рішення по справі конфіскації газет і журналів, 32 арк.
11. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
Спр. 83 Справа про звинувачення службовця Повітового суду у Сокалі Древка Якова за привласнення державних грошей та підробку підписів, 1891 р., 32 арк.
12. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
Спр. 2 Листування з окружними та повітовими судами, 57 арк.
13. Ф. 150 Вищий крайовий суд, м. Львів
оп. 1а
Спр. 2 Справа про виплату заробітної плати службовцям Крайового суду у Львові, 57 арк.
14. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 1а

Спр. 215 Протоколи засідань дисциплінарної комісії про розгляд справ службовців суду, звинувачених в порушенні службового закону, 1898, 33 арк.

15. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 14399 Справа про звинувачення Івана Франка, 1877 р., 11 арк.

16. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 14715 Справа Герус Єви, жительки м. Львова, обвинуваченої у побитті матері, 1878, 4 арк.

17. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 16846 Справа Гранат Анни, жительки с. Пасіки Зубрецькі, обвинуваченої в крадіжці рухомого майна, 1893, 12 арк.

18. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 15451 Справа Кунки Хаїма, жителя м. Львова, обвинуваченого у підпалі, 1885, 47 арк.

19. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 15575 Справа Біляка Яна, жителя с. Раковця, обвинуваченого в образі імператора, 1886, 9 арк.

20. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

Спр. 16819 (Справа Бжельського Яна і Миколи, жителів м. Жовкви, обвинувачених у краді лісу, 1903), арк. 1–18.

21. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів

оп. 2

- Спр. 18144 Справа Мельничука Власа, жителя с. Винники, обвинуваченого у ненавмисному вбивстві, 1897, 84 арк.
22. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 20661 Справа Новицької Павліни, обвинуваченої у спробі вбивства, 1901–1902, 35 арк.
23. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 24296 Справа Гаскера Ерліха, жителя с. Замарстинів, обвинуваченого у лихварстві, 1908, 31 арк.
24. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 24598 Справа Вахтмана Абрама, жителя с. Янів, обвинуваченого у хабарництві, 1910, 57 арк.
25. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 25226 Справа Лімановського Тадеуша, обвинуваченого у крадіжці золота, 1910, 13 арк.
26. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 25301 Справа Стеця Антонія, жителя с. Добряни, обвинуваченого в публічній образі імператора, 1911–1912, 86 арк.
27. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 15118 Справа Патульського Матеуса та інших жителів Львова обвинувачених у підробці державних грошей, 1881 р., 13 арк.
28. Ф. 152 Крайовий суд, м. Львів
оп. 2
Спр. 21261 Справа Філіповського Ігнація, жителя м. Львова, обвинуваченого у підробці документів, 1902–1903, 107 арк.

29. Ф. 156 Вища державна прокуратура, м. Львів
оп. 1
Спр. 112 Розпорядження прокуратури, арк. 3.
30. Ф. 156 Вища державна прокуратура, м. Львів
оп. дод.
Спр. 91 Звіти прокурора Вищого крайового суду про кількість розглянутих справ судьями з означенням характеру злочинів та строків ув'язнення, арк. 11–17.
31. Ф. 166 Крайова табула, м. Львів
оп. 1
Спр. 5644 Патент австрійської імператриці Марії Терезії про організацію Крайової табулі для Галичини, 50 арк.
32. Ф. 181 Лянцкоронські
оп. 2
Спр. 615 Циркуляри Марії Терезії у зв'язку з приєднанням до Австрії Галичини й Володимерії, 1773–1776, 50 арк.
33. Ф. 360 В. Старосольський – адвокат
оп. 1
Спр. 472 Справа Масловського Казімежа, 28 арк.
34. Ф. 663 Павлик Михайло – публіцист
оп. 1
Спр. 148 Обвинувальний акт державної прокуратури у справі І. Франка, М. Павлика та В. Годака, арк. 6 арк.
35. Ф. 765 Колекція Петрушевича А. О.
оп. 1
Спр. 55 Розпорядження губернатора Брігідо про права та зменшення повинностей підданих в Галичині), 5 арк.

II. Нормативні матеріали

Законодавчі акти

36. Устав поступованя карного / Часопись правнича. Видавництво для теорії і практики. Львів. 1900. С. 1–70.
37. Constitutio Criminalis Theresiana oder der Römisch-Kaiserl. zu Hungarn und Böheim &c. &c. Königl. Apost. Maiestät Mariä Theresiä Erzherzogin zu Oesterreich, &c. &c. peinliche Gerichtsordnung. Wien: gedruckt bey J.T. Edlen von Trattnern, kaiserl. königl. Hofbuchdruckern und Buchhändlern, 1769. 312 s.
38. Die allgemeine Strafprocessordnung vom 29. Juli 1853; die Instruction für die Strafgerichte; - die Instruction für die Staatsanwaltschaften; das Verfahren in Presssachen und vor den Schwurgerichten; das Verfahren der politischen Behörden in Strafsachen sammt allen darauf Bezug habenden Gesetzen und Verordnungen. Wien : F. Manz. 1870. 480 s.
39. Die österreichische Strafprocessordnung vom 23. Mai 1873. Manz. 519 s.
40. Die Strafprocess-Ordnung vom 23. Mai 1873 : nebst den Instructionen für die Strafgerichte und Staatsanwaltschaften, allen darauf Bezug habenden Gesetzen und Verordnungen, und den Entscheidungen des k. k. obersten Gerichts- und Cassationshofes. Wien: Manz, 1875. 463 s.
41. Josephinisches Strafgesetz URL: <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?apm=0&aid=jgs&datum=10040003&zoom=2&seite=00000007&ues=on&x=5&y=6> (дата звернення: 18.04.2020).
42. Kaiserliches Patent vom 31. December 1851, womit die Verfassungs-Urkunde vom 4. März 1849, Nr. 150 des R.G.B., außer Gesetzeskraft erklärt, jedoch die Gleichheit aller Staats-Angehörigen vor dem Gesetze, sowie die Unzulässigkeit und Abstellung jedes bäuerlichen Untertänigkeits- oder HörigkeitsVerbandes und der damit verbundenen Leistungen ausdrücklich bestätigt, ferner für die zunächst wichtigsten und dringendsten Richtungen der organischen Gesetzgebung eine Reihe von Grundsätzen festgestellt, bis zur Kundmachung der hiernach auszuarbeitenden Gesetze aber die Beobachtung der dermalen in Wirksamkeit bestehenden Gesetze angeordnet wird („Erstes Silvesterpatent») URL: <http://www.verfassungen.at/at-18/silvesterpatent51.htm> (дата звернення: 18.03.2020).

43. Powszechna Ustawa karna austriacka z dnia 27 maja 1852 r. Z późniejszymi ustawami i rozporządzeniami, tudzież orzeczeniami c.k. Trybunału najwyższego. Cz. I. Kraków: Księgarnia J. M. Himmelblaua, 1880. 156 s.
44. Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich : Kaiserliches Patent vom 4. März 1849 URL: <http://www.verfassungen.at/at-18/verfassung49-i.htm> (дата звернення: 07.05.2020).
45. Über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder : Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 № 142 / Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaisertum Österreich. 1867 URL: <http://www.verfassungen.at/at-18/stgg67-2.htm> (дата звернення: 26.03.2020).
46. Über die richterliche Gewalt : Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867 № 144 / Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaisertum Österreich. 1867 URL: <http://www.verfassungen.at/at-18/stgg67-4.htm> (дата звернення: 05.04.2020).
47. Ustawa karna austrjacka o zbrodniach, występkach i przekroczeniach z dnia 27 maja 1852 No 117 / Dziennika Praw Państwowych, obowiązująca w okręgach sądów apelacyjnych w Krakowie i we Lwowie oraz Sądu Okręgowego w Cieszynie, Warszawa, Księgarnia F. Hoesicka, 1924.
48. Ustawa o postępowaniu karnem z dnia 23 maja 1873 r. razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami. / Wydanie Prof. Dra Juliusza Makarewicza. Kraków: Nakładem Leona Frommera, 1902. 602 s.
49. Ustawa o postępowaniu karnem z dnia 23 maja 1873 r. razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami. Wydanie Prof. Dra Juliusza Makarewicza. – Kraków: Nakładem Leona Frommera, 1911. 820 s.
50. Ustawa o postępowaniu karnem z dnia 23 maja 1873, tudzież ustawy: o czasowym zawieszeniu Sądów Przysięgłych, i o układaniu list Przysięgłych: razem z ogłoszonymi dotychczas orzeczeniami Sadu kasacyjnego, ustawami i rozporządzeniami uzupełniającymi i objaśniającymi, Volume 2. Bojarski, Aleksander. Kraków, 1876. 396 s.
51. Ustawa z dnia 23 maja 1873 o czasowym zawieszaniu sądów przysięgłych // Austriacki Dziennik Ustaw Państwa. 1873. Nr 120.

52. Verfassungsurkunde des österreichischen Kaiserstaates (Pillersdorfische Verfassung) : Allerhöchstes Patent vom 25. April 1848 URL: <http://www.verfassungen.at/at-18/verfassung48.htm> (дата звернення: 19.03.2020).
53. Verordnung der Ministerien des Innern und der Justiz vom 28. Jänner 1855 URL:<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1855&page=331&size=45> (дата звернення: 15.02.2020).

III. Періодичні видання

54. Діло. 1883. Ч. 48.
55. Діло. 1898. Ч. 22.
56. ЖИТТЯ і право. 1930. Ч. 4.
57. Allgemeine Österreichische Gerichtszeitung. Wien, 1873. № 22.
58. Czasopismo Prawnicze I Ekonomiczne. 1900. R. I.
59. Czasopismo Prawnicze I Ekonomiczne. 1915-16. R. XVI.
60. Czasopismo prawno-historyczne, 2014. Tom LXVI. Zeszyt 1.
61. Dziennik rządowy dla kraju koroimego Galicji i Lodomerii, 1854. – Т.1. – § 118.– 875 s.
62. Gazeta Lwowska. Lwów, 1868. № 268.
63. Gazeta Lwowska. Lwów, 1897. № 75.
64. Gazeta Lwowska. Lwów, 1918. № 238.
65. Gazeta Sądowa Warszawska. Warszawa, 1875. № 13.
66. Gazeta Sądowa Warszawska. Warszawa, 1877. № 1.
67. Gazeta Sądowa Warszawska. Warszawa, 1897. № 43.
68. Kurjer Lwowski. Lwów, 1889. Rok VII. № 2.
69. Kurjer Lwowski. Lwów, 1897. Rok XIV. № 306.
70. Powzsechny dziennik praw panstwa i rządu dla cesarstwa Austriackiego. 1850. t. II, § 237.

71. Prawnik. Lwów, 1874. Rok V. 3 czerwca.
72. Prawnik. Lwów, 1874. Rok V. 7 stycznia.
73. Prawnik. Lwów, 1876. Rok VII. 20 wresnia.
74. Prawnik. Lwów, 1876. Rok VII. 21 czerwca.
75. Prawnik. Lwów, 1878. Rok. IX. 3 lipca.

IV. Спеціальна література

76. Алексеев С. С. Тайна права. Его понимание, назначение, социальная ценность. Москва : Норма, 2001. 176 с.
77. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини / Кульчицький В. С., Бойко І. Й., Настасяк І. Ю., Мікула О. І. Львів : Тріада плюс, 2002. 88 с.
78. Аркуша О. Г. Час народів. Історія України ХІХ століття: навч. посібник / О. Г. Аркуша, К. К. Кондратюк, М. М. Мудрий, О. М. Сухий; за заг. ред. М. М. Мудрого. Львів : ЛНУ Івана Франка, 2016. 408 с.
79. Бажанов С. В. Стоимость уголовного процесса. Нижний Новгород, 2002. 585 с.
80. Білокінь Р. Відповідальність за порушення порядку в залі судового засідання. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 214–218.
81. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 455 с.
82. Бойко І. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (ІХ–ХХ ст.) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Львів : Видавн. Центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.
83. Бойко І. Й. Вплив державної політики Австрійської монархії на соціально-економічний розвиток у Галичині (друга половина ХVІІІ-ХІХ століть) *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 42-57.

84. Бойко І. Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918): навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.
85. Бойко І. Й. Покарання на українських землях за кримінальним законодавством Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Випуск 59. Львів, 2014. С. 71 – 79.
86. Бойко І. Правове регулювання цивільних відносин на українських землях у складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Випуск 57. С. 88–96.
87. Бутов В. Н. Уголовный процесс Австрии. / под науч. ред.: Г. И. Чангули. Красноярск : Изд-во Красноярского ун-та, 1988. 200 с.
88. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
89. Волоско І. Р. Суд присяжних в Україні: особливості формування та діяльності : дис. канд. юр. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 244 с.
90. Вышинский А. Я. Теория судебных доказательств в советском праве : монография. Москва : Юрид. изд-во НКЮ СССР, 1941. 219 с.
91. Галабурда Т. І. Джерела та структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Випуск 40. С. 12–16.
92. Галабурда Т. І. Докази й доказування в австрійському кримінальному судочинстві за Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 3. Том 1. С. 36–42.
93. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVI–XVIII ст.). *Вісник Львівського університету. Серія «Право»*. Випуск 47. Том 1. С. 5–11.
94. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 58–66.

95. Галабурда Т. І. Передумови кодифікації австрійського кримінального процесуального законодавства (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). *Юридичний вісник Національного університету Одеська юридична академія*. 2017 № 2. С. 213–219.
96. Гловацький І. Українські адвокати у політичних судових процесах у Східній Галичині (1921–1939). Львів : Тріада Плюс, 2003. 348 с.
97. Гловацький І. Ю. Гловацький В. І. Українські адвокати Східної Галичини (кінець XVIII – 30-ті роки XX ст.). Львів, 2004. 164 с.
98. Гончаренко В. Д. Історія держави і права України : підручник / В. Д. Гончаренко, В. М. Єрмолаєв, В. О. Рум'янцев та ін. ; за ред. В. Д. Гончаренка. Харків : Право, 2013. 704 с.
99. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2009. 142 с.
100. Гриб Н. Конституції Австрії та Австро-Угорщини і їх застосування у Галичині (1848-1918 рр.) : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2013. 200 с.
101. Гриб Н. Правове регулювання основних прав громадян за австрійською Конституцією 1867 р. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2011. Випуск 54. С. 52–60.
102. Гриб Н. Прийняття, структура та основні положення австрійської конституції 1867 року. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2006. Випуск 43. С. 50-55.
103. Грошевий Ю. М. Кримінальний процес : підруч. / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.
104. Гуляхин В. Н. К вопросу о методологии диссертационных работ в юридической науке. *Журнал Вопросы права и политики*. Москва : Издательство NOTA BENE, 2012. № 1. С. 92 – 106.
105. Думич Х. Соціально-політичні і правові передумови кодифікації австрійського цивільно-процесуального законодавства у XIX ст. *Часопис цивілістики* : наук.-практ. журнал. 2016. Випуск 20. С. 180–187.

106. Евин Ф. Правотар. Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів про права руської мови wraz з взорами судових подань, скарг, внесень, жалоб, грамот, векселів і пр. і подань у справах адміністрацій них з приписами про штемпелєві, вписові і переносні належности. Жовква : Накладом автора, 1909. 936 с.
107. Едер П. Організація і діяльність судових органів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 роки). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2019. Випуск 68. С. 97–107.
108. Едер П. Правові основи організації та діяльність Вищого крайового суду у Львові (1855-1918 рр.) : історико-правове дослідження : дис. канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2015. 241 с.
109. Едер П. Реформи Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині (1780–1790 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 127–135.
110. Едер П. Т. Порядок та особливості вирішення кримінальних справ Вищим крайовим судом у Львові (1855–1918 рр.). *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2015. № 2(2). С. 33–39.
111. Історія Львова в документах і матеріалах. Збірник документів і матеріалів / упорядники У. Єдлінська, Я. Ісаєвич та ін. Київ : Наукова думка, 1986. 422 с.
112. Камінська О. Участь Сидора Голубовича у політичних судових процесах Галичини на початку ХХ ст. *Історико-культурні студії*. 2017. Випуск 4. № 1. С. 37–42.
113. Ковальченко И. Д. Методы исторического исследования. 2-е изд., доп. Москва : Наука, 2003. 486 с.
114. Ковальчук І. Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 5. С. 203–208.

115. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918) : автореф. дис...канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів, 2006. 22 с.
116. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Львів, 2006. 203 с.
117. Кондратюк О. До питання утворення і місця органів прокуратури Галичини в судовій системі Австро-Угорщини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 20–24.
118. Кондратюк О. Організація судових органів у Галичині за австрійською конституцією 1867 р. *Вісник Львів. ін-ту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 310–318.
119. Кондратюк О. Судова система та судочинство в Галичині у складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. Львів, 2006. 23 с.
120. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 544 с.
121. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. професорів В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – Київ : Юстініан, 2012. 1224 с.
122. Кримінальний процесуальний кодекс України Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 12.06.2020).
123. Кузьменко В. А. Видалення як захід процесуального примусу в адміністративному судочинстві. *Університетські наукові записки*. 2013. № 4. С. 348–359.
124. Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. Львів, 1966. 68 с.

125. Кульчицький В. С. Застосування кодексів австрійського права на території Галичини. *Стан кодифікаційного процесу в Україні: системність, пріоритети, уніфікація*. Київ, 1995. С. 32-34.
126. Кульчицький В. С., Бойко І. Й., Мікула О. І., Настасяк І. Ю. Апарат управління Галичиною у складі Австро-Угорщини. Львів, 2002. 82 с.
127. Кульчицький В. С. Джерела права в Галичині за часів австрійського панування. *Проблеми правознавства*. 1971. Випуск 19. С. 42–50.
128. Кульчицький В. С., Бойко І. Й. Система судових органів Галичини у складі Австро-Угорщини. *Право України*. 2001. № 11. С. 137–139.
129. Кульчицький В. С. Історія держави і права України : навч. посібник / В. С. Кульчицький, М. І. Настюк, Б. Й. Тищик. Львів : Світ, 1996. 296 с.
130. Кульчицький В. Утворення коронного краю Галичини в складі Австрії *Проблеми правознавства*. Київ, 1969. Випуск 13. С. 14-21.
131. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914 (на підставі споминів). Львів : Накладом власним (з друкарні оо. Василіян у Жовкві), 1926. 737 с.
132. Максимішин Н. Судовий допит : процесуальне і криміналістичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09. Львів, 2016. 250 с.
133. Малярчук Н. В. Формування та розвиток інституту приватного обвинувачення. *Підприємництво, госп-во і право*. 2009. № 11. С. 184–187.
134. Мамка Г. М. Засади кримінального провадження: наукові та правові основи: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2019. 466 с.
135. Марисюк К. Кримінально-правова політика у сфері майнових покарань на українських землях у складі Австрійських територій Австро-Угорщини (1848–1918 рр.). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 262–266.
136. Мисак Н. Галицькі адвокати наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття: національна ідентифікація і професійна діяльність. *Україна-Польща : історична спадщина і суспільна свідомість*. 2012. Випуск 5. С. 26–37.

137. Михайленко О. Публічне та приватне обвинувачення. Історія зародження, співвідношення та розвиток. *Прокуратура, людина, держава*. № 3(33). 2004. С. 36–40.
138. Моряк-Протопопова Х. Про деякі особливості державного устрою Австро-Угорщини за Конституцією 1867 р. (до 140-річчя Конституції). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2007. Випуск. 44. С. 97–102.
139. Навроцька В. Матеріально-правові критерії виділення справ приватного обвинувачення за КПК України 2012 р. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2016. Випуск 3. С. 255–263.
140. Ней Н. С. Методологія теорії управління. *Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наук. праць*. Випуск 385 : Правознавство. Чернівці : Рута, 2007. С. 5–11.
141. Никифорак М. В. Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр. Чернівці : Рута, 2000. 280 с.
142. Никифорак М. В. Джерела кримінального та кримінально-процесуального права на Буковині у 1775–1918 рр. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наук. праць*. Випуск 91 : Правознавство. Чернівці : ЧДУ, 2000. С. 14–17.
143. Нор В. Т. Публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України : суть, пріоритети, взаємодія, сфера дії URL: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=&d=319>. (дата звернення: 07.05.2020).
144. Нор В.Т., Павлишин А. А. Судові витрати у кримінальному процесі України. Монографія. Київ : Атіка, 2003. 176 с.
145. Павич Х. Закриття кримінального провадження судом першої інстанції : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.09. Львів, 2017. 291 с.
146. Панич Н. Анексія Галичини Австрією та поширення австрійського права на її території. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2006. Випуск 43. С. 73–77.

147. Панич Н. Становлення та розвиток інституту прокуратури в Галичині у складі Австрії і Австро-Угорщини (1849–1918 рр.) : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.01. Львів, 2009. 240 с.
148. Панич Н. Ю. Правовий статус органів прокуратури в Галичині за кримінально-процесуальним кодексом 1873 року. *Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави* : V Всеукр. наук, конф. правників-початківців, 8-9 листопада 2007 р. : тези доп. Одеса – Львів, 2007. С. 279–281.
149. Панич Н. Ю. Участь у справах приватного обвинувачення органів прокуратури в Галичині (1849-1918 рр.). *Університетські наукові записки*. 2008. № 3. С. 26–30.
150. Петрів Р. Право Австрії та Східної Галичини (70-ті роки XVIII – 70-ті роки XIX ст.). *Право України*. 2000. № 6. С. 117–118.
151. Поліщак Н. І. Процесуальні витрати у кримінальному провадженні України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. 2017. 211 с.
152. Розин В. *Методология: становление и современное состояние* : учебное пособие. Москва : Московский психолого-социальный институт, 2005. 414 с.
153. Самарин В., Луцик В. *Уголовный процесс европейских государств*. Монография. Москва : Издательство Проспект, 2018. 752 с.
154. Сорока С. О. Окремі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. *Юридичні науки*. 2014. № 807. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_807_29 (дата звернення: 06.02.2020).
155. Старосольський В. До питання про тимчасовий арешт в стадії доходження. *Життя і право*. 1929, Ч. 4. С. 23–24.
156. Старосольський Ю. *Нарис карного процесу*. Мюнхен, 1947. 133 с.
157. Стебельський П. *Австрійське поступованє карне*. Після викладів. Львів : Кружок правників, 1913. 258 с.

158. Стебельський П. Австрійський процес карний: Коментар / П. Стебельський. – Випуск 1. – Львів: НТШ, 1901. – 196 с.
159. Стебельський П. Чи і наскільки показалися у нашій практиці суди присячних позиточними. *Часопис правнича*. 1889. Річник 1. Ч. 12. С. 203–207.
160. Стенографическій отчетъ изъ судовой розправы по дѣлу Ольги Грабаръ и товарищей обжалованныхъ о преступленіе головной зрады изъ § 58 бук. в. карн. зак. Львовъ, 1882. 221 с.
161. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку / за ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. 450 с.
162. Тейлор А. Дж. П. Габсбурзька монархія 1809–1918. Історія австрійської імперії та Австро-Угорщини. Львів : ВНТЛ-Класика, 2002. 268 с.
163. Тищик Б. Й. Західно-Українська Народна Республіка (1918–1923). Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с.
164. Тищик Б. Й. Історія держави і права Австрії і Австро-Угорщини (X ст. – 1918 рр.). Львів : Юридичний факультет Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2003. 80 с.
165. Тищик Б., Бойко І. Історія держави і права України : акад. курс : підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 807 с.
166. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України.– Київ, 1968. 168 с.
167. Ткач А. П. Історія кодифікації дореволюційного права України. Київ : Вид-во Київського ун-ту, 1968. 170 с.
168. Трофанчук Г. І. Історія держави і права України: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 384 с.
169. Уолкер Р. Английская судебная система. Москва : Юридическая литература, 1980. 631 с.
170. Філософія права : проблеми та підходи : навч. посіб. для студ. спец. «Правознавство» / П. М. Рабінович, С. П. Добрянський, Д. А. Гудима, О. В.

- Грищук, Л. В. Ярмол та ін. ; за заг. ред. П. М. Рабіновича. Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. І. Франка, 2005. 290 с.
171. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Санкт-Петербург : Сенатская типография, 1910. Том 2. 560 с.
172. Фойницький И. Я. Курс уголовного судопроизводства. Санкт-Петербург, 1996. Т. 2. 606 с.
173. Худоба Н. Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 р.: історико-правове дослідження. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XVI регіон. наук.-практ. конф. (8–9 лютого 2010 р.). Львів : Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту імені Івана Франка, 2010. С. 96–96.
174. Худоба Н. Австрійський кримінально-процесуальний кодекс 1873 року та його застосування на території Галичини. *Форум права*. 2009. № 2. С. 417–422.
175. Шейфер С. А., Петрова Н. Е. Проблемы реформування производства по делам частного обвинения в духе расширения частных начал в уголовном процессе РФ. *Государство и право*. 1999. № 6. С. 50–55.
176. Шуп'яна М. Ю. Кодифікація австрійського кримінального законодавства у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Випуск 37, Том 1. С. 47–50.
177. Шуп'яна М. Ю. Кодифікація кримінального права в Австрійській імперії у XVIII–XIX ст. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 95–100.
178. Шуп'яна М. Ю. Суб'єкт злочину та проступку за Австрійським кримінальним кодексом 1852 року. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. Випуск 20. Частина 1. Том 4. С. 101–103.
179. Шуп'яна М. Ю. Суб'єкт злочину та проступку за Австрійським кримінальним кодексом 1852 року. *Науковий вісник Ужгородського*

- національного університету. Серія: Право. Випуск 20. Частина 1. Том 4. С. 101–103.
180. Эдер П. Реформы Марии-Терезии в Австрийской империи 1740–1780 гг. и их распространение на украинских землях (Галиции, Буковине и Закарпатье). *Legea și viața*. Iulie 2014. С. 33–37.
181. Ancel M. The Collection of European Penal Codes and the Study of Comparative Law. *University of Pennsylvania Law Review*. Vol. 106. No. 3 (Jan., 1958). S. 329–384.
182. Balzer O. *Historia ustroju Austrii w zarysie*. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1908. 512 s.
183. Bar Carl Ludwig von. *A History of Continental Criminal Law*. Boston : Little, Brown, and Company, 1916. Lvi. Reprinted 1999 by The Lawbook Exchange, Ltd. 561 s.
184. Bayer V. *Kazneno procesno pravo – odabrana poglavlja, knjiga II. Povijesni razvoj kaznenog procesnog prava*, (prir. Krapac, D.). Zagreb, 1995. 398 s.
185. Bojarski A. *Ustawa o postępowaniu karnym z d. 23 maja 1873 r., tudzież ustawy: O czasowym zawieszeniu sądów przysięgłych i układaniu list przysięgłych razem z ogłoszonymi dotychczas orzeczeniami sądu kasacyjnego, ustawami i rozporządzeniami uzupełniającymi i objaśnia*. Kraków: nakładem Drukarni Uniwersytetu Jagiell. pod zarządkiem Ignacego Stelca, 1873. 457 s.
186. Brzęk W. *Laboratoria kryminalistyczne Policji Państwowej. Problemy Kryminalistyki*. 1980. No. 144. S. 361–366.
187. Budzyński S. *O przestępstwach w szczególności. Wykład porównawczy z uwzględnieniem praw obowiązujących w Królestwie Polskim i Galicyi austriackiej*. Warszawa, 1883. 353 s.
188. Czech P. *Der Kaiser ist ein Lump und Spitzbube. Majestätsbeleidigung unter Kaiser Franz Joseph*. Wien, Köln, Weimar : Böhlau Verlag, 2010. 392 s.
189. *Die Amtsverrichtungen der staatsanwaltschaftlichen Organe bei den Bezirksgerichten (Handausgabe der österreichischen Gesetze und*

- Verordnungen. 25. Heft. Wien : Druck und Verlag der k. u. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1874. 113 s.
190. Dudek D. Prawo do sądu. Zasady Ustroju III Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 2009. 338 s.
191. Dunajewski J., Kopff W., Skarżyński D. Zarys organizacji władz administracyjnych dla Galicyi, Kraków, druk Czasu. 1871, 8 - ka , k . 1. 41 s.
192. Dziadzio A. Koncepcja państwa prawa w XIX wieku – idea i rzeczywistość. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 2005. Zeszyt 1. S. 179–180.
193. Dziadzio A. Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867–1914). Władza–Obywatel–Prawo. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2001. 312 s.
194. Ettinger H. Tajemnica zawodowa adwokata. *Gazeta Sądowa Warszawska*. 1908, nr 1, S. 2–4.
195. Ettinger H. Tajemnica zawodowa adwokata. *Gazeta Sądowa Warszawska*. 1908, nr 2, S. 17–19.
196. Feuerman H. Kilka uwag do ustępu trzeciego §. 48. ustawy o postępowaniu karnem, *Prawnik R. V*. 1874, nr 44, S. 360–361.
197. Glaser J. Handbuch des Strafprozesses. Zweiter Band. Leipzig : Verlag von Duncker & Humblot, 1885. 602 s.
198. Glaser J. Zur Sprachenfrage in Oesterreich. Rede, gehalten am 13. Juni 1871 im Abgeordnetenhaus aus Anlaß der Special-Debatte über das Budget für das Jahr 1871. Nebst einer Vorbemerkung. Vienna : Verlag der 'Alma Mater', 1880. 24 s.
199. Gneist R. Vier Fragen zur Deutschen Strafprozeßordnung mit einem Schlußwort über die Schöffengerichte. Berlin, 1874. 185 s.
200. Gondek M. Austriacka procedura karna z 1853 i 1873 roku w praktyce orzeczniczej sądów krakowskich. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa*. 2013. No 1. S. 245–267.
201. Gondek M. Kształtowanie się mieszanego procesu karnego w XIX-wiecznej Austrii. *Przegląd Prawno-Ekonomiczny*. 2014. nr 27. S. 28–45.
202. Grodziski S. Habsburgowie. Dzieje dynastii. Wydanie drugie poszerzone. Kraków : Polska Akademia Umiejętności, 2013. 343 s.

203. Grodziski S. Historia ustroju społeczno-politycznego Galicji. 1772–1848. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1971. 303 s.
204. Grodziski S. Porównawcza historia ustrojów państwowych. Kraków : Universitas, 1998. 364 s.
205. Grodziski S. Samorząd gminny i powiatowy w Galicji epoki autonomicznej. *Krakowskie Studia Prawnicze*. 1992. S. 77–90.
206. Grodziski S. Źródła prawa w Galicji w latach 1772–1848. *Czasopismo Prawno-Historyczne*. 1964, t. XVI, z. 2. S. 175–187.
207. Grodziski S., Salmonowicz S. Ustawa karna zachodniogaliczyjska z roku 1796. Zarys dziejów i charakterystyka, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, Warszawa 1965, t. XVII, z. 2. S. 123–149.
208. Grodziski S., Salmonowicz S. Ustawa karna zachodniogaliczyjska z roku 1796. Zarys dziejów i charakterystyka : *Czasopismo Prawno-Historyczne*. Warszawa, 1965. T. XVII, z. 2. S. 123–149.
209. Gruza E. Historia dowodu z zeznań świadka i ewolucji metod oceny jego wiarygodności. *Studia Iuridica*. 2003. No XLII. S. 61–76.
210. Grzybowski K. Galicja 1848–1914. Historia ustroju politycznego na tle historii ustroju Austrii. Kraków-Wrocław-Warszawa, 1959. 322 s.
211. Halaburda T. Submitting a complaint and preparing criminal cases for proceedings under the Austrian Code of Criminal Procedure 1873. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 3. S. 23–27.
212. Huber A. Österreichische Reichsgeschichte: Geschichte der Staatsbildung und des öffentlichen Rechts. Prag; Wien : F. Tempsky; Leipzig : G. Freytag, 1895. 372 s.
213. Hye-Glunek A. Die leitenden Grundsätze der österreichischen Strafprozessordnung vom 29. Juli 1853. Wien : Verlag von Friedrich Manz, 1854. 394 s.
214. Janicka D. Spór o teorie kary w dobie klasycznej szkoły prawa karnego na ziemiach polskich i niemieckich w XIX wieku. Prace Komisji Historii Nauki Polskiej Akademii Umiejętności. 2000. No. 2. S. 107–126.

215. Jaworski I. Zarys Powszechnej historii ustrojów państwowych i prawa. Wrocław : Nakładem sekcji wydawniczej koła prawników Wrocławskiego Uniwersytetu, 1947. 218 s.
216. Kański M. Krótki pogląd na sądownictwo austriackie w Galicji od r. 1772 aż do chwili obecnej. *Gazeta Sądowa Warszawska*, roczniki 1877 nr 27.
217. Kański M. Krótki pogląd na sądownictwo austriackie w Galicji od r. 1772 aż do chwili obecnej. *Gazeta Sądowa Warszawska*, roczniki 1878 nr 7-8.
218. Kazimierz K. Ustawa o postępowaniu karnem obowiązująca w ziemiach Rzeczypospolitej należących do B. zaboru austriackiego : z 23 mja 1873 Nr 119 Dz. U.p. Warszawa : F. Hoesick, 1924. 476 s.
219. Kleczyński. J. Okoliczności obciążające i łagodzące w obec sądów przysięgłych : (objaśnienie § 322 postępowania karnego), *Prawnik. R. V.* 1874, nr 32, S. 263–266.
220. Koranyi K. Powszechna historia prawa. Warszawa, 1976. 371 s.
221. Koredczuk J. Ewolucja instytucji oskarżyciela posiłkowego w polskich kodyfikacjach karno-procesowych (1928-1997). *Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego Z Dziejów Prawa*. 2014. T. 7. S. 187–199.
222. Koredczuk J. Legalna teoria dowodowa i jej wpływ na rozwój inkwizycyjnego procesu karnego. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*, t. XII, red. J. Malec, J. Matuszewski, W. Witkowski, Kraków. Lublin – Łódź 2009. S. 85-92.
223. Koredczuk J. Wpływ nurtu socjologicznego na kształt polskiego prawa karnego procesowego w okresie międzywojennym (Les classiques modernes). Wrocław 2007. 269 s.
224. Koredczuk J. Zabór austriacki. Postępowanie przygotowawcze. Redakcja naukowa Ryszard A. Stefański. Warszawa : Wolters Kluwer, 2016. S. 71–76.
225. Krauza K. Reformy austriackiej procedury karnej w dobie Wiosny Ludów. *Studia z dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. Kraków; Lublin; Łódź, 2013. № XVI. S. 225–243.
226. Kruk E. Zasada skargowości w polskim procesie karnym. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2016. Vol. 25. nr 1. S. 199–221.

227. Krzymuski E. Wykład prawa karnego ze stanowiska nauki i prawa austriackiego. Kraków, 1885–1887. T. 1. 336 s.
228. Krzymuski E. Wykład procesu karnego austriackiego. Kraków, 1891. 511 s.
229. Krzymuski E. Wykład procesu karnego austriackiego. Kraków, 1910. 535 s.
230. Krzymuski E. Wykład procesu karnego ze stanowiska nauki i prawa obowiązującego w b. Dzielnicy austriackiej oraz z uwzględnieniem ważniejszych różnic na innych ziemiach Polski, Kraków 1922. 288 s.
231. Kulesza C. Sędzia śledczy: inkwizytor czy gwarant praw jednostki? Refleksje historyczno-prawno-porównawcze, w: O prawie i jego dziejach księgi dwie. Studia ofiarowane Profesorowi Adamowi Lityńskiemu, w czterdziestopięciolecie pracy naukowej i siedemdziesięciolecie urodzin, ks. 2, red. M. Mikołajczyk i inni, Białystok-Katowice 2010. S. 985-1003.
232. Kwan J. Liberalism and the Habsburg Monarchy, 1861–1895. Basingstoke : PalgraveMacmillan, 2013. 307 s.
233. Ładoś S. Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi. Warszawa : Lex, 2013. 346 s.
234. Lipczyńska M. Polski proces karny. Zagadnienia ogólne. t. 1. Warszawa : Państw. Wydaw. Naukowe, 1986. 211 s.
235. Makarewicz J. Ustawa o postępowaniu karnym z dnia 23 maja 1873 r. razem z odnoszącymi się do niej ustawami i rozporządzeniami. Kraków : nakł. Leona Frommera, 1911. 822 s.
236. Materniak-Pawłowska M. Instytucja sędziego śledczego w II Rzeczypospolitej. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, T. LXV, 2013 z. 1, S. 271-292.
237. Materniak-Pawłowska M. Reformy Józefa II (1780–1790) a rządy prawa. *Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego*. T. 16, 2013. S. 131-149.
238. Materniak-Pawłowska M. Tortury a kara za nieposłuszeństwo w austriackich procedurach karnych epoki oświecenia. *Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa*, Tom 7, Zeszyt 2, S. 217-235.

239. Materniak-Pawłowska M. Z dziejów sądów przysięgłych na ziemiach polskich w XIX wieku. *Czasopismo prawno-historyczne*. 2014. Tom LXVI. Zeszyt 1. S. 121–148.
240. Mayer S. *Geschwornengerichte Und Schöffengerichte : Ein Beitrag Zur Reform Des Strafverfahrens*. Frankfurt a. M., 1872. 296 s.
241. Mayer S. *Handbuch des österreichischen Strafprozessrechts, I. Band. Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafproceßordnung vom 23. Mai 1873*. Wien, 1876. 1122 s.
242. Mayer S. *Handbuch des österreichischen Strafprozessrechts, I. Band. I Ausgabe. Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafprozess-Ordnung vom 23. Mai 1873*. Wien : A. Hölder.1876. 560 s.
243. Mayer S. *Handbuch des österreichischen Strafprozessrechts, II. Band. Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafprozess-Ordnung vom 23. Mai 1873*. Wien : A. Hölder.1878. 730 s.
244. Mayer. S. *Die Reformbestrebungen Auf Dem Gebiete Des österreichischen Strafprocesses Und Ihr Vorläufiger Abschluss Durch Die Straf-Processordnung Vom 23. May 1873 ...* Wien : G.J. Manz, 1874. 31 s.
245. Mitterbacher J. *Erläuterungen zur Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873, samt dem Gesetze vom 23. Mai 1873 betreffend die Bildung der Geschworenenlisten / J. Mitterbacher, V. Neumayer – Graz : Verlag von Leuschner & Lubensky, k. k. Universitätsbuchhandlung, 1874. 1014 s.*
246. Mittermaier C. *Die Lehre vom Beweise im Deutschen Strafprozesse nach der Fortbildung durch Gerichtsgebrauch und deutsche Gesetzbucher in Vergleichung mit den Ansichten des englischen und französischen Strafverfahrens*. Darmstadt, 1834. 504 s.
247. Moras M. *Ordynacja karnoprocesowa Józefa II na tle przemian procesu inkwizycyjnego w monarchii habsburskiej w XVIII wieku. Studia z dziejów państwa i prawa polskiego. / red. J. Malec, J. Matuszewski, W. Witkowski, Kraków – Lublin – Łódź 2011. t. XIV. S. 97–113.*
248. Murzynowski A. *Istota i zasady procesu karnego*. Warszawa, 1994. 333 s.

249. Nestorowicz W. Stanowisko sędziego śledczego u nas i na zachodzie. *Głos Sądownictwa*. 1932. Nr 3, S. 206-207.
250. Nowakowski F. Zum Verständnis des Anklageprozesses bei der Ausarbeitung der Strafprozeßordnung 1873. *Hundert Jahre österreichische Strafprozeßordnung 1873–1973*. Wien-New York, 1973. S. 151 – 165.
251. Ogris W. Die Rechtsentwicklung in Cisleithanien 1848–1914. Wandruszka A., Urbanitsch P. Die Habsburgermonarchie 1848–1918. – Band II. – Wien, 1975. – S. 583–662.
252. Orfin A. Sprawność postępowania karnego w świetle zasady prawdy materialnej i zasady bezpośredniości. *Ius Novum*. 2012. No 3. S. 71–83.
253. Paluszkeiewicz H. O zasadzie bezpośredniości w perspektywie zmian kodeksu postępowania karnego. *Ruch prawniczy, ekonomiczny i sociologiczny*. 2012. Tom 74. Zeszyt 2. S. 47–58.
254. Państwowa ustawa zasadnicza z d. 21 grudnia 1867, dz. u. p. Nr. 144 (o władzy sędziowskiej). Kodeks prawa politycznego czyli austriackie ustawy konstytucyjne 1848–1903. Systematycznie zestawiał przełożył i opracował Dr. St. Starzyński. Lwów : Nakładem K. S. Jakubowskiego, 1903. S. 650–663.
255. Piska Ch. Das Prinzip der festen Geschäftsverteilung. Wien, 1995. 341 s.
256. Płaza S. Historia prawa w Polsce. Część II. Polska pod zaborami. Kraków : Wwo «Księgarnia Akademicka», 1993. 208 s.
257. Rechtsphilosophie Geschichte der Staatstheorien. S.S., s.n., 19? – S. 94–96. 124 s.
258. Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder 1870–1918. Gesetzestexte, 1873. 684 s. URL: [http:// alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1873&pos=33&size=45](http://alex.onb.ac.at/cgi-content/alex?aid=rgb&datum=1873&pos=33&size=45) (дата звернення: 03.03.2020).
259. Rosenblatt J. Kilka uwag o najnowszym projekcie ustawy karnej. *Przegląd sądowy i administracyjny*. Rok XIV. Lwów. Czerwiec 1889. S. 401–408.
260. Rosenblatt J. O skutkach karno-sądowego zasądzenia w prawie austriackim. *Czasopismo Prawnicze i Ekonomiczne* 1901. R. II. S. 26-43.

261. Rosenblatt J. Środek prawny rewizyi w procesie karnym. *Czasopismo Prawnicze I Ekonomiczne* 1903. R. IV. S. 395-427.
262. Rulf F. Die österreichische Strafprozessordnung vom 23. Mai 1873. Wien : Verlag der G. J. Manz'schen Buchhandlung, 1874. 519 s.
263. Rulf F. Die Praxis Des österreichischen Strafprocesses: Nachträge Und Ergänzungen Zu Der österreichischen Strafprocessordnung Vom 23. Mai 1873 Erläutert. Wien : Manz, 1878. 195 s.
264. Rulf. F. Der österreichische strafprocess unter berücksichtigung der rechtsprechung des cassationshof, systematisch dargestellt. Wien : F. Tempsky, 1895. 260 s.
265. Salmonowicz S. Prawo karne oświeconego absolutyzmu. Z dziejów kodyfikacji karnych przełomu XVIII/XIX. Toruń, 1966. 293 s.
266. Schuppich W. Anklage und Verteidigung. *Hundert Jahre österreichische Strafprozeßordnung 1873–1973*. Wien-New York, 1973. S. 197–206.
267. Shaff L. Proces karny Polski Ludowej. Warszawa, 1953. 394 s.
268. Stachurski D. Spór o istotę przesłanek procesowych w polskiej nauce procesu karnego. *Czasopismo prawa karnego i nauk penalnych*. 2005. Rok IX. Z. 1. S. 113–138.
269. Stebelski P. Komentarz do Austriackiego postpowania karnego. Lwów : Gubrynowicz i Schmidt, 1901. 754 s.
270. Stebelski P. O oskarżycielu publicznym w sądzie powiatowym. *Prawnik*. R. XX. 1889. nr 2, S. 3–4.
271. Strafgesetz über die Verbrechen und schweren Polizeiübertretungen : Kaiserliches Patent vom 3. September 1803 № URL: https://login.gmg.biz/earchivmanagement/projektdaten/earchiv/Media/1803_09_03_Strafgesetzbuch_Oesterreich.pdf. (дата звернення: 20.02.2020).
272. Szabo F. Haugwitz, Kaunitz, and the structure of Government in Austria under Maria Theresia, 1745 to 1761. *Historical Papers*. 1979. No 141. S. 111–130.
273. Szabo F. Kaunitz and Enlightened Absolutism 1753–1780. New York : Cambridge University Press, 1994. 380 s.

274. Szyprowski B. Postępowanie sprawdzające w procesie URL: <https://pk.gov.pl/wp-content/uploads/2013/12/323e5c64b21a922ffda7e469b945d8f1.pdf> (дата звернення: 12.06.2020).
275. Tabaszewski R. Powstanie i organizacja C.K. Sądu Obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855–1914. *Rocznik Sądecki*. 2017. T. XLV. S. 93–120.
276. Tomasz J. K. Słów kilka o wykonywaniu kary śmierci według austriackiej procedury karnej z 1873 r. na przykładzie Galicji. *Palestra Świętokrzyska*. 2018. № 45–46. S. 30–34.
277. Tomczyk R. Dyskusja nad reformą administracji publicznej w Austrii na początku XX wieku. *Historia Slavorum Occidentis : czasopismo historyczne*. Toruń : wydawnictwo Adam Marszałek. 2014. Tom 1(6) S. 119-134.
278. Tomczyk R. Między Wiedniem a Lwowem. Szkice z historii administracji w Austrii. Szczecin, 2010. 170 s.
279. Tomczyk R. Pragmatyka służbowa ze szczególnym uwzględnieniem prawodawstwa płacowo-emerytalnego w monarchii konstytucyjnej w Austrii przed dużą nowelizacją w 1914 roku. *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria prawnicza*. Rzeszów. 2013. Zeszyt 77. S. 155–182.
280. Tomczyk R. Proces karny w monarchii Habsburskiej od drugiej połowy XVIII wieku do 1918 roku. *Edukacja humanistyczna*. Szczecin. 2013. nr. 1(28). S. 67–79.
281. Ullmann E. Lehrbuch des österreichischen Strafprozessrechts. Innsbruck : Verlag der Wagner'schen Universitätsbuchhandlung, 1882. 895 s.
282. Varga, Cs. Codification as a Socio-historical Phenomenon [1979/1991] 2nd {reprint} ed. with an Annex & Postscript Budapest : Szent István Társulat 2011b viii + 431 s.
283. Vargha J. Das Strafprozessrecht : systematisch dargestellt. Berlin: Heymann, 1885. 399 s.
284. Vargha J. Das Strafprozessrecht. Berlin : Karl Heymanns Verlag, 1907. 468 s.

285. Wahlberg W. Julius Glaser als Strafrechtslehrer und Justizminister. Wien, 1886. 40 s.
286. Waltoś S. Hofmański P. Proces karny. Zarys system. Lexis Nexis, 2013 647 s.
287. Waltoś S. Proces karny. Zarys systemu, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa, 1998. 583 s.
288. Waltoś S. Sędzia śledczy – rys historyczny. Nowy model postępowania przygotowawczego – sędzia śledczy. Warszawa, 22 marca 2010. 80 s.
289. Wayzner J. Przygotowawcze postępowanie karne w praktyce, *Głos Sądownictwa*, 1935, Nr 6, S. 433–435.
290. Wiśniewski E. Uwagi w sprawie reformy postępowania przygotowawczego karnego, *Głos Sądownictwa* 1936, nr 1, S. 46–50;
291. Würth J. Die österreichische Strafprozessordnung vom 17. Januar 1850. Wien : Wilhelm Braumüller, k. k. Hofbuchhändler, 1851. 780 s.
292. Zachariae H. A. Handbuch des deutschen Strafprocesses. Bd. 1. Göttingen, 1861. 432 s.
293. Zając D. Głosowanie nad winą oskarżonego a zasada in dubio pro reo. *Palestra. Pismo Adwokatury Polskiej*. 2014. No. 7–8 S. 56–71.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Галабурда Т. І. Передумови кодифікації австрійського кримінального процесуального законодавства (друга половина XVIII – перша половина XIX ст.). *Юридичний вісник Національного університету Одеська юридична академія*. 2017 № 2. С. 213–219.

2. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVI–XVIII ст.). *Науковий Вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Випуск 47. Том. 1. С.7-11.

3. Галабурда Т. І. Етапи кодифікації австрійського кримінально-процесуального законодавства (XVIII–XIX ст.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2018. Випуск 66. С. 58–66.

4. Галабурда Т. І. Джерела та структура австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2019. Випуск 40. С. 12–16.

5. Галабурда Т. І. Докази й доказування в австрійському кримінальному судочинстві за Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. № 3. Том 1. С. 36–42.

6. Halaburda T. Submitting a complaint and preparing criminal cases for proceedings under the Austrian Code of Criminal Procedure 1873. *Recht der Osteuropäischen Staaten (ReOS)*. 2020. № 3. S. 23–27.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Галабурда Т. І. Соціально-політичні та правові передумови кодифікації кримінального процесуального законодавства в Австрійській імперії наприкінці

XVIII – у першій половині XIX ст. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2017 р.). Львів, 2017 р. Ч.1. С. 51–54.

2. Галабурда Т. І. Наукове дослідження кримінального судочинства в Галичині у XIX ст. та його значення для розвитку історико-правової науки. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Актуальні проблеми викладання історико-правових дисциплін в системі вищої юридичної освіти України і зарубіжних країн: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 19 жовтня 2017 р.). Львів, 2017. Випуск 1. С. 136–140.

3. Галабурда Т. І. Римське право як джерело австрійського Кримінально-процесуального кодексу 1873 р. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXIV звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2018 р.). Львів, 2018 р. Ч.1. С. 39–43.

4. Галабурда Т. І. Особливості реалізації права особи на захист за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. Сучасна юриспруденція Європейського Союзу: взаємодія права, нормотворчості та практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Люблін, 17 квітня 2018 р.). Люблін, 2018. С. 26–29.

5. Галабурда Т. І. Застосування австрійського кримінально-процесуального кодексу 1873 р. в ЗУНР.: Західно-Українська Народна Республіка та її місце в історії українського державотворення: матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Львів, 1 листопада 2018 р.). Львів, 2018. Випуск 2. С. 266–273.

6. Галабурда Т. І. Особливості створення та функціонування суду присяжних за австрійським Кримінально-процесуальним кодексом 1873 р. Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XXV звітної науково-практичної конференції (м. Львів, 7–8 лютого 2019 р.). Львів, 2019 р. Ч.1. С. 45–49.